

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KÂ'İL EFENDİ'NİN NÂME-İ 'AŞK ADLI
MESNEVİSİ (İNCELEME - METİN)

ÖMER FARUK KIZKIN

2501141056

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. ABİD NAZAR MAHDUM

İSTANBUL – 2019

ÖZ

MUSTAFA KĀ'İL EFENDİ'NİN "NĀME-İ 'AŞK" ADLI MESNEVİSİ

(İNCELEME - METİN)

ÖMER FARUK KIZKIN

Bu çalışmanın konusunu, 18. yüzyılda yaşamış Mustafa Kā'il Efendi'nin **Nâme-i 'Aşk** adlı mesnevi nazım şeklinde yazılan eserinin incelenmesi oluşturmaktadır. Eserde hikayeler, mesnevi nazım şeklinin özgünleştiği ve milli bir kimlik aldığı 18. yüzyılda, tasavvufun temel konularından olan mecâzî ve ilâhi aşk kavramlarını merkeze alarak işlenmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında mesnevi hakkında çok genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde hakkında çok bilgiye sahip olmadığımız Mustafa Kā'il Efendi'nin hayatı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde eserin tanıtımı, muhteva özellikleri, eserin dikkat çeken yönleri incelenmiş ve nüsha bilgileri ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise müellif hattıyla yazılmış olan nüsha esas alınarak metin, transkripsiyonlu olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kā'il Efendi, Nâme-i 'Aşk, Mesnevi, Tasavvuf Edebiyatı, Divan Edebiyatı

ABSTRACT

MUSTAFA KĀ'İL EFENDİ'NİN “NÂME-İ ‘AŞK” ADLI MESNEVİSİ (ANALYSIS-REVIEW)

ÖMER FARUK KIZKIN

This study is about the examining Mustafa Kā'il Efendi piece of work **Nâme-i Aşk**. In the eighteenth century, when the mesnevi became unipue and a national identity, the stories in the work were centered on the concepts of metaphorical and divine love.

In the introduction of the study, general information about mesnevi is provied. In the first chapter, the life of Mustafa Kā'il Efendi, whom we do not know much about, was tried to be revealed. In the second chapter, the presentation of the work, the content properties, the remarkable aspects of the work are examined and the copy information is revealed. In the third chapter, the text is given as a transcript based on the copy written with the author hand.

Keywords: Mustafa Kā'il Efendi, Nâme-i 'Aşk, Mesnevi, Sufi Literature, Divan Literature

ÖNSÖZ

Büyük ve güçlü devletlerin ortaya çıkmasını sağlayan şey, geçmişten gelen ilmî, kültürel ve sanatsal birikimleridir. Medeniyet, bu birikimin tevarüsü, yorumlanması ve üstüne yeni ürünlerin ortaya konmasıyla oluşur. Mimârî, kültür, dil ve yazılı kaynaklar bu medeniyeti sonraki nesillere taşırlar. Mensur ve manzum olarak ayırdığımız yazılı kaynaklar bunun önemli bir yekûnünü oluşturur. Bu coğrafyada özellikle Osmanlı ve Selçuklu Devleti dönemlerinde manzum eserlerin mensur eserlere göre öne çıktığı görülür. Türk milleti asırlar boyunca tarihten mantığa, fıkhıtan belâgata birçok ilim dalında manzum eserler telif etmiş, bu eserleri ezberlemiş ve bu eserlerle ince ince işleyerek bir medeniyet inşâ etmiştir. Bu açıdan nazım, milletimizin geçmiş birikimini ve kurduğu medeniyeti anlayabilmemiz için büyük önem arz etmektedir.

Mesnevi nazım şekli de kaside ve gazel gibi Divan edebiyatının en önemli nazım şekillerinden biridir. Yine asırlar boyunca İslam'ın yayılmasında ve tatbikinde önemli rol alan tasavvuf ve aşk hikayeleri mesnevi nazım şeklinde yazılmıştır. Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte geçmişte elde ettiğimiz bu birikim inktâyâ uğramıştır. Bu birikimi bütüncül bir bakış açısıyla yorumlamak için eserlerin tevârüs edilmesi gerekmektedir.

Tezimizin konusu olan ve 18. yüzyılda yazılan **Nâme-i 'Aşk** mesnevisi incelememizin bahsi geçen tevârüs çalışmalarına küçük bir katkı olmasını ümit etmekteyiz. Üç bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde kısaca mesnevi ve gelişimden bahsedilmiş, birinci bölümde **Nâme-i 'Aşk**'ın müellifi Mustafa Kâ'il Efendi'nin hayatı, eserlerinden ve kaynaklardan yararlanarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde tezimize konu olan Nâme-i 'Aşk'ın şekli, muhtevası, konusu üzerinde durulmuş ve öne çıkan özellikleri incelenmiştir. Divan edebiyatında çokça işlendiği görülen ve müellifin kullandığı değerli taşlar, çiçekler gibi unsurlardan bahsedilerek öne çıkan yönleri belirtilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Divan edebiyatında çok karşımıza çıkmayan ancak müellifin eserde kullandığı klasik medrese kitapları hakkında genel bilgiler verilerek beyitlere işaret edilmiştir.

Üçüncü bölümde müellif hattıyla yazılmış olan nüsha esas alınarak metnin transkripsiyonlu hali ortaya konmuş, Arapça ibareler tercüme edilerek dipnotta verilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çeşitli sebeplerden dolayı son teslim tarihine yetiştirilmek üzere kısa bir süre içerisinde yazılmıştır. Bu yüzden gözden kaçan noktalar ve hatalar görülebilir. Bu kısıtlı süreçte zamanını ayırarak gerek tezde ele alınan metni gerekse inceleme kısmını noktasına virgülüne kadar satır satır okuyan, gerekli yönlendirme ve düzeltmeleri yapan, işinin hakkını sonuna kadar veren mütevazî danışman hocam Prof. Dr. Abid Nazar Mahdum'a içten teşekkürlerimi borç bilirim. Bunun dışında tezle ilgili tavsiyelerini ve tashih aşamasında yardımlarını eksik etmeyen mesâî arkadaşım, dostum Yazma Eser Uzmanı Muhammet Said Güler'e, Arapça ifadelerin, kaynakların tespiti ve tercümesi noktasında bana kolaylık sağlayan hayat arkadaşım Awatif Noor'a teşekkür ederim.

İstanbul – 2019

Ömer Faruk Kızkın

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂ'İL MUSTAFA EFENDİ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Kâ'il Mustafa Efendi'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	4
1.2. Kâ'il Mustafa Efendi'nin Eserleri	10
1.2.1. Divan.....	10
1.2.2. Nâme-i 'Aşk.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

NÂME-İ 'AŞK MESNEVİSİ, MUHTEVÂ VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Tanıtımı	12
2.1.1. Eserin Adı	12
2.1.2. Eserin Nazım Şekli ve Ölçüsü	12
2.1.3. Eserin Sebeb-i Telifi	14
2.1.4. Eserin Telif Tarihi.....	16
2.1.5. Eserin Beyit Sayısı.....	16
2.1.6. Eserin Konusu.....	16
2.1.7. Nâme-i 'Aşk'ın Özeti	18
2.1.8. Nâme-i 'Aşk'ta Sevgilinin Cinsiyeti	31
2.1.9. Nâme-i 'Aşk'ın Nüsha Tavsifi.....	32
2.2. Nâme-i 'Aşk'ın Muhtevâ ve Şekil Özellikleri.....	34
2.2.1. Nâme-i 'Aşk'ın Tertibi	34
2.2.2. Nâme-i 'Aşk'ta Geçen Âyet ve Hadisler	34
2.2.3. Nâme-i 'Aşk'ta Orijinal İfadeler.....	36
2.2.4. Nâme-i 'Aşk'ta Geçen Deyimler ve Atasözleri.....	39
2.2.5. Nâme-i 'Aşk'ta Geçen Çiçek İsimleri	41

2.2.6. Nâme-i ‘Aşk’ta Geçen Taşlar 45

2.2.7. Nâme-i ‘Aşk’ta Geçen Medreselerde Okutulan Klasik Kitap Adları 48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÂME-İ ‘AŞK’IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

KAYNAKÇA 243

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	a, e, ʾ
آ	ā, a
ب	b, p
پ	P
ت	T
ث	Ṭ
ج	C
چ	Ç
ح	Ḥ
خ	Ḫ
د	D
ذ	Z
ر	R
ز	Z
ژ	J
س	S
ث	Ṭ
ع	Ṣ

ض	d, z
ط	Ṭ
ظ	Z
ع	‘
غ	Ġ
ف	F
ق	Ḷ
ك	k, g, ŋ
ل	L
م	M
ن	N
و	v, o, ō, ö, u, ū, ü
ه	h, a, e
ي	y, i, ī

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
age.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale, adı geçen madde
agt.	: Adı geçen tez
asm.	: Aleyhisselâm
bkz.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
s.	: Sayfa numarası
sav	: Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ö.	: Ölüm tarihi
vr.	: Varak numarası

GİRİŞ

Mesnevî, ikişer ikişer anlamına gelen mesnâ kelimesinin nisbet eki almasıyla oluşan edebiyat terimidir.¹ Genellikle dînî, tasavvûfî, destânî, tarihî, ilmî, mizahî konuların anlatımında kullanılan mesnevi nazım şekli, Arap edebiyatı tesirinde gelişen Fars edebiyatında doğmuş, gelişmiş ve asırlar boyunca en geniş anlamda takip edilen türlerden olmuştur. Türkler de İslâmı kabul ettikten hemen sonra gerek dinin gerekse tasavvufun yayılması ve öğrenilmesi amacıyla bu nazım şeklinde eserler vermiş, dilin gelişimiyle birlikte sanatsal olarak da ileriye gitmişlerdir.

Edebiyat dilinin Farsça olduğu Gazneliler ve Selçuklular devrinde de Ferruhî, Unsûrî, Menuçehrî, Nizâmî ve Enverî gibi Türk asıllı şâirlerin Farsça şiirler yazdığı ve çeşitli nazım şekillerinde çok başarılı eserler verdikleri bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Anadolu'ya ve Türkçe'ye taşınan bu nazım şekilleri zamanla özgünlük kazanmış ve Fars edebiyatının ötesine geçmiştir. Osmanlı Devri'nde Türkçe'nin aruza elverişli hale gelmesiyle birçok Fars edebiyatı klasiği tanzir edilmiş ve aynı zamanda özgün ürünler vermeye başlanmıştır.² Eserlerine çokça nazîre yazılan ve Osmanlı şâirlerinin örnek aldığı Türk asıllı şâir Genceli Nizâmî'nin yeri önemlidir. Çağatay sahasında Ali Şir Nevâyî, Azerî sahasında Fuzulî ve Osmanlı sahasında Âşık Paşa, Hamdullah Hamdî, Taşlıcalı Yahya, Nâbî ve Şeyh Gâlib gibi şâirler mesnevi nazım şeklinde çok başarılı ürünler vererek asırlar boyu Türk milleti tarafından okunmuştur. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Divan edebiyatında mesnevinin altın çağını yaşadığını söyleyebiliriz.

18. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasî olarak gerilemeye başlamasına rağmen edebiyat alanında özgün ürünlerin vermeye devam ettiği bilinmektedir. Bu yüzyılda Hikemî şiir ve Sebk-i Hindî üsluplarının kullanımı klasik edebiyatımızdaki tesirini devam ettirirken mahallileşme akımı ortaya çıkarak geniş yankı bulmuştur. Lale Devri'nde ortaya çıkan ve Türkçe'ye dönüşün talep edildiği mahallileşme akımında Nedim'in payı oldukça büyüktür. Nitekim bu dönemden sonra bazı şâirler ağdalı dil yerine halk dilini, günlük konuşma dilini tercih etmiştir.

¹ Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", *DİA*, C.XXIX, Ankara, 2004, S. 320.

² Geniş bilgi için bkz. Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 21-77.

Yeni akımlar karşısında Divan edebiyatının en önemli nazım şekillerinden olan mesnevi nazım şeklinde ise ciddi bir kırılma görülmektedir. Önceki asırlarda çok rağbet edilen mesnevi nazım şekli kendi içerisinde şairlerin cazibe merkezi olabileceği yeni terkiplere ulaşamamıştır.³ Bundan dolayı mesneviye olan ilgi azalmış ve bu nazım şeklindeki gerileme ve zayıflama kendini göstermeye başlamıştır. 18. yüzyılda telif edilen mesneviler dikkate alındığında güncel olayların, dönemin siyâsî, sosyal ve kültürel yapısının şairler tarafından kullanıldığı, eserlere alındığı görülmektedir.

Önceki dönemlerde özel bir yeri olan, sıkça işlenen çift kahramanlı aşk mesnevileri ve macera konulu mesneviler yerini topluma mesaj vermek isteyen daha gerçekçi, öğretici hikayelere bırakmıştır.⁴ Bu yüzyılda, Şeyh Gâlib dışındaki mesnevi şâirleri günlük hayatı ve konuşma dilini şiire taşımışlardır. Halk dilinde kullanılan deyimler, çeşitli mesleklerde ve günlük hayatta kullanılan aletler, toplum hakkında farklı bilgiler, 18. yüzyılda mesnevilerinde öne çıkmaktadır. Mesnevide görülen bu yeniliğin ve dildeki sadeleşmenin, mahallîleşme akımından etkilenmiş olması muhtemeldir.

Mesnevi sahasında, 18. yüzyılda her ne kadar önceki dönemlerdeki gibi yoğun olmasa da dînî-ahlâkî-tasavvûfî konulu mesneviler öne çıkmıştır. Hikayelerde ise gerçekçi ve yeni kahramanların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yüzyılda telif edilen gerek tasavvûfî gerekse aşk konulu mesnevilerde konuların orijinal olması ve nazîre yazımının azalması dikkat çekmektedir.

Ahmet Kartal, bu yüzyıla âit mesnevi nazım şeklinde irili ufaklı 190 eser tespit ettiğini ifade etmiştir. Nahifî'nin, İbrahim Hakkı'nın, Esrar Dede'nin ve İsmâil Hakkı Bursevî'nin yazdığı dînî konulu mesneviler dikkat çekmektedir. Ayrıca aşk konulu mesneviler arasında en meşhur eserlerden olan Şeyh Gâlib'in **Hüsn ü 'Aşk'**ı bu yüzyılda kaleme alınmıştır. Şeyh Gâlib'in çok genç yaşta telif ettiği ve döneminde halk dilinin yaygın olarak kullanılmasına rağmen klasik üslupla kaleme aldığı **Hüsn ü 'Aşk'** adlı mesnevi Divan edebiyatımızda çok özel bir yere sahiptir.

³ Osman Horata, **Klasik Estetikte Hazan Rüzgarları: Son Klasik Dönem (1700-1800) Mesneviler, Türk Edebiyatı Tarihi**, c.2, Ankara, 2006, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 543.

⁴ Kartal, **age.**, s. 474.

Tezimize konu olan eserin müellifi Mustafa Kā'il Efendi de 18. yüzyılda yaşamış ve genç yaşta **Nâme-i 'Aşk** adlı tasavvûfî mesneviyi telif etmiş olan divan şairlerinden biridir. Bahsi geçen eserde de yukarıda zikrettiğimiz gibi dönemin temayülüne uygun olarak günlük hayattan kesintiler, halk dilinin kullanımı ve daha gerçekçi karakterler yer almaktadır.

Mustafa Kā'il Efendi hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmakta ve müellifle ilgili bilgi daha çok yazdığı eserlerden edinilmektedir. Daha önce nüshası Medine'de bulunan Kā'il divânı, Türkiye'de yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve **Nâme-i 'Aşk** adlı mesnevisi ilim alemine tanıtılmıştır. Ancak **Nâme-i 'Aşk** ve müellif hakkında akademik anlamda ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Kā'il divânını yüksek lisans tezi olarak çalışan Al-Owais müellifin bu mesnevisini görmemiş ve mesneviyi ilim alemine tanıtan Lütfi Alıcı da divânını fark etmemiştir. Biz ise tezimizde telif ettiği eserlerden yola çıkarak Kā'il'in hayatını, edebi kişiliğini ve eserlerini ortaya koyarak **Nâme-i 'Aşk**'ın incelemesini, tam transkripsiyonlu metnini ortaya koymaya çalışacağız. Sade bir Türkçe ile yazılan, deyimler ve halk söyleşileri açısından zengin olan eserin tanıtımını yapmaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KÂ'İL EFENDİ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Mustafa Kâ'il Efendi'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği

Mustafa Kâ'il Efendi 18. yüzyıl Divan edebiyatı şairlerindedir. Araştırmamız esnasında Kâ'il'in hayatı hakkında birkaç tezkire dışında bilgi veren kaynağa ulaşamadık. Elde ettiğimiz bilgiler ve Kâ'il hakkında bilgiye ulaşabildiğimiz asıl kaynak bizzat kendi eserleri olan divanı ve tezimizde konu olan **Nâme-i 'Aşk** adlı mesnevisidir. Tezkirelerde Kâ'il'in doğum tarihi ile ilgili bilgi verilmese de tezimizin konusu olan mesnevide müellif, eseri yirmi iki ya da yirmi üç yaşındayken yazdığını zikretmiştir:

Nazm kıldım şığar-ı sinnimde

Ya yigirmi ikide ya üçde⁵

Aynı şekilde Kâ'il'in bahsi geçen mesnevinin hâtimesinde düşürdüğü tarihin 1151/1738 olduğunu öğrenmekteyiz:

Dédi târîh-i zamân-ı itmâm

“Mîve-i bâğ-ı vefâ” harf-i tamâm⁶

Buna göre Kâ'il'in doğumunun 1128-29/1715-16 yıllarında olduğunu söyleyebiliriz.

Kâ'il'in doğum yeri ve nereli olduğu ile ilgili, kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. **Sicill-i Osmânî**'de Kâ'il'in İstanbullu olduğu bilgisi geçmektedir.⁷ **Tuhfe-i Nâilî**'de ve Ârif Hikmet tezkiresinde Akkırmanlı⁸; **Silahdar-zâde** ve **Şefkat** tezkirelerinde ise Kilisli olduğu ifade edilmiştir.⁹ Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin

⁵ Mustafa Kâ'il Efendi, **Nâme-i 'Aşk**, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi, nr. 2214, vr. 14b

⁶ Metin, vr. 72b.

⁷ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. 3, Eski Yazıdan Yeni Yazıya 1, yay. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 858.

⁸ Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**, c. II, haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001, s. 816; Şeyhülislam Arif Hikmet, **Tezkire-i Şu'arâ**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 789, vr. 53b.

⁹ Silahdar-zâde Mehmed Emin, **Tezkire-i Silahdar-zâde**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 795, vr. 56a; Şefkat-i Bağdâdî, **Tezkire-i Şu'arâ**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 770, vr. 81a.

ise **Mecelletu'n-Nisâb**'da Kâ'il'den Galatavî olarak bahsetmiş¹⁰ ve Es'ad Mehmed Efendi de bu bilgiyi tekrar etmiştir.¹¹ Doğum yeri konusunda net bir şey söylemek mümkün olmasa da bahsi geçen tezkirelerdeki "İstanbul sakinlerindedir"¹² ifadesine dayanarak Kâ'il'in İstanbul'da yaşadığını söyleyebiliriz. Kâ'il'in divanını çalışan araştırmacı onun Akkirmanlı olduğunu iddia etmiştir. Divandan aktarılan şu ibare iddiayı doğrular niteliktedir: "*Akkirmanda Hayreddinzâde Halil Aga'nın binâ eylediâi Kasr-ı 'âli için denilmiştir*".¹³

Nâme-i 'Aşk mesnevisinde Sultan I. Mahmud Han'a (1730-1754) yazılan medhiyeyi dikkate aldığımızda yukarıda müellifin doğum tarihi ve eserin yazım tarihi ile ilgili vardığımız bilgilerin tutarlı olduğu görülür.¹⁴

Sicill-i Osmânî'de Kâ'il'in III. Selim dönemi şairlerinden olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda Kâ'il'in Sultan I. Mahmud, Sultan III. Osman, Sultan III. Mustafa, Sultan I. Abdulhamid ve Sultan III. Selim dönemlerinde şiir söyleyen şairlerinden olduğunu söylememiz mümkündür. Nitekim divanında bulunan şiirlerde Sultan I. Mahmud, Mengli Giray Han, Yeğen Ali Paşa gibi devlet adamlarının adının geçmesi yukarıdaki bilgiyi doğrulamaktadır.

Burada bir noktaya daha değinmemiz gerekir; Kâ'il'in eserleri ne tezkirelerde ne de diğer kaynaklarda geçmemektedir. Yani **Nâme-i 'Aşk** ve Divan'ın aynı müellife ait olup olmadığı kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak her iki eserde de Sultan I. Mahmud için yazılan manzumeler ve üsluptaki benzerlik göz önüne alındığında -aynı dönemde yaşayan başka Kâ'il Mustafa Efendi olamayacağını kabul edersek- başka bir ihtimal görülmemektedir.

¹⁰ Müstakim-zâde Süleyman Sâdeddin, **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 628, vr. 348a.

¹¹ Es'ad Mehmed Efendi, **Bağçe-i Safâ-endûz**, haz. Rıza Oğraş, Ankara, T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018, s. 153.

¹² Mehmed Süreyya, **age.**, s. 858; Mehmet Nâil Tuman, **age.**, s. 816; Silahdar-zâde Mehmed Emin, **age.**, vr. 56a; Şefkat-i Bağdâdî, **age.**, vr. 81a.

¹³ Türki AL-Owais, **Kâil Divânı**, Gazi Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 2. Bu konuda Lütfü Alıcı ise Kırım bölgesinde uzun yıllar bulunmuş olan Şefkat-i Bağdâdî'nin, Kâ'il'in Kilisli olduğunu söylediğini ve Kırım'la Akkirman'ın aynı bölgede yer aldığını ifade ederek Kâ'il'in Kilisli olduğu ihtimalini daha kuvvetli bulmuştur.

¹⁴ Metin, vr. 10b.

Kā'il'in öğrenimi hakkında edindiğimiz bilgiler de yalnızca kendi eserlerinden öğrenebildiğimiz kadarla sınırlı kalmıştır. Ancak eserleri, müellifin entelektüel ve ilmî anlamda birikim sahibi olması açısından bize birçok şeyi söylemektedir. Örneğin, **Nâme-i 'Aşk** mesnevisinin elimizde bulunan tek nüshasını¹⁵ incelediğimizde, nüshanın ferağ kaydında müellif hattıyla yazıldığı bilgisini görmekteyiz. Talik hatla çok özenle yazılmış nüsha bize Kā'il'in iyi bir hattat olduğunu göstermektedir.

Divanında ve **Nâme-i 'Aşk** mesnevisinde medreselerde okutulan birçok klasik kitabın adının geçmesi sebebiyle şairin bir medrese tahsili görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Mesnevide geçen Osmanlı medreselerinde okutulan eser adları, örnekleriyle birlikte ilgili başlık altında ayrıntılı olarak işlenecektir. Bahsi geçen eserlerin büyük bir kısmının Arapça olması müellifin iyi derecede Arapça bildiğine delalet etmektedir. Nitekim hem divanda hem de mesnevide birçok Arapça beyit ve mısra bulunmaktadır. **Nâme-i 'Âşk** mesnevisinde bulunan şu beyit şairin Arapça'ya olan vukufiyetini ortaya koymaktadır:

Yās édüp dēr felek üzre nāhīd
Küllü men mâte mine'l-ı şıķi şehīd¹⁶

Divanında yer alan bir başka beyit de bu kabildendir:

Tehī-dest iseñ étme yād-ı habīb
Bel üzķur habīben ve aķdır zebīb¹⁷

Aynı şekilde şiirlerinde geçen Farsça ibareler ve divanında bulunan Farsça gazel incelendiğinde, müellifin Farsça bildiği görülmektedir. Divanından aldığımız bu beyit yukarıdaki bilgiyi teyit etmektedir:

Teşne-ter şod āb-ı vaşl-et-rā dil-i pür-izķırāb
Key zi-yāķūt-ı leb-et gerd-ed dehānem behre-yāb¹⁸

Kā'il'in tasavvuf, edebiyat, belagat, meânî ve felsefe gibi ilimlere duyduğu ilgi de şiirlerine serpilmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığı dönemde ve daha

¹⁵ Nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi koleksiyonunda 2214 numarada kayıtlıdır.

¹⁶ Metin, vr. 20b.

¹⁷ Türki AL-Owais, **agt**, s. 44.

¹⁸ **A.e.**, s. 45.

sonrasında ilim alemini derinden etkileyen birçok hükemâ ve ulemâ Kâ'il'in dizelerinde yer bulmuştur. Bu bağlamda birkaç örnek vermemiz yerinde olacaktır. Müellifimizin Nasihat Manzumesi'nde Antik Yunan filozoflarından Sokrat'ı anlattığı beyit, felsefeye olan ilgisine delil olabilir:

*Ķāri-i riĶ' a-i fūlk-i SoĶrāt
Kesb-i ħikmetde ētdi ol ifrāt¹⁹*

Nâme-i 'Âşk mesnevisinde bulunan bir beyitte ise İslam filozoflarının en önemli isimlerinden İbn Sînâ ve felsefe biliminin kurucularından Platon'u teşbih unsuru olarak ustalıkla kullanmıştır:

*Ey nazar-bāz-ı çemen-zār-ı nūket
Bū- 'Alī- 'aĶl u Felāḩun-ħikmet²⁰*

Kâ'il'in ilimde derinleşmeye ve fazilete verdiği önem de şiirlerinde kendini göstermektedir. Birçok beytinde görebileceğimiz bu yaklaşıma bir örnek vermekle yetineceğiz:

*'İlm ü fazlıyla gelür insāna gelse hep şeref
Şanma kim sīmīn-devāt ile kişi kātib olur²¹*

Belagat ve edebiyat alanında ne kadar mahir olduğu ileride daha ayrıntılı işleyeceğimiz orijinal ifadeler bölümünde görülecektir. Ancak burada şairin kendi şiirini ve şairliğini övdüğü, dizelerini şekere benzettiği beytini zikretmek uygun düşecektir:

*Dehān-ı ehl-i 'irfāna girince şekker-i şi' rüm
Dēdiler 'aşrda Mışr-ı belāĶat şimdi Ķā' il'dür²²*

Kaynaklarda net bir bilgi bulunmasa da Kâ'il'in devlet görevlisi olduğu düşünülmektedir. Al-Owais, yüksek lisans tezinde Kâ'il'in divanını incelerken bazı beyitlerinden yola çıkarak onun Trabzon, Şam, Mısır gibi farklı coğrafyalarda bulunduğu iddia etmiştir. Kezâ bu şehir ve vilayet isimlerinin geçtiği beyitlerde vatan

¹⁹ AL-Owais, **agt.**, s. 39.

²⁰ Metin, vr. 14a.

²¹ AL-Owais, **agt.**, s. 70.

²² **A.e.**, s. 55.

hasreti ve hicran konularının işlenmesi Al-Owais'te Kā'il'in devlet görevinde olduğu kanaatini uyandırmıştır.²³ Biz de bu kanaati destekleyerek ilgili beyitlerden bir bölümü araştırmacıların takdirine sunuyoruz:

O çıkışdur ki varmadum vațana

Güherem dağı kana yaklaşmam

Nice feryād étmeyem Kā'il

Bülbülem gülsitāna yaklaşmam

...

Dil temāşā-yı hať eyler seyr-i 'arızdan bedel

Semt-i şarkı terk édüp bir kaç zamāndur Şāmlıdur

...

Ťayandı kaldı Ťırabzon-ı hayrete gönlüm

Dédi o Lāz güzeli vuşlat isteyincek uf

Éder müşāhede hep rüy-ı zışt-i hicrānı

Ťabī'at olmaya görsün güzellere me'lûf²⁴

Genç yaşta yazdığı tasavvufî hikâyeleri ihtivâ eden **Nâme-i 'Aşk** mesnevisi ve divanında bulunan tasavvufî kavramları göz önüne getirdiğimizde Kā'il'in tasavvuf mesleğine sülûk ettiğini söyleyebiliriz.²⁵ Şiirlerinde ilâhi aşk, mürşid-i kâmil, kendini bilmek, zühd, kanaat, tevazu, merhamet, cömertlik, nedâmet, belaya sabretmek vb. kavramları sıklıkla işleme bu fikrimizi kuvvetlendirmektedir. Bahsi geçen konuların her birinden örnek vermek mümkün olmadığı için yalnız divanından birkaç beyit vermekle yetineceğiz. Zirâ **Nâme-i 'Aşk**'ta geçen kavramları ilgili bölümde daha ayrıntılı göreceğiz.

Şeherlerde o şūhuñ nāmıdur vird-i zebānum hep

Anuñçün şūfiyā evrād ile ezkāra el degmez²⁶

...

²³ AL-Owais, **agt**, s. 4-5.

²⁴ **A.e.**, s. 4-5.

²⁵ AL-Owais çalışmasında Kā'il'in Mevlevî olabileceğini ifade etmiştir. **A.e.**, s. 32.

²⁶ Kā'il, **Divân-ı Kā'il**, Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm, nr.2930, vr. 18b.

Her işüñ çāresin Allāh'dan ara

İş odur ki anı Allāh oñara²⁷

...

Derd-i tama' u hırşa eger uğraduñ ise

Dārūdur aña erzen-i incir-i kanā'āt²⁸

...

O dil ki rüşen ola şāf ola bu 'ālemde

Misāl-i āyīne vaqf-ı gūbārdur cānā²⁹

...

Kā'il'in vefatı hakkında da kaynaklarda bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak **Sicill-i Osmânî**'deki "Sultan III. Selim (1789-1807) dönemi şairlerindedir" ifadesine dayanarak onun 1789'dan sonra vefat ettiğini söyleyebiliriz. Divanında bulunan bir beyitte yetmiş yaşına eriştiğini ifade etmesi yukarıdaki bilgiyi kuvvetlendirmektedir:

Yétmiş yétmiş iken sinnüm beni 'aşq-ı civân

Étmede rüsvā-yı heftād u dü millet āh āh³⁰

Kısaca özetleyecek olursak Kā'il iyi bir eğitim almış, küçük yaşta Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Küçük yaştan itibaren hat eğitimi almış ve özellikle istinsah ettiği nüshada görüldüğü üzere ta'lik hatta üst seviyelere gelmiştir. Genç yaştan itibaren şiir söylemiş ve edebiyatla ilgilenmiştir. Tasavvuf mesleğine süluk etmiş olan şâir, İstanbul'da yaşamış ve muhtemelen devlet görevlisi olarak farklı şehirlerde bulunmuştur. Şiirlerinden uzun bir ömür sürdüğünü öğrendiğimiz net bir bilgi bulunmasa da Kā'il'in III. Selim döneminde veya hemen sonrasında vefat ettiği düşünülmektedir.

²⁷ Kā'il, **age.**, vr. 37b.

²⁸ **A.e.**, vr. 8a.

²⁹ **A.e.**, vr. 6a.

³⁰ **A.e.**, vr. 38a.

1.2. Kā'il Mustafa Efendi'nin Eserleri

1.2.1. Divan

Kā'il'in divanının elimizde bulunan tek nüshası Suudi Arabistan'da Medine-i Münevvere, Kral Abdulaziz Kütüphanesi'nde Arif Hikmet bölümünde 811/185 (3664) numaralı kayıta bulunmaktadır.³¹ Nüshaya, aynı zamanda Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm bölümü 2930 numaralı kayıttan erişilebilmektedir. Bu nüsha klasik divan tertibini takip etmemiş olup karışık şekilde düzenlenmiştir.

Divanda biri Sultan I. Mahmud'a yazılmış olmak üzere iki kaside bulunmaktadır. "İydiye" başlığı altındaki Sultan I. Mahmud'a yazılan kaside 20 beyitten oluşmaktadır. Bunun dışında 170'i gazel olmak üzere toplam 212 manzume vardır. Divan genel olarak incelendiğinde şiir kalitesi bakımından orta derecede olduğu görülmektedir.

Kā'il'in divanı yukarıda bahsi geçen nüsha esas alınarak Türki Al-Owais tarafından 2009 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Al-Owais, divanın tam transkripsiyonlu metnini ihtivâ bu çalışmasında Kā'il'in hayatını, edebi kişiliğini, divanın da şekil ve muhteva özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

1.2.2. Nâme-i 'Aşk

Nâme-i 'Aşk, daha önce zikredildiği üzere mesnevi nazım şeklinde 1151/1738 yılında yazılmış tasavvufî bir eserdir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Atif Efendi koleksiyonunda 2214 numaralı kayıta bulunmaktadır. Bu nüsha ferağ kaydından anlaşıldığı üzere müellif hattıyla yazılmış, telif ve istinsah tarihi aynıdır.

Eser klasik mesnevi tertibine uygun olarak düzenlenmiştir. Hamdele, salvele, taleb-i şefa'at ve Miraç bölümlerinden sonra Sultan I. Mahmud'a yazılmış bir methiye bulunmaktadır. Eserin ana bölümü olan dört farklı tasavvufî hikayeye geçmeden önce özet mahiyetindeki geçiş bölümü bulunmaktadır. Eser tek bir hikayeden oluşmaması bakımından farklılık göstermektedir.

³¹ AL-Owais, **agt.**, s. 21.

Eserin başlıkları Türkçe olup genel olarak sade bir dille yazılmıştır. Atasözleri ve deyimler açısından oldukça zengindir. Şairin üslubunda en öne çıkan yön belli yerlerde hikayeye dahil olup konuyla alakalı düşüncelerini dile getirmesidir.³² Eserle ilgili ayrıntılı bilgiler ilgili bölümlerde işlenecektir.

Eseri ilk olarak farkedene, inceleyen ve ilim alemine duyuran Yar. Doç. Dr. Lütfi Alıcı'dır. Alıcı, eseri 2008 yılında inceleyip latinize ettiğini iddia etse de on bir yıldan beri böyle bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

³² Lütfi Alıcı, "Kâ'il Mustafa Efendi" maddesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, 02.08.2013. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=224>

İKİNCİ BÖLÜM

NÂME-İ ‘AŞK MESNEVİSİ, MUHTEVÂ VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Tanıtımı

Nâme-i ‘Aşk mesnevisi daha önce ilim alemine duyurulmuş olsa da üzerinde akademik bir çalışma ve inceleme yapılmamıştır. Bu bölümde Mustafa Kâ’il Efendi’nin divânı dışındaki bilinen tek eseri olan Nâme-i ‘Aşk adlı eserin incelenmesi sonucunda ulaştığımız bilgileri anlatmaya çalışacağız. Eserin adı, nazım şekli, ölçüsü, sebep-i telifi, telif tarihi, beyit sayısı ve nüsha tavsifiyle ilgili bilgileri belirterek eseri tanıtmaya çalışacağız.

2.1.1. Eserin Adı

Tezimizin konusu olan mesnevinin adı eserde iki farklı yerde belirtilmiş olduğu üzere Nâme-i ‘Aşk olarak isimlendirilmiştir. Kaynaklarda eserle ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Kâ’il bahsi geçen eserin içerisinde bazı beyitlerde eserin adından söz etmiştir. Eserin giriş bölümünde müellif, Allah’a hamd ettikten sonra esere başladığını ve eserin adını söylemiştir:

Nâme-i ‘aşka édüp âgâzı

Evc-i nazma éde gör pervâzi³³

İkinci olarak da eserin asıl bölümüne başlamadan hemen önce, Allah’tan bu eserin baki kalmasını niyâz ederek, onu dört bölüme ayırdığını ve adını zikretmiştir:

Çâr-nakle anı étdim maḥşûr

Anı bâķī kıla Ḥaķ tâ dem-i şûr

Nâme-i ‘aşkdır anıñ nâmi

Ṭura ṭurduķça cihân eyyâmı³⁴

2.1.2. Eserin Nazım Şekli ve Ölçüsü

Nâme-i ‘Aşk, mesnevi nazım şeklinde yazılmıştır. Klasik mesnevi tertibini muhafaza etmiş olan eser bir hikayeden değil, dört ayrı hikayeden oluşmaktadır.

³³ Metin, vr. 2a.

³⁴ Metin, vr. 15a.

Ayrıca hamdele, salvele, Miraç ve sultana medhiye bölümlerinden sonra asıl hikayelere geçmeden önce eserin özeti mahiyetinde bir bölüm bulunmaktadır. Bu nokta, mesnevilerde pek rastlamadığımız bir özellik olması açısından **Nâme-i ‘Aşk** tertip olarak diğer mesnevilerden farklı bir yapı arz etmektedir.

Eser aa, bb, cc ... şeklinde kafiyelenmiş ve mesnevilerde sıkça görülen bir vezin olan feilâtun feilâtun feilün kalıbıyla yazılmıştır. Müellif, birçok beyitte vezne uydurmak için ulama (vasl), imâle, medd ve zihâf gibi aruz uygulamalarına başvurmuş ve eserin genelinde feilâtun feilâtun feilün kalıbında câiz görülen fâilâtun feilâtun fa‘lun kalıbını tercih etmiştir.

Müellifin aruzu kullanırken bazen zorlandığı görülmektedir. Divan edebiyatında nadir kullanılan, kelimelerin muhaffef şekillerinin kullanımına sıkça rastlamaktayız. Bunlara örnek olması açısından ‘hûş’ kelimesinin ‘huş’ olarak kullanılmasını; ‘zerrîn’ kelimesini ‘zerin’ olarak kullanılmasını aşağıda görebiliriz:

Étdi ol kuruş-hûr-ı hâver-i huş

Pes-i kûh-i ‘azametden cünbiş³⁵

Var idi anda niçe kâh-ı zerîn

Her biri hağ bu ki bir huld-i berîn³⁶

Müellifin kafiyeyi kullanırken de zorlandığı bölümler bulunmaktadır. Bazı beyitlerde kafiye yoktur:

Zülf-i şeb-rengiñi hep yâd eyler

Şafağ-âsâ geceler kan ağlar³⁷

Bir belâ yaşadığına cân ki yatar

Felegin hep başı altındandır³⁸

...

Sâhir-i dehr hem efsûn eyler

Dehen-i bülbül-i bâğı bağlar³⁹

³⁵ Metin, vr. 39a.

³⁶ Metin, vr. 38a.

³⁷ Metin, vr. 47b.

³⁸ Metin, vr. 55b.

³⁹ Metin, vr. 56a.

Ancak buna mukabil bazı beyitlerde yaptığı cinaslar dikkat çekmektedir. Aşağıdaki beyitler bu kabildendir:

Gāhī pūr-çīn çü-rüy-ı deryā

Fülk-i dil āhı dēmez mi der yā

Vāy eger nāz ile çekse sürme

Pāyine rüyı sen öl de sürme⁴⁰

...

‘Andelībān güyegü oldı güle

Érdiler vuşlata hep güle güle⁴¹

...

Kimi dēr ben deli miyim ki şanam

Bulunacağını bir böyle şanem⁴²

...

Saňa dil vėrdigimi şanma günāh

Baňa  tdirme şehim her gün āh⁴³

...

Dēse ‘āşık baňa kıyma kıyma

Yine eyler anı kıyma kıyma⁴⁴

2.1.3. Eserin Sebeb-i Telifi

Kā’il, eserin girişinde, süslenmiş sözün güzelliğinin lezzetinin gönülde dert ve tasa bırakmadığını söyler. Müellif, daha sonra bu eseri aşıklara huzur vermesini temenni ederek yazdığını ifade eder. Bu eserin aşıklara nazar-gâh olmasını, hüzn ve gamı onlardan def etmesini Allah’tan niyâz eder:

Tā ki ‘uşşāka nazar-gāh olsun

Dāfi‘-i h zn ü gam u āh olsun

⁴⁰ Metin, vr. 32b.

⁴¹ Metin, vr. 8a.

⁴² Metin, vr. 45b.

⁴³ Metin, vr. 46a.

⁴⁴ Metin, vr. 49b.

Dilde bi'llāhi kıomaz derd-i kühen

Lezzet-i hüsn-i dil-ārā-yı sühan

Nāme-i 'aşka édüp āgāzı

Evc-i nazma éde gör pervāzı

Varaķ-ı dehre kıosun bir iki nakş

Cümle 'uşşāka ola rāhat-bahş⁴⁵

Müellif asıl bölüme geçmeden önce tasavvuf mesleğine süluk edenlere

Senden ümmîd ü recā ez-dil ü cān

Budur ey zübde-i ehl-i 'irfān

Buña her dem ki nıgeh-düz olasın

Re 'y-i rüşen ile çün-rüz olasın⁴⁶

diyerek bu yolda kemâl mertebesine doğru giderken dikkat edilmesi gereken hususları zikretmiş ve onlara nasihatlerde bulunmuştur. Eser boyunca aşkın ve aşıkların halleri anlatılmıştır:

Yazdım 'āşıkların anda hālın

Hüsn ü 'aşkın dahı keyfiyyātın⁴⁷

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere müellif eseri ehl-i irfāna seyr-i sülûkta kolaylık olması amacıyla yazdığını ifade etmiştir. Ancak eserde derin tasavvûfi meselelere pek girilmediği görülür. Eserin içerisinde Kā'il'in hangi tarikata ya da hangi mürşide intisap ettiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Müellifin genç yaşta yazmış olduğu bu eserin, tasavvuf konusunda çok derin bilgileri işlemesinden ziyade daha yüzeysel konularla halkı tasavvufa davet etme amacıyla olduğu düşünebilir.

⁴⁵ Metin, vr. 2a.

⁴⁶ Metin, vr. 14b.

⁴⁷ Metin, vr. 15a.

2.1.4. Eserin Telif Tarihi

Nâme-i ‘Aşk’ın elimizde bulunan tek nüshasının müellif hattıyla yazıldığını yukarıda zikretmiştik. Mezkur nüshanın hâtimesinde müellif, telif tarihi için ayrı bir başlık açarak tarih düşürmüştür. “Tarih-i Vakt-i Nazm” başlığı altında şu beyitleri vermiştir:

Âhîr olduğda bu pākîze eşer

Vêrdi târîhîni dil baña haber

Dêdi târîh-i zamân-ı itmâm

Mîve-i bâğ-ı vefâ harf-i tamâm⁴⁸

Beyitleri incelediğimizde “**mîve-i bâğ-ı vefâ**” ibâresinin, telif tarihini ifade ettiğini görüyoruz. Bu da ebced hesabına göre hicrî kamerî 1151 tarihine, milâdi olarak da 1738 tarihine tekabül etmektedir. Başlıkta kullanılan “nazm” ifadesi bu tarihin istinsah tarihi değil telif tarihi olduğunu göstermektedir.

2.1.5. Eserin Beyit Sayısı

Nâme-i ‘Aşk’ın klasik mesnevi tertibine uygun olduğunu ve ana bölümünün dört farklı tasavvufî hikayeden oluştuğunu söylemiştik. Eser, başında bulunan hamdele, salvele, mirac-ı nebî, taleb-i şefaât, medhiye ve özet mahiyetinde bulunan özel bölümleriyle birlikte toplam 1473 beyitten oluşmaktadır.

2.1.6. Eserin Konusu

Nâme-i ‘Aşk’, yukarıda birkaç vesileyle zikrettiğimiz üzere tasavvufî bir mesnevidir. Eserin, tasavvuf mesleğine sülûk etmiş sûfilere kolaylık sağlaması amacıyla yazıldığını da yukarıda ifade etmiştik. Burada biraz daha teferruatlı olarak açıklayacağız. Eserde kemal mertebelerine yükselmek için hangi yollardan geçmeli, hangi zorluklara karşı sabretmeli ve güzelliği nerede aramalı gibi soruların cevabı aranmıştır. Bu sorulara bazen temsili hikayelerle bâzen de doğrudan cevaplar verilmiştir.

⁴⁸ Metin, vr. 72b.

Eserde bölüm başlıkları incelendiğinde konu hakkında ipuçlarının verildiğini görebiliyoruz. Burada bir örnek başlık verip konulardan bahsetmemiz yerinde olacaktır: “Naql-i Evvel Keyfiyyât-ı ‘Aşkda Olup ‘Aşk-ı Mecâzî Vâsıta-i ‘Aşk-ı Hâkîkî Olduğın Beyân Eder.”⁴⁹ Bu başlık, dört ana bölümden ilk bölümün başlığıdır. Görüldüğü üzere bu bölümde aşkın nitelikleri, özellikleri ve mecâzi aşkın, hakîkî aşka yani ilâhî aşka bir vasıta olduğu anlatılmaktadır. Bölümün hemen giriş kısmındaki beyitler konuyu doğrular niteliktedir:

‘Aşk-ı Yezdân’a o bir vâsıttadır

Şevk-i Raḥmân’a o bir rābıttadır

Beççe-veş uçmağı öğren az az

Soñra var eyle havâda pervâz

Şâhib-i ‘aşk-ı mecâzî olagör

*Bu tarîk ile anı sen bulagör*⁵⁰

Müellifin bu ifadeleri tabii olarak kendi meşrebine ve bu alandaki yetkinliğine uygun bir şekilde söylenmiştir. Bu görüşler tasavvuf üzerinde ihtisas sahibi kişilerce tetkik edilmeye muhtaçtır. Biz konu bütünlüğü açısından olaylara kısaca değinmekle yetineceğiz. İlâhî aşk ve mecâzî aşk konusunun işlendiği bölümlerde doğal olarak şeyh-mürîd ilişkisini de yoğun bir şekilde görmekteyiz. Şeyh, eserin birçok yerinde olduğu gibi bu bölümde de hakîkî aşk yolunda mürîdine yol göstererek onun yükünü hafifletir ve zorluklara karşı sabır için mürîde destek olur. Aynı bölümün bir alt başlığında şeyh-mürîd konusunun işlendiği görülmektedir: “Hikâyet-i Şeyh ve Mürîd ki Âdem-i Tohm-efşân ‘Aşk-ı Mecâzî Olunca ‘Âkıbet Kışt-zâr-ı Dilden Hâsıldır ve ‘Aşk-ı Hakîkî Olduğın Beyân Eder.”⁵¹

Eserde derin tasavvûfî konulara girilmediği görülmektedir. Müellif, aşk, âşık, sevgili ve bu çerçevede oluşturduğu hikayeleri edebi ifadelerle zenginleştirip sunmaktadır. Kanaatimize göre müellif, çok genç yaşta yazdığı bu mesnevîde tasavvufa derinlemesine nüfuz edememiş ve yüzden tasavvuf yolunun inceliklerine çok fazla değinmemiştir. Hatta daha önce belirttiğimiz üzere, tasavvuf mesleğine

⁴⁹ Metin, vr. 15a.

⁵⁰ Metin, vr. 15a.

⁵¹ Metin, vr. 16a.

intisap etmiş olduğunu tahmin ettiğimiz müellifin, hangi mürşide ya da tarikata intisap ettiği bilgisine ulaşamamıştır.

2.1.7. Nâme-i ‘Aşk’ın Özeti

Nâme-i ‘Aşk klasik mesnevi tertibine uygun olarak Allah’a hamd ile başlar. İlk beyit Arapça’dır. Ancak asıl hamdele bölümü olan “Sitâyîş-i Hazret-i Bârî ‘Azze İsmuhû” başlığından hemen önce sekiz beyitlik “sebeb-i telif” mahiyetinde bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde sözün güzelliğinden ve eserin yazılış sebebinden bahseder.

Hamdele bölümünde Allah’ın sıfatlarından ve kudretinden bahseder. Bu bölümde şiir kalitesinin eserin diğer bölümlerine nisbetle daha yüksek olduğu görülür ve orijinal ifadeler göze çarpar. Allah’ın takdîrini -küllî irade- topa, akli ise bir kaleye benzettiği şu beyit oldukça çarpıcıdır:

*Top-ı taqdîr ile eyler her ân
Hâk ile kal‘a-i re ‘yi yeksân⁵²*

Bu beyitte Allah’ın iradesinin, insan aklını bir topun kaleyi vurması gibi yerde bir edebileceğini veciz bir şekilde ifade etmiştir. Bu vesileyle müellifin eserde birçok yerde salt akla karşı irfani bilginin üstünlüğünü ifade ettiğini zikrederim. Aynı bölümde bulunan bir başka beyitte, ilahi aşkın tesirinden dolayı sarhoş olan bir insanın hafif bir rüzgar ile nasıl yıkılacak hale geldiğini güzel bir üslupla dile getirmiştir:

*Mey-i ‘aşk etdi aña şöyle eşer
Bād-ı nerm ile yıkılmağa bakar*

Hamdele bölümünden sonra “Niyâz u Zâra Âgâzdır” başlığı altında, müellif işlediği günahlardan ve yaptığı hatalardan pişman olduğunu söyler ve Allah’dan günahlarının bağışlanmasını niyâz eder. Günahlarının her an çoğaldığını kum saati benzetmesiyle orijinal bir şekilde dile getirmiştir:

*Rîg-i ‘işyânla pür şîşe-i dil
Cümle sâ‘at güneş endîşe-i dil*

⁵² Metin, vr. 2a.

Na't bölümünde Hz. Peygamberin (sav) üstünlüğü ve özel yönlerini anlatır. İnsanlığa nasıl ışık verdiğini ve alemlere rahmet oluşunu dile getirir. Daha sonra Hz. Peygamberin (sav) birçok mucizesini teşbihlerle veciz bir şekilde ifade eder. Mucizelerin anlatıldığı bölümden birkaç örnek vermek faydalı olacaktır:

Çün şakķ étđi ķameri aydan 'ıyān

Oldı şakķ sīne-i her ehl-i gümān

...

Geldi dergāhına bī-pā eşcār

Étdiler secde ile bir niçe zār

...

Buña tırmaz mı aķar şular 'aceb

Āb-ı engüştini 'ālem iķe hep⁵³

Na't bölümünün devamı niteliğinde olan "taleb-i şefaāt" bölümünde, Hz. Peygamber'in dünya ve ahirette öncü olacağını, hatta diğer peygamberlerin Hz. Peygambere yakın olmak isteyeceğini anlatır. Meleklerin Hz. Peygamber'e gelip cennetin hazır olduğunu söylemelerini tasvir eder:

Hep rikābında gidüp cümle melek

Diyeler hüyyi 'eti'l-cennetü lek⁵⁴

Müellif bu bölümü, kimsenin yardım edemeyeceği kıyamet gününde Resulullah'tan merhamet ve şefaāt talep ederek tamamlar.

Şefaāt istedikten sonra "Sıfat-ı Mirāc-ı Mustafa ve Gonca-i Bāg-ı İstifā" başlığı altında Miraç hâdisesini ayrıntılı olarak anlatır. Bu bölüme, diğer bölümlere nisbetle biraz daha geniş yer ayırmıştır. Burada da Hz. Peygamber'in güzel ahlakından ve üstün özelliklerinden bahseder. Cibril'in (as) Hz. Peygamber'e Allah'ın selamını getirmesinden başlar ve getirdiği haberi anlatır:

Hābdan gel bu gece āzād ol

ķurb-ı Mevlā'yı bulup dil-şād ol⁵⁵

⁵³ Metin, vr. 5b.

⁵⁴ Metin, vr. 6a.

⁵⁵ Metin, vr. 8b.

Müellif, daha sonra Hz. Peygamber'in (sav) Burak adlı bineğe binerek semâya doğru yolculuklarından bahseder. Cibril Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar eşlik eder ve daha öteye geçemez. Hz. Peygamber Allah'ın cemalini görmeye mazhâr olur. Müellif, Allah'tan bağışlanma dileyerek konuyu bitirir. Miraç bölümünde de güzel teşbihler ve orijinal ifadeler görülmektedir.

Methiye bölümünde “Na‘t-i Zıll-i Ma‘bûd ve ‘Âkıbet-i Maḥmûd” başlığını görürüz. Müellifin şairliğini ve maharetini gösterdiği özel bölümlerden biridir. Burada mübalağa sanatı ve veciz ifadeler göze çarpar. Sultan I. Mahmud'a yazıldığı anladığımız methiye bölümünde müellif, Allah'dan Sultan için niyazda bulunur. Daha sonra şu beyitlerle övgüye başlar:

Medḥ-i şāhinşehe āgāz eyle

Deheniñ na‘ti için bāz eyle

Ya‘nī sultān-ı selāfīn-i cihān

Hān Maḥmūd Süleymān-ı zamān⁵⁶

Mısralar arasındaki anlam geçişi dikkat çekmektedir. ‘Dünyayı sultanın kılıcının karıncası açtığı zaman düşmanları helak oldu’ anlamında söylediği beyitte karınca-kılıç ilişkisi oldukça orjinaldir:

Édicek mūrçe-i tîgi küşād

‘Ālemi oldı ‘adūsı ber-bād⁵⁷

Bir başka beyitte ise hilal şeklinin parlaklığı sebebiyle ayın diğer kısmının görünmemesini farklı bir tarzla anlatmıştır:

Vèricek māhçe-i tūğı ziyā

Görmedi sīne-i meh hīç şafā⁵⁸

Müellif, sultanın sıfatlarını ve üstün özelliklerini telmih ve teşbihlerle süsleyerek anlatır, bölümü bitirir. Farklı tarzda söylediği orijinal beyitleri ileride ilgili başlık altında inceleyeceğiz.

⁵⁶ Metin, vr. 10b.

⁵⁷ Metin, vr. 10b.

⁵⁸ Metin, vr. 10b.

Klasik mesnevi tertibinde medhiyeden sonra asıl hikaye başlar. Ancak bu eserde geçiş mahiyetinde aynı zamanda hikayelerin özeti mahiyetinde bir bölüm bulunmaktadır. Bölüme “Şâhid-i Ezel ‘Uşşâk-ı Mümkinâtı ‘Ademden Da‘vet ve Anları Müşâhede-i Hüsni ile der-Hayret Eylediği Mahaldir ki Beyân Olunur” başlığı verilmiştir. Başlıktan anlaşılacağı üzere bu bölümde Allah Te’âlâ’nın yoktan var ettiği insanları aşka davet etmesi ve güzelliğini seyrettirerek hayrette bıraktırması anlatılmıştır. Bölümün ilk beyitleri, zaman, mekan, yeryüzü ve gökyüzü yokken Allah’ın var olduğundan bahseder. Allah’ın cemâlinin bilinmesi için insanları yarattığını ve bu güzellikle onları hayrete düşürdüğünü dile getirir:

Mâ-ḥaşal pertev-i zâtın izhâr

Eylemek isteyicek ol dil-dâr

Étdi imkânı ‘ademden da‘vet

Ki vère anlara ḥüsni ḥayret⁵⁹

İlerleyen beyitlerde ise aşıkların bu güzellik karşısında nasıl haller yaşayacağını ve hangi yollardan geçeceğini söyler. Aşağıdaki beyitler bu bilgileri pekiştirir mahiyettedir:

Ḥaşre dek anları eyler her ân

Çehre-i şâhid-i ma‘nâ ḥayrân

Kimisi lâle-şifât dâğ-ı derûn

Kimisi jâle-şifât çarḫa zebûn

Kimi maḥzûnı olup tağa gider

Kimi meftûnı olup bâğa gider

Kimi mânend-i şürâḫî giryân

Kiminiñ def gibi kârı efğân

Kimi ney gibi maḫâmâtı gezer

Ki Hicâz ile Şifâhâna gider

⁵⁹ Metin, vr. 13a.

Kimisi kıana boyanur çün cām

Nergis-āsā kimisi mest-i müdām

Kimisi sāye-şifat rü-ber-ḥāk

Zir-i pāyında bu dehrin gam-nāk⁶⁰

Müellif bölümü, bu devrana gelen herkesin gönlüne aşkın ateşini koyacağını söyleyerek bitirir. Burada tasavvufi aşkın nasıl seyrettiğini görürüz. Güzelliği bir tecelliyle gören ve ona meyyal olan aşık, farklı merhalelerden geçerek hakîkî aşkı arar, ona ulaşmaya çalışır. Hepsinin temelinde Allah'ın kendi güzelliğinin bilinmesini istemesi ve bu fitrat üzere insanları yaratması bulunur. Ancak bu yolda insanın dikkatli olması gereken hususlar vardır. Müellif bir sonraki bölümde salıklar, bazı noktalarda hataya düşmesinler diye onları uyarmıştır.

Müellif, aşıkları ikaz etmek için yazdığı bu bölüme “Yârân Erbâb-ı Tabî‘atden Nigeh-dûz-ı Hatâ Olmayalar Deyu Recâdır” başlığını vermiştir. Müellif, aşıkların seyr-i sülukta yaşanabilecek olumsuz olaylara karşı sabır göstermelerini, görülebilecek kötülükleri görmezden gelerek ahlaklarını güzelleştirmelerini tavsiye eder. Bu olumsuz durumlarda yoldan vazgeçmemeleri için öğüt verir. Aşağıdaki beyitler bu kabildendir:

Bir maḥal görseñ eger nā-ma‘kūl

Rāh-ı inşāfi kıoyup étme ‘udūl

Anı tevcīhe çalış iy dānā

‘Ayb-ı yārānıñ olma bīnā

Tiğ-i lütfuñ ile iy ḥulḳ-ı ḥasen

Ceyş-i daḥli kıra gör dil kesesin

Gerçi tevcīhi degilse kıābil

Cānib-i ‘aḳla degilse mā‘il

Keremiñ ile anı kıl iḥfā

Ḥalḳa sen eyleme anı ifşā⁶¹

⁶⁰ Metin, vr. 14a.

⁶¹ Metin, vr. 14b.

Birinci Bölüm

Dört ana bölümden oluşan **Nâme-i ‘Aşk** mesnevisinde her bölümde farklı bir hikaye işlenmiştir. Birinci bölüm, “Nakl-i Evvel Keyfiyyât-ı ‘Aşkda Olup ‘Aşk-ı Mecâzî Vâsita-i ‘Aşk-ı Hakîkî Olduğın Beyân Eder” başlığını taşır. Bölümün girişinde insanın hakikî aşkı bulması için aşka kabiliyeti olması gerektiği söylenir. İnsan, önce aşkı mecazî olarak yaşamalı ve yavaş yavaş kendini hakikî aşka hazırlamalıdır. Bu görüş ile müellif, kişinin aşka kabiliyetinin olması kastedmiştir. Elbette bir insana ve nesneye aşık olmak gerekmez, asıl olan kişinin aşka olan istidâdıdır. Müellif, bu düşünceleri şöyle ifade etmiştir:

*Beççe-veş uçmağı öğren az az
Soñra var eyle havâda pervâz
Şâhib-i ‘aşk-ı mecâzî olagör
Bu tarîk ile anı sen bulagör⁶²*

Mecâzî aşkın mahiyeti ile ilgili girişten sonra şeyh ve müridin hikayesi başlar. Temiz kalpli bir genç, şeyhe gelerek müridi olmak istediğini söyler. Şeyh ise ona daha önce aşık olup olmadığını sorar. Genç mürid ise daha önce aşık olmadığını söyler. Şeyh gence önce gidip aşık -ehl-i hâl- olmasını ve daha sonra gelmesini söyler.

Mürid bu görüşmeden sonra şeyhin yanından ayrılır. Bir süre sonra gül yüzlü, eşi benzeri bulunmaz bir güzele aşık olur. Zaman geçtikçe derdi çoğalır, o ‘elif’ boyu ‘nun’ gibi eğilir, bükülür. Günleri ah u figânla, gözyaşlarıyla geçer. Mürid o hale gelir ki; maşuk aklından çıkmaz, gözüne uyku girmez. O güzel yâr ise başkalarıyla oturur, onlara güzelliğini seyrettirir. Başkalarından bir bakış düşse o güzele, gencin sinesine dağ vurulmuş gibi olur. Mürid çare bulamaz, şeyhe geri döner. Bütün olanları sırasıyla anlatır. Şeyh bu sözleri duyar ve artık terbiyenin ona tesir edeceğini söyler. Çünkü neyleri nâlân eden, meyleri giryân eden ancak aşktır. Aşka kabiliyeti olmayan bu yola giremez.

Şeyh bir gün camide vaaz verirken genç mürid tekrar durumunu izhar eder, şeyhten dua ister. Şeyh cemaate dönüp içinizde aşka düşer olmayan biri var mı diye

⁶² Metin, vr. 15a.

sorar. Sevgi bağından meyve yememiş kimsenin bu yolda yürüyemeyeceğini anlatır. Kısaca müellif, birinci bölümde hakîkî aşk için mecâzî aşkın şart olduğunu ve mecâzî aşkın bir vasıta olduğunu anlatarak konuyu bitirir. Bir kez daha belirtmek gerekir ki, mecâzî aşktan anlaşılan kişinin aşka kabiliyetinin olup olmamasıdır.

İkinci Bölüm

İkinci bölüm “Nakl-i Sâni Çok Kerre Şiddet-i ‘Aşk Helâke Mufzâ Olduğın Beyân Eder” başlığını taşır. Bu bölümde aşkın şiddetinden bazı insanların helak olabileceği anlatılır. Aşk sebebiyle insanın başına gelebilecek belalar zikredilir. Aşağıdaki beyitler bu kabildendir:

*Gâhî kor pâyına ol dâm-ı belâ
Çekenin dâne-i hâl ile cefâ
Gâhî kor âdemi zîr-i hâke
Rûh-ı pâkin götürür eflâke
Ye’s édüp dér felek üzere nâhîd
Küllü men mâte mine’l-‘ışkı şehîd⁶³*

Aşkın insanı sabır ve dertle kemale erdiren neticelerinin aynı zamanda insanı helak edebileceğini anlatan kısa bir girişten sonra ikinci hikaye başlar. Hikayenin başlığı “Hikâyet-i Sûhte ve Tevânger-zâde”dir. Başlıkta geçen “sûhte” kelimesi Farsça kökenli olup yanmış, tutuşmuş anlamındadır. “Tevânger” kelimesi de aynı şekilde Farsça kökenlidir ve zengin, güçlü, paralı anlamında kullanılmaktadır.

Hikayede medrese talebesi bir genç (sûhte), zengin bir ailenin çocuğuna (tevanger-zâde) gönlünü kaptırır. Tevanger-zâde’ye olan aşkı yavaş yavaş sûhte’nin aklını başından alır. Medrese, tevanger-zâde’nin evinin karşısındadır. O yâr karşıdan görünse, sûhte sevinçten kendini kaybeder. Bir gün görünmese sûhte için hayat zindan olur. Sûhte hep medresenin kapısında bekler ve yârı görebilmeyi ümit eder. Dünya nimetlerinden elini çeker, yemek içmek aklına bile gelmez. Sûhte’nin ah u figânından herkes aşık olduğunu anlar ama sûhte yine de inkar eder. Zamanla sûhte hilal gibi eğilir, gönlündeki ateş onu harap eder.

⁶³ Metin, vr. 20b.

Sûhte daha fazla dayanamaz vuslat için çâre aramaya koyulur. Geceleri kalkar, eline bir süpürge alır ve yârının evini süpürmeye koyulur. Bu işe yıllar boyunca devam eder. Süpürdüğü yârın kapısı değil, gönlünün kapısıdır. Süpürdüğü gönlündeki keder gider.

Yârın kapısının önünden geçenler her yerin toz toprak içindeyken orasının hep tertemiz olduğunu görüp şaşırırlar. Evin sahibi bu işi hizmetçilerin yaptığını düşünür. Bir gün dayanamaz, hizmetçileri yanına çağırır ve bu işi kimin yaptığını sorar. Hizmetçiler de şaşkınlıklarını ifade eder ve bilmediklerini söylerler. Ev sahibinin aklına şüphe düşer, endişelenir. Düşüncelere dalar ve bu işi kimin yaptığını merak eder. Bir gece karar verir, uykusunu feda eder ve gizlice beklemeye koyulur. Seher vakti medreseden sûhtenin çıktığını görür. Sûhte evin önüne gelir, yüzünü yere sürer. Keder yüküne takati kalmamıştır. Ağlaya ağlaya yeri süpürmeye başlar. Gözyaşlarıyla yeri sular. Ev sahibi bu hali görünce anlar ki kızı sûhtenin gönlünü almış ve onu kara sevdaya salmış, sûhte bu sevdadan güçsüz ve zayıf düşmüştür. Sûhte sabah olmadan şiirler söyleyerek medreseye geri döner.

Ev sahibi bu duruma vakıf olur, sûhtedeki aşkın kemâl mertebesinde olduğunu görür. Ev sahibi huzursuz olur, rahat edemez. Hizmetçisini yollayarak sûhteyi davet eder. Hizmetçi bu haberi iletince sûhte dayanamaz, dehşete kapılır ve yere yıkılır. Kızın babasının bu durumu öğrendiğini anlar ve başına büyük bir dert aldığını düşünerek çok korkar. Hizmetçi geri dönüp olayı anlatır. Ev sahibi tekrar davet yollar. Sûhte'nin aklı yeni başına gelmişken hizmetçi tekrar gelir ve sûhte'yi çağırır. Sûhte kaçmaya bir çâre bulamaz ve tevekkül ederek ev sahibinin huzuruna gider.

Sûhte her gün ölmektense bir kere ölmeyi tercih edeyim diye düşünerek yola çıkar, Allah'tan gelene razı olur. Sûhte'nin huzura varınca ezilip büzüldüğünü gören ev sahibi hizmetçilerine çocuğunu çağırmaalarını söyler. Sûhte bu sözleri duyar duymaz gönlü coşar gelir. Ev sahibinin çocuğu gelir, sûhte onu görünce seccade gibi yere serilir. Nice cefadan sonra sûhte yârına kavuşur.

Müellif, birçok bölümde olduğu gibi kendi düşüncelerini ifade etmek üzere aşğıdaki beyti söyleyerek ara başlıkta hikayeye dahil olur:

*Geldi Bağdād-ı dili ta‘mīre
N‘eyleyim ba‘de ḥarābi‘l-Başra⁶⁴*

Müellifin hikayeye dahil olduğu bu bölümün başlığı ise “Dehrden Şikâyet ki Bir Safâyı Verince Biñ Cefâyı Eder’ olarak verilmiştir. Müellif kendine nasihatlerde bulunur, felekten yakınıdır. Bahsi geçen bölümden bazı beyitleri zikretmek yerinde olacaktır:

*İltifât eyleme Kā‘il dehre
Ki şafâdan kime vèrdi behre
Kime bir çatre eger vèrse o zevk
Nice deryâ-yı gama eyler garķ
Sen gibi ol daḥi nâ-şād olsun
Rūz-ı ‘ömrüñ gibi ber-bād olsun⁶⁵*

Müellif, bu kısa bölümden sonra hikayeye döner. Hikaye kaldığı yerden devam eder. Hikayenin ilerleyen bölümünü bazı mecâzî hallerin ifadesi için kullanılan teşbihleri tasavvufî olarak açıklamak gerekir. Ancak tezimizin sınırlarını aştığı için çok ayrıntıya girmemek durumundayız.

Ev sahibi, sùhteye çocuğunu okutmasını ve ona ilim öğretmesini teklif eder. Sùhte buna hayır diyemez ve medreseyi bırakıp yâriyle aynı evde kalmaya başlar. Ev sahibi sùhtenin aşkını sınar ve bir gün çocuğunu sùhtenin yanına gönderir. Başbaşa kaldıklarında sùhte vuslatın sevinciyle ruhunu teslim eder.

Üçüncü Bölüm

Nâme-i ‘Aşk’ın üçüncü bölümü “Nakl-i Sâlis Hikâyet-i Şâh ve Silah-dâr Beyânındadır” başlığıyla adlandırılmıştır. Bu bölümde Şah ve Silahdâr’ın hikayesi anlatılmıştır. Bu hikayeyi de özet olarak zikrederim.

Şâhın ölümüyle yerine on dört yaşındaki şehzâdesi geçer. Yeni Şah güzelliğiyle dillere destan, uzun boylu ve benzersizdir. Her gören kendinden geçer ve Şah’a hayran olur. Şah’a hizmet eden Silahdâr, ona aşık olur, kendini ona kapılmaktan alıkoyamaz.

⁶⁴ Metin, vr. 27a.

⁶⁵ Metin, vr. 27a.

Bu aşk, onu zamanla yakar, kavurur ve aklını başından alır. Nice zaman derdini izhâr etmek ister ama yapamaz. Silahdâr için dünya zindân olur, ney gibi inlemeye ve ah u figân etmeye başlar. Müellif, bölümün ortasında hikayeyi böler ve “Medh u Du‘â-yı Civânân-ı ‘Âşık-ı Perestândır” başlığı altında aşka ve aşıklara dair halleri anlatır. Aşıklara dua ederek bölümü bitirir. Hikaye kaldığı yerden devam eder.

Silahdâr, Şâh’la sahra seyrine çıkar, yanında hizmete devam eder. Şâh’ı gördükçe kendinden geçer. Sonunda her şeyden elini çeker ve şeyh gibi bir yeri mekân edinir. Bu durumu farkedene Şâh, Silahdâr’ı çağırır ve sebebini sorar. Silahdâr bu soru üzerine dehşete kapılsa da bunu fırsat bilir. Aşkını itiraf eder, çektiği cefayı dile getirir.

Şâh bu sözleri duyunca çok sinirlenir ve Silahdâr’ı zindana attırır. Silahdâr çok üzülür, uzun bir müddet zindanda ah u figân eder. Onun seslerini duyanlar bile kahrolur. Silahdâr, Şâh’ın bâd-ı sabâdan Şâh’ın gömleğinin kokusunu ister. Daha sonra ayrılık acısına dayanamayıp Allah’tan ecelini ister. Hapiste olan diğer insanlar seni kim bu hale getirdi, gönlünü kim böyle dağladı diye sorarlar. Silahdâr, onu bu hale getirenin kim olduğunu anlatır. Bir gün şah at üzerinde giderken Silâhdâr onu zindanın penceresinden görür ve şiddetli bir nâle kopar. Şah bunu duyar, Silahdâr’ın durumunu öğrenir ve onu serbest bırakır.

Daha sonra Şâh bu durumdan kurtulmak için hekiminden bir zehir ister. Bu zehri Silahdâr’a içirir. Hekim, bu zehri çok övmüştür ancak zehir Silahdâr’a tesir etmez. Şâh, hekime kızar ve durumu anlatır. Hekim, Silahdâr’ın aşkının, zehri tesirsiz hale getirdiğini açıklar. Şâh hekime bu işin nasıl mümkün olacağını sorar. Hekim de ancak vuslatla olacağını söyler.

Bir gün Şâh Silâhdâr’ı yanına çağırır ve Silahdâr huzura getirilir. Şâh, Silahdâr’a bunca zaman cefa çektiğini artık vuslat zamanının geldiğini söyler. Silahdâr muradına erer, Şâh’a kavuşur. Aşkın gücü vuslat ile kaybolur, zehir tesirini gösterir. Silahdâr ruhunu teslim eder. Müellif hikayenin son kısımlarında tekrar hikayeye dahil olur ve kendi düşüncelerini sanatlı bir dille beyan eder. “Felek-i Gaddârdan Şikâyet Sûziş-i Dil-i Zârdan Hikâyet” başlığı altında felekten şikayet eder. Bu başlıktan bir bölüm örnek verelim:

Hayf yok dehrde Kā 'il hem-rāz

Édesiñ aña der-i rāzı bāz

Ola gencīne-i şadı meşhūn

Nigehiyle ola müflis Kārūn

Āteşiñ āteşine zamm édesiñ

Sırrıñı sırrına münzam édesin

Aña cevri-i felegi hep diyesin

Dem-be-dem ağlayasıñ diñleyesiñ

Ki éder dilleri dā 'im o dü nīm

Boynun altında kıoya Rabb-i Kerīm

Görse bir ādemi devletle 'azīz

Hōr éder anı rezālet ile tiz

Görse bir ādemi ger fāriğ-i bāl

Eyler ilka aña biñ gūne melāl

Yağdırır başına bārān-ı belā

Olur ol ğarqa-i tūfān-ı belā

İndirüp yıldırım-āsā cevri

Yıldırır gözlerin anıñ fevri

Bir belā yaşdığına cān ki yatar

Felegin hep başı altındandır

Étdi her sīneyi mānend-i Yezīd

Kerbelā-yı keder ü ğamda şehīd⁶⁶

Müellif, tekrar kendi ağzından aşıkların Dünya'daki hallerini ve aşkın insandaki tesirlerini anlatarak üçüncü bölümü bitirir. Üçüncü bölümün “Felegiñ Te‘addisinden Biri Dest-i Civāndan Tâzelik Nakdini Meccānen Aldığı Oldıgın Beyân Eder” başlığı altında müellifin bahsi geçen konuyu işleyişini görmek açısından bazı beyitleri zikredelim:

⁶⁶ Metin, vr. 55a-b.

*Ḳā`ilā çün ki budur kār-ı cihān
Ḳor mı `ākıl dile efkār-ı cihān
Ne güzel söz dédi merd-i fāyık
Yazsañ altun alem ile lāyık
Aña degmez bu cihān-ı pür-am
Ki cefāsın çeke bir dem ādem
Bir şafāsı kanı miħnetsiz ola
Var mı bir vuşlatı firatsiz ola
Firatiñ taşını her demde atar
Cām-ı cem`iyyet-i yārānı kırar
Evveli girye vü mātem étmek
Şoñı ħasretle biraup gitmek
Çün ki encām ile āāzı budur
Sicn-i mü`min söziniñ rāzı budur⁶⁷*

Dördüncü Bölüm

Müellif, dördüncü bölümde Divan edebiyatında sıkça işlenen şem` ve pervānenin hikayesini anlatır. Müellif, bölüme “Nakl-i Rābi` Muhādes-e-i Pervāne vü Şem`dānıñ Beyānında Olduğundan Pervāne-i Nātıka Şem`-i Nazma Sūhtedir” başlığını vermiştir. Bu başlık altında müellif kendine hitap ederek bölüme başlar. Bahsi geçen bölümün ilk beyitleri şunlardır:

*Şem`-i ħamdi yaalım Ḳā`il gel
K`aña pervāne-i cān mā`il gel
Aa her dem gözümüz yaşı çü-şem`
Kesile nefsimiziñ başı çü-şem`
Ey gönül `āşık iseñ gel beri sen
Nār-ı `aş ile er iseñ eri sen*

⁶⁷ Metin, vr. 58a-b.

Seni pervâne gibi âteş-i yâr

Şem‘-i sūzân-ı ruḥ-ı dil-keş-i yâr⁶⁸

Öncelikle pervâne'nin hikayesi anlatılır. Pervâne kendi halinde gezip dolaşır. Aşktan hiç haberi yoktur ve özgürdür. Başına geleceklerden de haberi yoktur. Ancak şem‘i gördüğü zaman her şey değişir. Şem‘ güzelliğiyle pervâne'nin aklını alır. Şem‘-dân da şem‘e aşıktır ve onun rakibidir.

Şem‘-dân, şem‘e pervâne'ye yüz vermemesini söyler ve şem‘ pervâne'den yüz çevirir. Pervâne, büyük dertlere gark olur, her geçen gün kederinden tükenir. Şem‘, pervâneye merhamet eder. Pervâne ise ayrılık acısıyla yaşamaktansa ölmeyi yeğler. Kendini şem‘in ateşine atarak helâk olur. Dördüncü bölümle birlikte eserde yer alan hikayeler sona erer.

Mesnevinin son bölümü klasik mesnevi tertibine uygun olarak “Hâtıme vü İstid‘â” başlığını taşır. Müellif, eserin bitmesinden dolayı Allah'a hamd eder ve Allah'a kavuşmayı temenni ederek ayrılık azabından yine Allah'a sığınır. Son olarak, eseri okuyanlardan dua ister ve telif tarihini veren beytiyle eseri bitirir. Aşağıdaki beyitler dua bölümünden bir parçadır:

Muṣṭafâ Kā‘il‘i eyle dil-şād

Vuṣṭatıñ bāğına ét serv-āzād

Fırqatıñle aña açma yara

‘Āşıkıñdır seniñ ol bī-çāre

Hîç āzār-ı firākıñ çekemez

Kerem ét bār-ı firākıñ çekemez

Bu du‘ā ile éderseñ beni yād

Seni de Ḥazret-i Haḳ eyleye şād⁶⁹

Müellifin telif tarihini düşürdüğü beyti ilgili bölümde işlediğimiz için tekrar yazmaya ihtiyaç duymadık.

⁶⁸ Metin, vr. 59a.

⁶⁹ Metin, vr. 72a-b.

2.1.8. Nâme-i ‘Aşk’ta Sevgilinin Cinsiyeti

Asırlar boyunca tasavvûfi kültürle yaşayan ve İslam’ın geniş coğrafyalara yayılmasında önemli bir rol oynayan Türklerin, edebiyatında da tasavvufun kendine yer bulduğu bilinmektedir. Bu kültürden uzaklaştıkça bazı meseleleri anlama ve anlatma konusunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Maalesef, araştırmacılar eski Türk edebiyatı alanında özellikle de son yıllarda derinliği olmayan yorumlarla bazı bilgileri çarpıtmaktadır. Mezkur sebeplerle bu bölümü yazma ihtiyacı hissettik.

Divan edebiyatında aşk kavramının ne kadar merkezde olduğu ilim alemi tarafından bilinmektedir. Aynı şekilde aşktan muradın ilahî aşka geçiş vasıtası olduğu tasavvuf ve rindliğin tesiriyle yazılan yüzlerce manzum eserde kendini göstermektedir. Divan edebiyatında özellikle tasavvûfi eserlerde birçok söz ve kavramın sembolik karşılığı vardır. Bu sözler, sözlük anlamının dışında çok daha geniş mana ufkuna sahiptir. Eserleri incelerken yazıldığı şartların penceresinden bakarak dönemin algısını dikkate almak gerekmektedir. Durumun bu kadar açık olmasına karşın bazı araştırmacılar tasavvûfi anlayışı görmezden gelerek Osmanlı’da cinsî sapıklığın yaygın olduğuna dair iddialar ortaya atmaktadır. Bilgi eksikliği, seküler algı, eserlerin yazıldığı dünyayı anlayamama vesâir sebepler bu tür sathî ve yersiz iddialara sebep olmaktadır. Divan şiirinde ve özellikle tasavvûfi mesnevilerde sevgilinin cinsiyetinin erkek olarak görünmesi şehvî duygulardan arınmış olarak ilahi aşka vasıta olması açısından tercih edilmiştir. Bu konuda Ömer Faruk Akün’ün görüşlerini zikretmek kanaatimizce gereklidir:

“Divan şiirinde sevgilinin çok defa erkek hüviyetinde görülmesinin asıl sebebi tasavvufun aşk ve güzellik anlayışından kaynaklanır. Bu anlayışa göre Tanrı kendi güzelliğini insanda ve güzel insan çehresinde aksettirmiştir. Bu güzelliğe karşı duyulacak en saf ve en gerçek aşk şehvî duygular ve ten hazlarından uzak platonik aşk. Araya cismânî zevk ve duyguların karışmayacağı böyle bir aşk ise kadın varlığına değil genç erkek çocuğuna olduğunda mümkündür. Bu düşünce Eflâtun’un Phaidros’una çıkmaktadır. Eflâtun böyle bir saf aşkın, ruhu yükselten ve sevileni idealize edip Tanrılaştıran bir duygu olduğunu söyler.”⁷⁰

⁷⁰ Ömer Faruk Akün, **Divan Edebiyatı**, DİA, c. IX., s. 419.

Günümüzde seküler ve hedonist dünya algısının toplumumuzda yaygınlaşması sebebiyle bazı araştırmacıların “hakikati aramak” kavramından bî-haber olduklarını görmekteyiz. İslam toplumları asırlar boyunca gerek kelâm ilmi gerek felsefe ve nihayetinde tasavvuf ilimleri aracılığıyla hakikati, özellikle de “tanrı”nın hakikatini aramış ve ona ulaşmaya çalışmıştır. Türklerin İslam’a girmesi ise tasavvufun tesiriyle hızlanmış ve bu tesir Osmanlı’nın son dönemine kadar devam etmiştir. Hal bu iken bir topluma söz konusu şekilde cinsî sapıklık atfederek aşağılayıcı iftiralarda bulunmak kabul edilemeyecek kadar ağır ve cahilcedir. Her toplumda kötü fiillerin bulunması tabîidir; ancak Divan edebiyatında genel bir durum olarak karşımıza çıkan bu meseleyi sûizanla yorumlamak, bilimsellikten uzak ve ilmî araştırmaların gerektirdiği hususiyetlerden mahrum oluşun göstergesidir.

Tezimizin konusu olan **Nâme-i ‘Aşk’**ın birinci bölümünün “Nakl-i Evvel Keyfiyyât-ı ‘Aşkda Olup ‘Aşk-ı Mecâzî Vâsıtâ-i ‘Aşk-ı Hakîkî Olduğın Beyân Eder” başlığını taşıdığını daha önce belirtmiştik. Başlıktan da anladığımız üzere bu bölümde ilahî aşka vasita olması bakımından mecâzî aşkın keyfiyetinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde ve diğer bölümlerde mecâzî aşk anlatılırken kullanılan “genç erkek çocuğu” motifi yukarıda belirttiğimiz minvalde işlenmiştir. Sathî düşünen zihinleri yanlış anlamalardan sakındırmak ilmî araştırmaların vazifelerinden biridir.

2.1.9. Nâme-i ‘Aşk’ın Nüsha Tavsifi

Nâme-i ‘Aşk adlı mesnevinin elimizde bulunan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi koleksiyonunda 2214 numarada kayıtlıdır. Talik hattıyla yazılmış olan eser, 72 varak olup her bir sayfasında 11 satır bulunmaktadır. Nüshanın dış kenar ebadı 218x160 mm, iç kenar ebadı ise 141x96 mm’dir. Nüshanın 1a ve 2b sayfaları müzehhep cetvelli olup 1a yüzünde basit tezhipli bir serlevha bulunmaktadır. Geri kalan sayfalar cetvelsizdir ve tüm başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın 1a ve 72b yüzlerinde Mustafa Âtıf Efendi Kütüphanesi’nin vakıf mührü bulunmaktadır. Mühürün üzerinde yazan ibare ve tercümesi şu şekildedir:

“Mimmā vaqafahu’l-‘abdu’l-fakīr ilā Rabbihi’l-Ġanī ‘Ömer Hüsameddīn fī dāri’l-kütübilletī benāhā ceddī’l-Hācc Muşţafā ‘Ātıf rahīmehu’l-Mevlā bi-şarţı en lā yuḥraca ‘an hizānetihi ve’l-mu’emmenu maḥmūlun ‘alā emānetihi 1285/1868-9.”

“Gani olan Allah’ına muhtaç kulu Ömer Hüsamettin’in ceddi el-hac Mustafa Âtıf’ın, (Allah rahmet eylesin) yaptırdığı kütüphaneye, yerinden çıkarılmaması ve emaneti üzerine alanın emin olması şartı ile vakfettiklerinden(dir.)”⁷¹

Nüshanın 72b sayfasında –muhtemelen müellifin kontrolünde- ikinci kez mütala’a edildiğine dâir kayıt bulunmaktadır. Aynı sayfada ferâğ kaydında eserin müstensihinin, eseri nazmeden ve Kâ’il mahlasını almış olan Mustafa olduğu yazmaktadır yani nüsha müellif hattıyla yazılmıştır.⁷² Ayrıca eserin iç kapağında ‘li-muharriri’l-fakîr’ başlığı altında bir manzume bulunmaktadır. Bu manzume muhtemelen müellifin bir arkadaşı veya akranı tarafından yazılmıştır. Esere ve müellife yazılmış olan bu manzume aşağıdadır:

Ḥabbezā nazm-ı belāgat-peymā

‘Acz-efkende-i ṭab‘-ı şu‘arā

Ne nazm-ı hōş-rubā-yı fuşahā

Belki ḥayretde cümle bülegā

Ne nazm-ı dil-ber-i mevzūn-edā

Gūş eden vaşfin éder cān fedā

Nazm ammā ki éder kâ’ilin

Ḳadr u şānı felege isti‘lā

Ḥazret-i Ḳā’il Êfendi ki odur

Mālik-i ḥāsıl-ı genc-i ma‘nā

Zātıdır künci tevāzu‘da velī

Pestdir ḳadrine nisbetle semā

Nazmını étse Sa‘îd elyaḳdır

Cebhe-i māha ‘Utarid imlā

⁷¹ Günay Kut-Nimet Bayraktar, **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 115.

⁷² Metin, vr. 72b.

2.2. Nâme-i ‘Aşk’ın Muhtevâ ve Şekil Özellikleri

2.2.1. Nâme-i ‘Aşk’ın Tertibi

Nâme-i ‘Aşk, mesnevi nazım şekliyle yazılmış manzum bir eserdir. Genel olarak mesnevi tertibine sahip olsa da bazı farklılıklar göstermektedir.

Eserde besmele bölümü yoktur. Eser Allah’a hamd ile başlar (tahmid) ve bu bölümün içinde eserin adı, sebep-i telif gibi bilgileri verir. Sonraki bölümde Allah’a övgü başlar. Bu bölüm klasik mesnevi tertibindeki “tevhid” mahiyetindedir. Bu bölümün hemen ardından Allah’a yakarış mahiyetindeki dua bölümü gelir ki bu da ‘münâcât’ bölümüne tekabül eder.

Tahmid, tevhid ve münâcât bölümlerinden sonra Hz. Peygamber’in övüldüğü na‘t bölümü gelir. Na‘t bölümünden sonra müellifin şefa‘at istediği “Taleb-i Şefa‘at” başlığı altında ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Daha sonra “Mirac” bölümü gelir. Ayrı olarak “Mu‘cizât” bölümü olmasa da “Taleb-i Şefa‘at” ve “Na‘t” bölümünde mucizeler işlenmiştir. Eserde dört halife, Hz. Hamza, Hz. Abbas, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, mezhep imamları ve on iki imam gibi din büyüklerine övgü bölümleri bulunmamaktadır. Aynı şekilde eserde büyük şairlere övgü bölümleri de görülmez. ‘Mirâc’ bölümünden sonra sultana övgü bölümü gelir. Kendisine övgü yazılan kişi Sultan I. Mahmud’dur.

Asıl bölüme gelmeden önce klasik mesnevi tertibinde görülmeyen, esere giriş ve eserin özeti mahiyetinde bir bölüm daha bulunmaktadır. Eser ana bölümde de genel tertipten ayrılmaktadır. Eserde dört farklı hikaye bulunmaktadır. Yani eser dört ana bölümden oluşur. Dördüncü hikâyeden sonra hâtime bölümü gelir ve nazım tarihi verilen beyitle eser sona erer.

Kısaca küçük farklılıklar dışında **Nâme-i ‘Aşk** adlı mesnevinin, klasik mesnevi tertibine uygun olarak düzenlendiği görülmektedir.

2.2.2. Nâme-i ‘Aşk’ta Geçen Âyet ve Hadisler

Divan edebiyatında ve özellikle tasavvûfî eserlerde temel kaynakların en önde gelenleri, Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in (sav) hadisleridir.⁷³ Divan

⁷³ Agah Sırrı Levend, ‘**Divan Edebiyatı**’, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 101-102.

edebiyatında istisnalar dışında hangi eseri elimize alsak İslâmın tesirini görürüz. Tasavvûfî bir eser olması bakımından tezimizin konusu olan Nâme-i ‘Aşk adlı mesnevîde de bu tesir açıkça görülmektedir. Bu bölümde mefhum olarak iktibas edilenler değil sadece açıkça verilen ayet ve hadisleri göstermek istedik.

Müellif, Hz. Peygamber’in üstünlüğünü anlattığı bir beyitte ahiret gününde meleklerin Hz. Peygamber’e gelip “cennet senin için hazırlandı” demesini tasvir etmiştir. Bu tasvir bize Âl-i İmrân sûresi 133. ayette geçen “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun” ifadesi ve Hadîd sûresi 21. ayette “hazırlanan cennetler” ifadesini hatırlatıyor. Aynı şekilde bazı hadisler, cennete ilk gidecek kimsenin Hz. Peygamber olduğu haberini vermektedir:

Hep rikâbında gidüp cümle melek

Diyeler hüyyi ‘eti’l-cennetü lek

Mi‘râc hâdisesinin işlendiği bölümde, konunun geçtiği İsrâ sûresinin ilk ayetinin⁷⁴ baş kısmında geçen ifade, müellif tarafından aşağıdaki beyte taşınmıştır. Müellif, Kur’an’da geçen ifadeyi tasvirinde kullanmıştır:

Dédiler cümle melâ’ik gökde

Subhane’llezî esrâ ‘abdeh

Hesap günü, kıyamet günü gibi isimlerle anılan, hiçbir şeyin fayda etmediği gün anlamına gelen “yevme lâ yenfa” ifadesi, Kur’an’da Şu‘arâ sûresi 88. ayet ve Gâfir (Mü’min) sûresi 52. ayette geçmektedir. Müellif aşağıdaki beyitte bu ayetlere işâret etmiştir:

Yevme lâ-yenfa’ da Hayy u Kadîm

Seni benden şora ey kalbi selîm

Müellif, Hz. Peygamber’in mucizelerini tasvir ettiği beyitlerden birinde Kamer sûresinin 1. ayetinde geçen “şakk-ı kamer” olayını aktarmıştır. Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim gibi temel hadis kaynaklarında da yer alan mucizeyi aşağıdaki beyitte görmekteyiz:

⁷⁴ Ayetin Türkçe meâli şu şekildedir: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götürün Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”

Çün şakḳ ʻtdi ḳameri aydan ʻıyān

Oldı şakḳ sīne-i her ehl-i gümān

Hz. Peygamber'in diğ̄er bir mucizesi olan "ağaçların yürümesi" olayı da Kā'il'in dizelerinde yer bulmuştur. Birçok hadis kaynağının aktardığı mütevâtır haber olarak görülen hadislerdeki olayı Kā'il, aşağıdaki gibi işlemiştir:

Geldi dergāhına bī-pā eṣcār

ʻtdiler secde ile bir niçe zār

Buhârî ve Müslim gibi hadis alimlerinin aktardığı diğ̄er bir mucize "Hz. Peygamber'in parmaklarından su akması" olayıdır. Müellif bu olayı bir dua cümlesiyle birlikte dizelerine almıştır:

Buña ṭurmaz mı aḳar şular ʻaceb

Āb-ı engüştini ʻālem içe hep

Müellif gerek telmih yoluyla gerekse işaret ederek birçok yerde ayet ve hadisleri beyitlerinde işlemiştir. Her birini açıklamak mümkün olmadığından son olarak birkaç örnek vererek yetineceğiz:

Dā ʻimā d̄er baña erbāb-ı şafā

Cümle ṭübā leke şümme ṭübā

...

Kuntu muḥtāceke yā ze'l-iḥsān

Ve ʻaleyke şalavātu'r-Raḥmān

...

Bende kā'il o gün ey kevne nebī

Ḳad fedeytu leke ummī vü ebī

2.2.3. Nâme-i 'Aşk'ta Orijinal İfadeler

Sanat dallarında işin içine zevk girdiği zaman görüş farklılıklarına rastlamak kuvvetle muhtemeldir. Eserde orijinal olduğunu düşündüğümüz beyitler eleştiriye açıktır. Ancak biz farklılıkları en aza indirmek için bu beyitleri seçerken Divan edebiyatında az rastlanan veya daha önce benzeri pek görülmeyen mazmun ve

teşbihleri müellifin ustaca kullanmasını dikkate aldık. Burada tespit edebildiğimiz beyitleri sebepleriyle birlikte inceleyeceğiz.

Süslü sözlerin güzelliğinin lezzeti, gönülde dert ve keder bırakmaz. Müellifin veciz bir şekilde söylediği bu beyitte, aşıkların çektiği dertlerden bir an olsun rahatlamak için sözün güzelliğine sığındığını söylemektedir:

Dilde bi'llāhi kıomaz derd-i kühen
Lezzet-i hüsn-i dil-ārā-yı sūhan⁷⁵

Müellif, Allah'ın irade etmesi (küllî irade) ile kudretinin her şeye yeteceğini güzel bir teşbihle ifade etmiştir. Ar'ar, dağ servi ve sevgilinin boyu anlamında kullanılır.⁷⁶ Beyitte, 'O dilerse, kahrının şiddetli rüzgarı şu dehrin servisini yani zamanın boylu boslu güzelini yerle bir eder' demiştir:

Şarşar-ı kahrı dilerse bî-bāk
'Ar'ar-ı dehri eder ser ber-ḥāk (2b)

Bir başka beyitte ise Allah'ın takdirini savaşta kullanılan topa ve aklı da kaleye benzetmiştir. Bu Divan edebiyatında daha önce görülmemeyen ya da nadir görülen bir teşbihtir. Beyitte 'Allah, takdirinin topuyla her an aklın kalesini yerle yeksan eder' diyerek akıl ve kader meselesini veciz bir şekilde ifade etmiştir:

Top-ı taqdîr ile eyler her ān
Ḥāk ile kal'a-i re 'yi yeksān⁷⁷

Müellif ilahi aşkı anlattığı bir beyitte ise 'O'nun aşkıyla âciz toprak, çölde bile olsa yeşerir' diyerek aşkın tesirini göstermiştir.

Anıñ 'aşkı ile ḥāk-ı 'acze
Şahn-ı şahrâda düşer hep sebze⁷⁸

Müellif bir başka beyitte aşkın tesirinden sarhoş olanların durumunu anlatır. Aşık o kadar kendinden geçmiştir ki hafif bir rüzgar bile esse aşık yıkılır. Müellif aşk sarhoşluğunu çok bâriz tarif etmiştir:

⁷⁵ Metin, vr. 2a.

⁷⁶ İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, L&M Yayınları, 2003, s. 35.

⁷⁷ Metin, vr. 2b.

⁷⁸ Metin, vr. 2b.

Mey-i ‘aşk étđi añā şöyle eşer
Bād-ı nerm ile yıķılmağa bakar⁷⁹

Sultan I. Mahmud için yazılan medhiye kısmında karşımıza çıkan karınca-kılıç ilişkisi dikkat çekmektedir. Sultan, kılıcının karıncasıyla alemlerini açınca düşmanını berbâd eder:

Édicek mürçe-i tîđi küşâd
‘Ālemi oldı ‘adūsı ber-bâd⁸⁰

Müellif aşğıdaki beyitte ise Hilal’in parlaklığı sebebiyle ayın diğer kısmının görülmemesini yeni bir tarzla anlatmıştır:

Véricek mâhçe-i tûğı ziyâ
Görmedi sîne-i meh hiç şafâ

Zamanın tarzı came biçti derken müellifin kendine has kullanımını görmekteyiz. Aşğıdaki iki beyit müellifin sanat bakımından belli bir seviyeye ulaştığını ispatlar niteliktedir.

Şâhid-i bahtına hayyât-ı zemen
Câme biçdi felek-i atlasdan
Şem‘-i iķbâli édincede leme‘ân
Çarķ pervâne gibi döndi hemân

Müellifin bir başka beyitte, gökleri -yuvarlaklıkları sebebiyle- def zillerine benzetmesi Divan edebiyatında pek rastlamadığımız tarzdadır. Bahsi geçen beyit hem ses olarak hem de mânâ olarak öne çıkmıştır:

Nüh-felek cülcül-i deff-i bahtı
Her melek bülbül-i bâğ-ı na‘tı

Aşk kelimesinin harfleri olan ‘ayn, şın ve kaf harflerini farklı bir benzetmeyle veren müellif, aşkı teşhis etmiştir. Bu özelliğiyle Divan edebiyatında benzerini nâdir gördüğümüz ifadelerdendir:

⁷⁹ Metin, vr. 2b.

⁸⁰ Metin, vr. 10b.

Gör nice āğzını açmış ‘aynı
Eylemiş kendüye dendān şīnı
Ḳāfi gör ḳāfa varınca ya‘nī
Kimse andan bulamaz hīç emni

Divan edebiyatında çiçeklerin ayrı bir yeri olduğu bilinmektedir. Biz de çiçeklerin teşbih unsuru olarak kullanıldığı beyitleri ayrı bir başlıkta işlemeye çalıştık. Ancak eserde ağaçların da şâirâne bir üslupla kullanıldığı görülmektedir. Müellif, aşağıdaki iki beyitte ağaçların rüzgarın tesiriyle dans edip salınması orijinal bir şekilde tasvir etmiştir:

Bunı gūş eyliyecek āḫir-i kār
Ḳalkmış oynamağıçün serv ü çınar
Böyle āhenge çınar anda hemān
Ḳırıla ḳırıla oynardı her ān⁸¹

Müellifin, hikayeler arasında söz alıp kendine seslendiğini ve kendi düşüncelerini anlattığını ifade etmiştik. Müellifin, kendine seslenerek “yazmak” fiilini, çekici ve sanatlı olarak anlattığı şu beyit de dikkate değerdir:

Ḳā’ilā ‘aşkı derāz étme yeter
Dīde-i ḥāmeyi ağlatma yeter⁸²

2.2.4. Nâme-i ‘Aşk’ta Geçen Deyimler ve Atasözleri

Nâme-i ‘Aşk’ın yer yer eski Anadolu Türkçesi’nin kullanıldığı basit ve sade bir Türkçe ile yazıldığını belirtmiştik. Eser, halk dili kullanımı, alet kullanımı ve deyimler açısından bize kaynaklık edecek bilgiler vermektedir. Bir şâirin deyim ve atasözleri gibi kültür değerlerini eserlerinde kullanıp işlemesi akademik çalışmalar açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde eserde geçen deyimler, içerisinde geçtiği beyitlerle birlikte gösterilecektir.

⁸¹ Metin, vr. 38b.

⁸² Metin, vr. 39a.

2.2.4.1. Mumla Aramak

Mişlini bir dağı fânūs-ı felek
Mum ile arasa bulamaz bî-şek⁸³

2.2.4.2. Avucunu Yalamak

Ele girer o güher hiç dèmesin
Söyle devrāna yalasin avucın⁸⁴

2.2.4.3. İğneden İpliğe

Rişte-i ‘aşkına bend ola cihān
İğneden iplige varınca hemān⁸⁵

2.2.4.4. Yaka Silkmek

Dāmen-i şevkini muhkem tütalar
Silkeler ħubb-i sivādan yağalar⁸⁶

2.2.4.5. Göz Göre Göre

Yā nice olmasun ol ‘āşık zār
Göz göre cānını almış ağyār⁸⁷

2.2.4.6. Mal Bulmuş Mağribî Gibi

Maşrıq-ı nāzdan ol çıksa hemān
Māl bulan Mağribî olurdu bu cān⁸⁸

2.2.4.7. Ba‘de Harābi’l-Basra

Geldi Bağdād-ı dili ta‘ mīre
N’eyleyim ba‘ de ħarābi’l-Başra⁸⁹

⁸³ Metin, vr. 5a.

⁸⁴ Metin, vr. 5a.

⁸⁵ Metin, vr. 13a.

⁸⁶ Metin, vr. 13b.

⁸⁷ Metin, vr. 17b.

⁸⁸ Metin, vr. 21b.

⁸⁹ Metin, vr. 27a.

2.2.4.8. Boynu Bağlı Olmak

Boynu bāğlı k̄ul olurdu  d p  h
 den ol gerden-i k f ra nig h⁹⁰

2.2.4.9. İki Ayağını Bir Pabuca Sokmak

  Aşıkınıñ şoğar idi ol şeh
İki ayağını bir p p şa⁹¹

2.2.4.10. Kan Ağlamak

Olsa ger harf-i dile m dğam ğam
Ya nice ağlamasun  dem dem⁹²

2.2.4.11. Yıldızı Barışmamak

 dem ile niçe yıldır niçe m h
Felegiñ yıldızı barışmadı  h⁹³

2.2.4.12. Ağızının Suyu Akmak

N zik ağızını g ren    şık-ı z r
Ağızı şuyun akıdırken hem-v r⁹⁴

2.2.5. N me-i ‘Aşk’ta Ge en  i ek İsimleri

Edebiyatta,  zellikle de Arap ve Fars edebiyatları tesiriyle ortaya  ıkan Klasik T rk edebiyatında  i eklerin  zel bir yer tuttuğu ve bir ok mazmunda kullanıldığı bilinmektedir.⁹⁵ Bu b l mde tezimizin konusu olan **N me-i ‘Aşk** mesnevisinde ge en kullanımları toplu olarak incelemeye  alışacağız. Bahsi ge en  i ekler,  ok geniş anlamlara ve farklı kullanımlara sahiptir. Biz burada sadece genel kullanımlarını verip m ellifin  zellikle yer verdiği beyitlere işaret etmekle yetineceğiz.

⁹⁰ Metin, vr. 32b.

⁹¹ Metin, vr. 33a.

⁹² Metin, vr. 43a.

⁹³ Metin, vr. 57a.

⁹⁴ Metin, vr. 57b.

⁹⁵ Geniş bilgi i in bkz. Yavuz Bayram, ** i ekler ve Diğer Bitkilerin D v n Şiirine Yansımaları ile Anlam  er eveleri**, Ondokuz Mayıs  niversitesi SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun 2001.

2.2.5.1. Gül

Divan edebiyatında en çok kullanılan ve en geniş anlama sahip olan çiçek tartışmasız güldür. Divan edebiyatında Hz. Peygamber (sav) gül ile sembolize edilmiştir. Gülün ilk akla gelen anlamları sevgilinin yüzü, yanağı ve taze olmasıdır. Gülün açılması da baharın gelişini ve sevinci temsil eder.⁹⁶ Burada ayrıntılı açıklamaya yer vermeden müellifin işlediği beyitleri vermek isabetli olacaktır. Müellif, Yusuf u Züleyha kıssasından telmihle gülü kullanır:

*Çün Züleyhâ éder âhı bülbül
Çāk éder pîreheinin Yūsuf-ı gül*

Müellif, bir başka beyitte ise yanağın kırmızılığını anlatırken gül-gün ifadesini kullanmıştır:

*Fırkatîñle seniñ ey ruḡ-gül-gün
Şafaḡ-āsā içirim kâse-i ḡün*

Aşağıdaki beyitte ise gülün ağzı, sevgilinin kulağına benzetilmiştir:

*Saña bu kışşayı bülbül gibi ben
Diyeyim gül gibi gūşuñ aç sen*

Müellif, Hz. Ya‘kûb’un (asm), Hz. Yusuf’un gömleğini istemesini telmihle anlatırken sevgilinin yüzünü güle benzetmiştir:

*Būy-i pîrāheinin ére gör bārī
Göremem çün ki o gül-rū yārī*

Müellif eserin birçok yerinde gülü farklı olarak kullanmıştır. Son olarak, dikkat çeken kullanımlardan bazılarını göstermekle yetineceğiz:

*Gül gibi ḡande ile her kes şād
Sille-i ḡār-ı elemden āzād*

...

*Gör ki gül bâḡda ḡandān oldı
Āḡirü’l-emr perīşān oldı*

⁹⁶ Pala, **age.**, s. 182.

Éde her meclisi ol gül gül-şen

Dīde-i şāh u gedāyī rūşen

2.2.5.2. Gonca

Gonca, bilindiği üzere açılmamış çiçektir. Divan edebiyatında sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmama özelliğiyle öne çıkar. Gonca açılmadığı için içinde mücevher sakladığı ve remz ile konuştuğu düşünülür.⁹⁷ Kā'il, aşağıdaki beyitte 'O'nun aşkıyla gonca, kıvrım kıvrım olmuştur, ağzını açmaya hiç gücü kalmamıştır' der:

Ġonca 'aşkıyla anıñ pīç-ā-pīç

Ağzını açmağa yoğ kudreti hīç

Müellif diğer bir beyitte goncanın kendine doğru bükülmüş olmasını benzetme olarak kullanmıştır:

Eyle gülçīn-i gülistān-ı cinān

Ġonçe-veş eyleme ber-ğod pīçān

Aşağıdaki beyitte ise gönlün darlığı, goncanın ağzının açmadan önceki haline benzetilmiştir:

Étdi bi'llāh o dehān-ı gül-reng

Dehen-i gonçe gibi göñlümi teng

2.2.5.3. Lale

Lâle, kırmızılığı sebebiyle Divan edebiyatında sevgilinin yanağına benzetilir. Ortasında bulunan karanlığı ile sevgilinin kırmızı yanağındaki beni temsil eder. Ancak bunun dışında şekil ve renk yönünden aşığın gözyaşları, kadeh, şarap, kan, şem', çerağ vs. birçok kullanımını görmek mümkündür.⁹⁸ Müellif, aşkın tesiriyle âciz ve zayıf düşmüş laleyi her an engin kan denizlerine dalar halde tasvir etmiştir.

Lāledir dāğ-ı hevāsıyla zebūn

Dem-be-dem gūta-ğōr-ı lücce-i ħūn (2b)

⁹⁷ Pala, *age*, s.179.

⁹⁸ Pala, *age.*, s. 296.

Müellif bir diğer beyitte ise aynı şekilde lalenin ortasındaki siyahlığı kana benzetmiş, hicran acısı ile kan dolduğunu ifade etmiştir:

*Yüregim lāle gibi hūn oldı
Dāğ-ı hicrān ile gül-gūn oldı*

...

*Kimisi lāle-şifāt dāğ-ı derūn
Kimisi jāle-şifāt çarḫa zebūn*

...

*Niçe bir eylese zār u hāle
Ura dāğı yürece çün lāle*

...

*Bezm-i bāğa atılup seng-i fenā
Kadeḫ-i lāle ola ḫurd u hebā*

2.2.5.4. Sünbül

Sünbül, Divan edebiyatında şekli ve kokusu itibarıyla sevgilinin saçlarına benzetilir. Şekilce dağınık ve kıvrımlı olan sünbül süpürge ve gölgelik olarak da karşımıza çıkar.⁹⁹ Müellif, ‘Allah aşkının sillesi sünbülün çehresini maviye döndürdü’ diyerek sünbülü dizelerine almıştır.

*Sille-i ‘aşḫ-ı Hüdāvend-i Vedūd
Sünbülün çehresini étđi kebūd*

2.2.5.5. Nergis

Nergis için gerek Yunan mitolojisinden gerekse Doğu efsanelerinden birçok efsane anlatılır. Efsanelerde nergis hep göze dönüşmüştür. Divan edebiyatında da sevgilinin gözü nergistir. Baygın bakışlarıyla intizar çeker ve mesttir.

*Dā ’imā elde tutar nergis-i cām
Mey-i ‘aşḫ-ı Haḫ ile mest-i müdām*

⁹⁹ Pala, **age.**, s. 428.

Eserde geçen diğerk beyitlerde de nergisin gözü temsil etmesi, her zaman mest olması ve kadeh gibi kana boyanması benzetmeye konu edilmiştir:

*Kimisi kana boyanur çün cām
Nergis-āsā kimisi mest-i müdām*

...

*Haçer-i nāzını der-dest ederek
Nergis-i dīdelerin mest ederek*

...

*Meyl-i sermā ile ol şāhı duhūr
Nergisiñ dīdesini eyleye gör*

2.2.5.6. Benefşe (Menekşe)

Divan edebiyatında kokusu, koyu renkli olması ve boyunun eğiliği ile anılmıştır. Sevgilinin beni ve ayva tüyü yerine de kullanılabilir. Renk ve koku yönünden miske benzer. Yuvarlaklığı da saç bükümü gibidir.¹⁰⁰ Müellif, başı önde olması bakımından benzetme yaparak kullanmıştır.

*Günehimden hacel u dil-rīšem
Men benefşe gibi ser der-pīšem*

2.2.6. Nāme-i ‘Aşk’ta Geçen Taşlar

Divan edebiyatında değerli taşlar, çiçekler gibi birçok sanatlı anlatımda kullanılmıştır. Herhangi bir divânı elimize alsak bu tür kullanımları görme ihtimalimiz yüksektir. İnci, zümrüt, yakut, kehribar, akik, la‘l ve mercân, bu taşların en çok kullanılanlarındandır. İncelemenin bu bölümünde eserde geçen değerli taşları seçerek işlemeye çalışacağız.

2.2.6.1. La‘l

La‘l, kırmızı ve değerli bir süs taşıdır. Hakkında geçmişten beri söylenen efsaneler vardır. Bu efsanelerden en meşhuruna göre la‘l taşı, beyaz bir taştır ve ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılır. Bu taşın da en değerlisi Bedehşan dağlarında olur.

¹⁰⁰ Pala, *age.*, s. 317.

Divân edebiyatında ise kırmızı rengi sebebiyle sevgilinin dudağı veya âşığın gözyaşı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰¹

*L‘al-ı sengîn-dil aña meftûndur
Rûz u şeb gör ki gıdâsı hûndur*

*Zer-ger-i dehr ne üstādâne
La‘l-i gül üzre kodı dürdâne*

2.2.6.2. Dürr (İnci)

İnci, sadef denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Efsaneye göre inci, nisan ayında sahile çıkar ve kapakçığını açar. Nisan yağmurlarının damlalarını yutarak denize döner. Denizde tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana acı verir ve hayvan acıdan kurtulmak için bir sıvı salgılar. Daha sonra acı tekrar edince tekrar sıvı salgılar. Bu sıvılar katman katman inciye oluşturur. En makbul olan tek yağmur tanesinden oluşan büyük incidir.

Divan edebiyatında inci, sevgilinin dişleri, teri, vuslatı ve aynı zamanda âşığın gözyaşı olarak kullanılmıştır. Klasik Arapça’da “nazm” kelimesi ipe inci dizmek anlamında kullanıldığı için şiir ve güzel söz de inciye benzetilmiştir. Müellif ise aşağıdaki beyitlerde incinin bağrının delinmesini aşkın tesiri olarak ifade etmiştir:

*Anıñ ‘aşkıyla eger olmasa pür
Ya niçün bağrını delmişdir dür*

*Vaşf-ı dendânını kim diyebilir
Dür gibi bağı o sâ‘at delinir*

2.2.6.3. Akik

Akik kırmızı renkte değerli bir taştır. Akik taşının Süheyl yıldızının tesiriyle renk kazandığı söylenmektedir. Bu yıldız en parlak şekilde Yemen’den görüldüğü için en iyi cinsi Yemen’den çıkarılır. Bu yüzden tenasüp yoluyla Süheyl ve Yemen ile

¹⁰¹ Pala, age., s. 295.

birlikte kullanılır.¹⁰² Divan edebiyatında ise sevgilinin dudağı ve âşığın gözyaşları anlamında kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitler bu kabildendir:

*Anıñ ‘aşkı ile ‘ālemde ‘akīk
Dem-be-dem kıana boyanır taḥkīk*

*Sīm idi ḥalka-i gerdūn taḥkīk
Şafaḳ olmuş idi mānend-i ‘aḳīk*

2.2.6.4. Mercân

Takı yapmak için kullanılan özellikle Akdeniz’den çıkarılan kırmızı renkli değerli bir taştır. Divan şiirinde daha çok bazı ev eşyalarına süs olması bakımından ele alınmaktadır. Divan edebiyatında mercân, sevgilinin dudağına, ağzına ve âşığın kanlı gözüne benzetilmiştir.¹⁰³ Aşağıdaki beyitlerde müellifin işleyiş şeklini görmekteyiz.

*Anıñ ‘aşkıyla vèrüp her dem cān
Yüregi kanını yer hep mercān*

*Cesedim ḥūnda ğalṭān eyler
Āb-nivisem beni mercān eyler*

...

*La‘l ü mercān aña ḥūn-ābe-i çeşm
Ḥaṭṭ-ı sebz-i ruḥ-ı dilber aña yeşm*

2.2.6.5. Kehrübâ (Kehribar)

Yakuttan da az değerli kırmızı renkli olan ama kullandıkça sararan taştır. Bazı lügatlarda mercân olarak da geçmektedir. Müellif dertlerinden dolayı sararmasını teşbih unsuru olarak kullanmıştır:

*Kehrübānıñ ne éder rüyını zerd
Hiç şararmazdı olaydı bī-derd*

¹⁰² Pala, *age.*, s. 24.

¹⁰³ Pala, *age.*, s. 318.

Mū-miyān-ı şeh ile zār teni
Kehrübā dērdi gören çehresini

2.2.7. Nâme-i ‘Aşk’ta Geçen Medreselerde Okutulan Klasik Kitap Adları

Kā’il Mustafa Efendi’nin çok büyük bir ihtimalle medrese tahsili gördüğünü zikretmiştik. Bu bölümde, tezimizin konusu olan genç yaşta yazdığı **Nâme-i ‘Aşk** mesnevisinde adı zikredilen klasik kitapları ve bu kitapların adlarının geçtiği beyitleri göstereceğiz.

2.2.7.1. Mülteka’l-Ebhur

İbrâhim b. Muhammed el-Halebî’nin hanefî fihkına dâir eseridir. Denizlerin kavuştuğu yer anlamına gelmektedir. Osmanlı coğrafyasında uygulamada farklılıklar arz eden daha önce yazılmış olan Hanefî fikhî metinlerinin çıkardığı problemlerin ortadan kaldırılması amacıyla kaleme alınmıştır. Bahsi geçen eser telif edildikten sonra Osmanlı coğrafyasında en çok okunan Hanefî fikhî eseri olmuştur.¹⁰⁴ Zikredildiği beyitte kelime manâsı üzerinden Hz. Peygamber’e (sav) övgüde bulunmuştur:

Mülteka’l-ebhur idi şadı anıñ
Dürer-i şer‘-ile pür ka‘rı anıñ¹⁰⁵

2.2.7.2. Eşkâlü’t-Te’sîs

Şemsüddin Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-Semerkindî’nin, Öklid’in Elementler adlı eserinden aldığı otuz beş temel önerme hakkında yazdığı bir geometri kitabıdır. Türk matematik alimi Kadızâde-i Rûmî, bu esere şerh yazmıştır ve mezkur şerh kitabı Osmanlı medreselerinin vazgeçilmez ders kitaplarından biri olmuştur.¹⁰⁶

Mantıka vérmez idi hîç hayâl
Olmuş idi aña eşkâl işkâl¹⁰⁷

¹⁰⁴ Şükrü Selim Has, ‘Mülteka’l-Ebhur’, *DİA*, XXXI., 549-552.

¹⁰⁵ Metin, vr. 5a.

¹⁰⁶ İhsan Fazhoğlu, ‘Mesâha’, *DİA*, XXIX, 261-264.

¹⁰⁷ Metin, vr. 21a.

2.2.7.3. Metâli‘u’l-Enzâr

Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî'nin, Kâdî Beyzâvî'nin **Tavâliu'l-Envâr** adlı eserine yazdığı şerh kitabıdır. Beyzâvî'nin bu eserine yazılan en meşhur şerh kitabıdır ve Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.¹⁰⁸ Aşağıdaki beyitte kelime anlamı üzerinden esere atıfta bulunulmuştur:

Geldi kalbine meţâli‘ de kûsûf
Ëtmedi hîç mevâkıfda vuķûf¹⁰⁹

2.2.7.4. El-Mevâkıf

Adududdin el-İcî'nin kelâma dâir telif ettiği eserdir. Bu eser Osmanlı medreselerinde kelimelerin ilminin önemli kaynaklarından biri olarak görülmüştür. Ancak medreselerde Seyyid Şerif Cürçânî'nin şerhi üzerinden ders kitabı olarak okutulmuştur.¹¹⁰ Yukarıda zikrettiğimiz beyitte **Metâli‘ü’l-Enzâr** ile birlikte verilmiştir.

2.2.7.5. El-Makâsıd

Sa‘deddin et-Teftazânî'nin kelimelerin ilmi üzerine yazdığı eserdir. Eserde Ehl-i Sünnet'in kelimelerin görüşleri Eş‘ariyye mezhebine göre ele alınmıştır. Osmanlı medreselerinde **Şerhü'l-Mevâkıf** tan sonra en çok rağbet gören kelimelerin eserleri arasındadır.¹¹¹ Eserin adı aşağıdaki beyitte geçmiştir:

Olmadı aña maķâsıd maķşûd
Der-i dil bulmadı miftâhđan sûd¹¹²

2.2.7.6. El-Maksûd

Osmanlı medreselerinde okutulan Arapça sarf kitabıdır. İmam Birgivî, eserin İmam-ı Âzâm Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu söylese de kaynaklarda böyle bir bilgi geçmemektedir. Esere birçok şerh yazılmış, Osmanlı dönemi sonuna kadar takip edilmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz beyitte eserin adı geçmektedir.

¹⁰⁸ Muhsin Demirci, 'İsfahânî, Mahmûd b. Abdurrahman, DİA, XXII, 509-510.

¹⁰⁹ Metin, vr. 21a.

¹¹⁰ Mustafa Sinanoğlu, 'el-Mevâkıf', DİA, XXIX, 422-424.

¹¹¹ Mustafa Sinanoğlu, 'el-Makâsıd', DİA, XXVII, 420-421.

¹¹² Metin, vr. 21a.

2.2.7.7. Miftâhu'l-Ulûm

Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin Arapça gramer ve belâgatı üzerine telif ettiği eserdir. Esere sayısız şerh, haşiye ve telhis yazılmıştır. Yazılan şerhlerin en muteber ve tanınanları Kutbuddin-i Şirâzî, Teftâzânî ve Seyyid Şerif Cürcânî'ye ait olanlardır. **Miftahu'l-Ulûm**'a dâir yazılan eserler arasında günümüze kadar önemini koruyan çalışma ise Hatib el-Kazvîni'nin **Telhîsü'l-Miftâh**'ıdır.¹¹³ Yukarıda **el-Mevâkıf** ve **el-Maksûd** ile birlikte aynı beyitte verilmiştir.

2.2.7.8. Diğer İlimlere Dâir Kitaplar

Nâme-i 'Aşk mesnevisinde diğer birçok ilim dalı zikredilmiştir. Kâ'il'in genç yaşta yazmış olduğu eserinde dönemin medreselerinde okutulan birçok ilim dalı ve bu ilim dallarında yazılmış kitapları zikretmesi, onun medrese eğitimi aldığını göstermektedir. Yukarıda zikredilen kitaplar dışında mantık, felsefe, sarf, nahiv gibi birçok ilim dalı da eserde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitler bu kabildendir:

Şarfi şarf êtdi çü 'aşkı buldı

Naḥv-i naḥve nazar êtmez oldı

Mantıka vërmez idi hîç hayâl

Olmuş idi aña eşkâl işkâl

Ders-i 'aşk içre éderken tedkîk

Görse Mecnûn gider 'aklı taḥkîk

¹¹³ Mehmet Sami Benli, '**Miftâhu'l-Ulûm**', **DİA**, XXX, 20-21.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NĀME-İ ‘AŞK’IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

[1b]

Lillāhi'l-ḥamd ‘alā küll-i nevāl

Hüve mevşūfun cemāl u celāl

Dest-i ḥamd ile bulur ref‘-i tamām

Burqa‘-i çehre-i dil-dār-ı kelām

Ḳā’il ol çehreye eyle her gāh

Dīde-i ṭab‘-ı sūḥan-verle nigāh

Ëtseñ ol çehredeki āna nazar

Dilde ḳalmaz keder u ğamdan eşer

Bir de ol çehreyi sen taşvīr èt

Ḥāme-i cāniñ ile taḥrīr èt

[2a]

Tā ki ‘uşşāḳa nazār-gāh olsun

Dāfi‘-i ḥüzn ü ğam u āh olsun

Dilde bi'llāhi omaz derd-i k hen

Lezzet-i h sn-i dil- r -y1 s han

N me-i ' aşka  d p  g z1

Evc-i naŐma  de g r perv z1

VaraŐ-1 dehre osun bir iki naşŞ

C mle ' uŐŐ ka ola r hat-baŐŐ

Sit yiŐ-1 H zret-i B r  ' Azze  smuh 

  'il  olmağa na' t-1 Mevl 

Efser-i t rik-i n ma evl 

H zret-i p diŐehe m lk-i idem

B n -i bender-i hest  v  ' adem

Şarşar-1 ahr1 dilerse b -b k

' Ar' ar-1 dehri  der ser ber h k

Őop-1 taŐd r ile eyler her  n

H k ile al' a-i re'yi yeks n

 yley p her cebeli m h-1 met n

MuŐtarib '  lemi  tdi tesk n

Āb-1 ebr-i keremiyle anıñ
Açılur göñli gözi dünyānıñ

[2b]

Anıñ ʿ aşkı ile hāk-1 ʿ acze
Şahn-1 şahrāda düşer hep sebze

Mey-i ʿ aşk ʿ etdi aña şöyle eşer
Bād-1 nerm ile yıqılmağa baqar

Çün Züleyhā ʿ eder āhı bülbül
Çāk ʿ eder pīrehenin Yūsuf-1 gül

Ġonca ʿ aşkıyla anıñ pīç-ā-pīç
Ağzını açmağa yoq ʿ kudreti hīç

Lāledir dāğ-1 hevāsıyla zebūn
Dem-be-dem ġūṭa-hōr-1 lücce-i hūn

Sille-i ʿ aşk-1 Hūdāvend-i Vedūd
Sünbülüñ ʿ ehresini ʿ etdi kebūd

Dā ʿ imā elde tutar nergis-i cām
Mey-i ʿ aşk-1 Hāk ile mest-i müdām

Mużtarib ʿ aşkı ile mevce-i nem

Dīde-i cūylar olmuş pür-nem

L ʿ al-ı sengīn-dil aña meftūndur

Rūz u şeb gör ki ğıdāsı hūndur

Anıñ ʿ aşkıyla eger olmasa pür

Ya niçün baĝrını delmişdir dūr

Anıñ ʿ aşkı ile ʿ ālemde ʿ akīk

Dem-be-dem kıana boyanır taḥķīk

[3a]

Eyleyen şeymi siyādetle şerīf

Hep anıñ ʿ aşkıdır ey merd-i laḥīf

Kehrübānıñ ne éder rūyını zerd

Hīç şararmazdı olaydı bī-derd

Anıñ ʿ aşkıyla vèrüp her dem cān

Yüregi kıanını yer hep mercān

Tīr-i ʿ aşkıyla eyā ʿ ālī zāt

Oldı bu çarḥ-ı muḥaddes iki kıat

Şanma yıldız görinen dağın anın

Şanma bārān eriyen bağın anın

‘ Ārz eder rāmī-i tīre her şeb

Sīnesi üzre olan yarayı hep

Ya‘ nī dilde nice dāğın vardır

Gīti-efrūz çerāğın vardır

Līk dāğın ile mesrūr oldım

Şeb-çerāğ taşımı gūyā buldım

Güft-ü-gūsı bu sipihriñ dağı çok

Yıldızın şayısı var anın yok

Niyāz u zāra āgāzdır.

Ey feraḥ-baḥş-ı dil-i her maḥzūn

Leylī-yi lüṭfuña ‘ ālem mecnūn

[3b]

Pāymāl-i felek-i ğaddārem

Dehr-i pūr-ḳahrın elinde ḥ^vārem

Ērmede tūğ-i elemden baña zaḥm

Ētmez iseñ dil-i bī-çāreme raḥm

H b-1  am Öyle h c m  tdi dile

Bir s r r  g remem d Őde bile

Ba a Őun c m-1 Őar b-1 el f

Ki g n l teşne-i  b-1 el f

R g-i   iŐy nla p r Ő Őe-i dil

C mle s ' at g neh endiŐe-i dil

S ' at-i nefis ba a olmadı r m

G Ş-m l olsa da tevbe her Ő m

 olaŐır d 'ire-i   iŐy n 

Bulamam  urdu ı yerde  n 

   kreb-i vesvese-i Őey ana

Uysa k dir degilim isk na

 tmemek gevher-i a' m l ile zeyn

Rişte-i    mri olur m riŐ-i Őeyn

Sofra-i    mr-i nefis oldu heb 

Ger ıŐırsam ser-i eng Őti sez 

Çün ki oldum reh-i ' işyāna revān

Sū-be-sū deşt-i hevāda pūyān

[4a]

Nice ' uqbāda olam āsūde

Meslegim çün reh-i nā-fermūde

Yā Celīl u Şamed u yā Rabbāh

Dil-i zārımda hemān yā Rab āh

Günehimden hācel u dil-rīšem

Men benefşe gibi ser der-pīšem

Hāne-i tendeki mihmānçe-i rūh

Yā Rab ol dem ki dēr *innī lā rūh*

Kerem-i maḥzıñ ile yā Raḥmān

Ola īmān daḥı rūh ile revān

Der-i ikrāra dehānım şadef èt

Tīr-i taşdıķa cenānım hedef èt

Kişver-i kabrde ey Ḥayy u Qadīm

Kāmil īmānı baña eyle nedīm

Rûz-ı maḥşerde beni eyleme zâr

Yâ ilâhî be-Ḥabîb-i muḥtâr

Eyle gülçîn-i gülistân-ı cinân

Ġonçe-veş eyleme ber-ḥod pîçân

Cây-ı mîzânda beni étme ḥacil

Görmeye seng-i keder keffe-i dil

Yâ Rab ol sen baña anda nâşır

Ki édeler pul-i şırâṭı ḥâzır

[4b]

Faẓl u lüṭfuñ ile yâ Rab ol ân

Ḳıl ḳadar yoḳ anı olmaḳ güzerân

Lîkin aḳşâ-yı merâm-ı Ḳâ'il

Ey 'aṭâ-baḥş-ı dil-i her sâ'il

Göre cennetde cemâl-i pâkiñ

Çün ki dünyâda odur dil-çâkiñ

Aña el vërse bu devlet yâ Rab

El çeker cennet u ḥürîden hep

Saňa baqınca görür hürîyi h̄vār

Bağ u bostān-ı cinānı dile bār

Sensiz étmez anı T̄übā tat̄yīb

Cennet eyler anı sensiz ta‘ zīb

Sensiz olur aňa cennet zindān

Yūsuf olmazsa ne lāzım Ken‘ ān

Bāğ-ı bī-yār olur ‘ uşşāka kafes

Édemez rāhatı bir iki nefes

Cān u dil vaşlıñı ümmīd eyler

Bu ümīd ile demin ‘ iyd eyler

Hasıl ét maqşadını étmeye āh

Hāşimī Aħmed için olsun, ilāh

Zevk-i vaşlıñ ile olsun bī-gam

Der-i lütfuñdan ayırma bir dem

[5a]

Na‘t-ı Server-i Rusul ve Rehber-i Sübül Şalla‘İlāhu ‘ Aleyhi ve Sellem

Zer-i haliş-ter-i kān-ı hikmet

Ziynet u zīb-i dükān-i hikmet

Ꞑamer-i burc-ı ve m̄a erse/n̄ak

Pertev-endāz-ı zemīn-i levlāk

Çekdi āġuşuna ol m̄ahı hemān

Dāye-i hāle-i ‘aşq-ı Yezdān

Mülteqa’l-ebhur idi şadı anıñ

Dürer-i Şer‘ -ile pür қа‘rı anıñ

Ḥacel ètdi güli ol nāzik-ten

Zülfi revnaq-şiken-i kadr-i Ḥuten

Eyleyin yād o mübārek deheni

Alamaz aġzına nām-ı ‘Aden’i

Ꞑanı bir serv anıñ qaddi gibi

Ꞑanı bir gül ki anıñ ḥaddi gibi

Mişlini bir daḡı fānūs-ı felek

Mum ile arasa bulamaz bī-şek

Ele girer o güher hiç dēmesin

Söyle devrāna yalasın avucın

O Őehiñ bāb-ı celālinde hemān
Halka-veş bī-ser u pā der-dü cihān

[5b]

Zerre-i mihr-i cemālidir mihr
Ne   aceb olsa küleh-sā be-sipih

Hıç zemīn üstine dönmez mi semā
Ki nebi  tdi zemīni me  vā

 smān  tse tevāzu   yeri var
MuŐtafā gibi yeriñ serveri var

Çün Őakķ  tdi ķameri aydan  ıyān
Oldı Őakķ sīne-i her ehl-i gümān

Kimde āyā bulunur bu pertev
Bir ķamerden  de iki meh-i nev

 tdi da   vāsını iŐbat ol ān
Çün semāvī dü güvāh oldı  ıyān

Geldi dergāhına bī-pā eŐcār
 tdiler secde ile bir niçe zār

Buña tırmaz mı aķar Şular   aceb

 b-ı engüştini    lem ie hep

Dehrde  blar olduķa rev n

 b tesl m ola suyuna dev n

Ŧaleb-i Őef  at

Ey ziy -baĥŐ-ı er g-ı imk n

MurķıŐ-ı r ķıŐ-ı perv ne-i c n

[6a]

M h-ı   izzet Medeniyy 'l-maĥla 

Mihr-i rif  at  ureŐiyy 'l-melma 

Geldim ey merhem-i mecr h-dil n

Derd-mend n gibi z r k n n

S nedir t g-ı k henden y re

A n a naķ sen  dersin  re

Beni bir kerre Őeh  y d eyle

Keder u g ŐŐadan  z d eyle

Sūzişinden gönül oldu teşne

Şöyle sūziş ki ' aceb âteş ne

Evc-i rahmetden eyā ebr-i kerem

Lütfulñ emtārını yağdır her dem

Yarın ey pīş-rev-i mevcūdāt

Olasıñ şāh-süvār-ı ' Araşāt

Niçe biñ ' izzet u biñ şevket ile

Niçe biñ rif' at u biñ devlet ile

Qoyasıñ başına bir zerrīn tāc

Olalar hālk saña hep muhtāc

Hep rikābında gidüp cümle melek

Diyeler *hüyyi 'eti'l-cennetü lek*

Āh o gün kim ola biñ yıl kadar

Serler üzre ine gün mīl kadar

[6b]

Āteş-efşān ola güyā hūrşīd

Hālqa hīç olmaya bir cāy-ı ümīd

Enbīya hep ola Һayrān anda

Araya her biri dermān anda

Diyeler Ādeme olma bī-huş

Һayme-i AҺmed'e var da bāba dūş

Bāb-ı cūdıña gelüp dēr ' İsā

Bir yetīmem babasız eyle ' aṭā

Ṭūr-ı dergāhıña Mūsā süre yüz

Yarın ' ukbāda bu Һāli göre yüz

Saňa Dāvūd ola şöyle muṭtāc

Pāy-ı AҺmed ola dēr başıma tāc

Bende kā' il o gün ey kevne nebī

Ḳad fedeytu leke ummī vü ebī

Olıcaḳ Һaclet ile ser der-pīş

Eyle lüṭf olmaya tā kim dil-rīş

Bār-ı ' işyānla olduḳda şehā

Ṭāḳ-veş ṭaḳatiniñ puştı du tā

Anı ol demde nazardan sürme
Rû-siyeh eyleme mişl-i sürme

Dergehiñ her kesedir çün ki penâh
Kime varup êde ol nâle vü âh

[7a]

Behresin eyle aniñ ey meh-rû
Micmer-i ‘ūd-ı şefâ‘ atden bû

Gerçi bu dehrde ğaflet-zededir
Vādī-i cürmde hiclet-zededir

Dīdesin lütf ile rüşen eyle
Sīnesin raḥm ile gülşen eyle

Sen şefâ‘ atle anı şād êtseñ
Dil-i vīrānını ābād êtseñ

Baḥrden kaṭre kadar eksilmez
Mihrden zerre kadar eksilmez

Kuntu muḥtāceke yā ze’l-iḥsān
Ve ‘aleyke şalavātu’r-Raḥmān

Şıfat-ı Mi' rāc-ı Muşafā ve Ğonca-i Bāğ-ı Iştıfā

Habbezā leyl-i ħacālet-dih-i rūz

Meş' al-i meh gibi 'ālem-efrūz

Sürme-i dīde-i erbāb-ı niyāz

Zülf-i dil-dār gibi dūr u derāz

Leyle-i Ğadr yanında bī-ğadr

Olduğı zāhir u bāhir ke'l-bedr

O siyāhī-i şebih Levh u Ğalem

Oğuyup yazmada medhin her dem

[7b]

' Aceb esmer güzeli bir şeb idi

Cāy-gīr-i dil-i her kevkeb idi

Çehre-i Leylī gibi gendüm-gün

Şaman uğrısı aña bir Mecnūn

Tīr-i ' aşkına édüp sīneyi cā

Eyledi ħavs-i ħuzah ħaddini yā

Meh dedi şevkiñ ile dil pür-derd
Çehrem olsa n'ola firqat ile zerd

Şād idi ol gècede cümle melek
Biri birine bu beyti diyerek

Lāyığı var mı bu şeb-dīz şebiñ
Ġayrı ol Hüsrev-i mülk-i ' Arabiñ

Rütbe-i leyle-i Mi' rācı işit
Nāme-i qadr-i berātı tayy ét

Bāz-ı ğam ol gèce pā-beste idi
Her şikār-ı dil u cān reste idi

O gèce dāde-i gerdūn rüşen
Çeşm-i her ālī vü her dūn rüşen

Sīm idi hālqa-i gerdūn taḥkīk
Şafaq olmuş idi mānend-i ' aḫīk

Zer-ger-i dehr ne üstādāne
La' l-i gül üzre qodı dürdāne

[8a]

Ser-i her tıfl-ı nebât u eşcâr

Üzere âvîzeler oldu emtâr

Âb-ı zevk ile gönüller sîr-âb

Dürdan ğam görünürdi çü ser-âb

Gül gibi ħande ile her kes şâd

Sille-i ħâr-ı elemden âzâd

Def gibi bir gönül etmezdi figân

Meger ol sille-ħûr cevri-i civân

N'eyleyem ney eger iñlerdi o dem

Delidür aña oĸu üfle dedem

‘Andelîbân güyegü oldu güle

Érdiler vuşlata hep güle güle

Aldı bir sâġar-ı la‘lîn ele

Çoĸ şafâ étdi o şeb lâle hele

Şulħa yatmışlar idi âħûy u şîr

Şîr aña böyle éderdi tebşîr

Seni cânım o kadar pek seveyor
Yürece koymak için dil iveyor

Ĥūnını pençeme étmem Ĥınnā
Yüri şahrāda hemān bī-pervā

Yūsuf-ı berreye gürgān idi yār
Olmadı senge nişān-geh ser-i mār

[8b]

Böyle bir gece Ĥabīb-i Medenī
Ĥüsrev-i dehrīñ o şīrīn-deheni

Māh-ı revnaq-dih-i çarĥ-ı kevneyn
Rūşināyī-nih-i çeşm-i şeķaleyn

Ķıldı biñ şīve ile kendüsini
Sākin-i baĥter-i Umihāni

Çün ki geldi ise bu meh derden
Pārelendi ĥasedinden revzen

Geldi Cibrīl o bāğ-ı dīne
Oldı pervāne çerāğ-ı dīne

Étdi teblîg-i selâm-ı İzed

Étdi taqrîr-i peyâm-ı İzed

Dèdi ey serv-i revân-ı dil u cân

Zir-i pâyiında çemen-veş du cihân

Ĥâbdan gel bu gèce âzâd ol

Ĥurb-ı Mevlâ'yı bulup dil-şâd ol

Gel gül ol nâzır-ı taqvîm-i kıdem

Gel gül ol fâtiĥ-i iklîm-i kıdem

Saĥa gönderdi ilâh-ı müte'âl

Ey şeh-i taĥt-geh-i 'azz u celâl

Bir burâķi ki bıraķır bādı

İtese ardına düm mânendi

[9a]

Revişi raĥş-ı ĥayâl-âsâ tîz

Her zamân bād-ı şimâl-âsâ tîz

Menzili oldu çerâ-gâh-ı biĥişt

Anıñ ey ĥüsrev-i dergâh-ı biĥişt

Dā'ima içdügi āb-ı Kevşer
Mest-i bî-akl-ı şarāb-ı Kevşer

L^ç al-i hoş-āb gibi sumı laţif
Perçem hūr gibi dümmi laţif

Var puştunda zebercedden zīn
Dīdeler görmedi anıñ mişlin

Ĥabbezā zīn ki pūr-naqş u nigār
Ĥayret-efzā çü-cemāl-i dil-dār

Ol kadar naqş ile olmuş tezyīn
Aña taqlīd nigār-ĥāne-i Çīn

Gelmedi mişli o naqşıñ yāda
Varaq-ı ĥātır-ı Mānī sāde

Gel süvār ol da aña bir sefer èt
Vācibu's-seyr ne kim var nażar èt

Ètdi ol kırş-ĥūr-ı ĥāver-i hūş
Pes-i kūh-i azametden cünbiş

Ser-te-ser  alemi p r-n r  derek
Zulmet-i  amları hep d r  derek

[9b]

Emr-i Hakk ile s v r oldu hem n
Ye niden geldi Bur qa bir c n

D diler c mle mel 'ik g kde
Subhane'llezi esr   abdeh

Felek a terlerin  tdi izh r
Ya  n  zer  tdi  ud mına ni  r

 eng ile na me-i na  tin n h d
S yley p eyler idi g y   iyd

Na me-i  eng ile rak    felek
L cce-i  a kına  avva  felek

 c  sem     tdi  ud mın z hre
Buldu mizr b-ı  af dan behre

 tdi bayr mı o demde Behr m
Eyledi s r  sur r ile tam m

Gör ki kālā-yı vişāli ne ʿazīz

Nazra-ı hūb cemāli ne ʿazīz

Müşterī-vār zūhal māʿ il idi

Ne bahā isteseler kıāʿ il idi

Gitdi bālāya Burakı bī-mehl

Zīr-i pāyinde kıodı mähı çü naʿl

Sidreʾden geçdi o maħbūb-ı vedūd

Çün kim étđi daħı bālāya şuʿ ūd

[10a]

Sidreʾden geçmedi Cibrīl zerre

Gūyiyā sedd-reh oldı Sidre

Bir muķarreb ki vara sulṭāna

Alamaz bendelerin ol yāne

Vardı bir cāya geçüp her cāyı

Yār-veş anda mekān her cāyī

Böyle bir cāya çü nāʿ il oldı

Lā-mekān çarḫına vāşıl oldı

Niçe devletlere maḳrūn oldu

Maḳrem-i Īzed-i bī-ḩūn oldu

Āh yok böyle maḳall ʿāşık u yār

Ola da olmaya anda aḳyār

Ḵanda açılsa gül-āsā dil-dār

Biter aḳyār o yerde ḩūn ḩār

Ḵatil-āsā ṭamaʿ -ı cān eyler

Dil-i ʿuşşākı perīşān eyler

Anda ol şāhid-i şehir-i nāsūt

Bāʿ iş-i fitne-i mülk-i melekūt

Nā-şenīde sūḩanı gūş étđi

Cām-ı Ḥaḳḳ'dan dili ser-ḩōş étđi

Gördi anda nice esrār-ı laṭīf

Bildi anda nice aḳbār-ı laṭīf

[10b]

ʿĀvdet étđi yine ol rūşen-dil

Canib-i ḩāneye oldu māʿil

Oldı aḥbāba hedāyāsı anıñ

‘Afvı Allāh-ı ‘azīmü‘ ş-şanıñ

Ey Hüdāvend-i Mu‘īn-i ezelī

Mālik-i salṭanat-ı lem-yezelī

Dest-gīrim ola rüz-ı maḥşer

‘İzzetiñ ḥaqqı için ḥayr-ı beşer

Na‘t-i Zıll-i Ma‘būd ve ‘Ākıbet-i Maḥmūd

Sensin ey ḥāme çū naḥl-i himmet

Olduñ arāyiş-i bāğ-ı midḥat

Eyleye Ḥaḥ seni engüşt-nümā

Varaḥ-ı dehrden olma tenhā

Medḥ-i şāhinşehe āğāz eyle

Deheniñ na‘ti için bāz eyle

Ya‘nī sulṭān-ı selāṭīn-i cihān

Ḥān Maḥmūd Süleymān-ı zamān

Édicek mürçe-i tıḡı küşād

‘Ālemi oldı ‘adūsı ber-bād
Vèricek mähçe-i tūğı ziyā
Görmedi sīne-i meh hīç şafā

[11a]

Şahid-i bahtına hayyāt-ı zemen
Cāme biçdi felek-i aţlasdan

Şem‘ -i iqbāli édincede leme‘ ān
Çarḫ pervāne gibi döndi hemān

Bulamaz arasa da mähī-i dehr
Ḳulzüm-i şevketine beñzer baḫr

Nüh-felek cülcül-i deff-i baḫtı
Her melek bülbül-i bāğ-ı na‘ tı

O sipihr-i keremiñdir pervān
Taḫta-i taḫtına mismār-ı zerrīn

Hāme mānend-i mülük-ı devrān
Ser-füru étmede derler her ān

Görse ger salţanatın İskender
Olur āyine-i ḳalbi muğber

Zâtı engüşt-i saĥāya ĥātem
Ṭay olınsa n'ola nām-ı ĥātem

Ḳayşeriñ cāhın éder istese ḳaşr
Nice kisrāyı éder istese kesr

Bād-ı ḳahrı nice şāh-ı dehre
Çemen-āsā ḳodurur başı yere

O sūtüde şiyemiñ şimşiri
Bîşe-i ceng u kıtālîñ şiri

[11b]

Rūyıdır hem gül-i bāġ-ı kişver
Re`yidir  ıṭr-ı dimāġ-ı kişver

Rām aña cümle memālik çün-Rūm
Künc-i zilletde  adūsı çün-būm

Şöyle pür  adli ile cümle cihān
Būs éder gerden-i mîşi gürgān

Çeşm-i dil-ber gibi şāhın süzilür
 Āşık-āsā aña ḳuşlar ḳapılır

Atmadı tūr-i huşūmet bir kes
Meger ebrū-yı civān-ı nev-res

Fitneler hābda hep étđi karar
Līk bīdār idi çeşm-i dil-dār

Noқта-i ferd gibi ğam nā-yāb
Līk dīl ğonca-dehenlerle hārāb

Dem-be-dem oldı eyā ‘ālī-cenāb
Leb-i yār ile ğöñüller şeker-āb

Hele ‘adlinde ‘adīli yoқdur
Anıñ evşāf-ı cemīlī çoқdur

Ey şeh-i kişver-i re’ıy u tedbīr
Şāhib-i salţanat-ı ‘ālem-gīr

Budur ümmīd u recā ma’būda
Sāyeñi şābit éde her-sūda

[12a]

Taht-ı baht üzre olasıñ cāvīd
Her şeb u rūzuñ ola Qadr ile ‘ıyd

Dā'imā emni Hudā-yı pākiñ

Ola fānūs-ı çerağ-ı zātıñ

Dostāniñ ola hurrem her bār

Çeşm-i haşmiñ şafağ-āsā hūn-bār

Anı Leclāc-ı zemen eyleye māt

Ruḥına pā kıoya altıñdaki at

Dostuñ başına geysün hep tād

Düşmeniñ ola zelil u muḥtād

Sebze-veş dostuñ olsun ḥandān

Ebr-veş düşmeniñ olsun giryān

Dā'imā bezm-i zamāna mişbāḥ

Olasıñ fetḥ-i cihāna miftāḥ

Görmesün mihr-i cemāliñ her ḥāl

Seniñ ey sāye-i Haḫ rūy-i zevāl

Merkez-āsā edesiñ istikrār

Şevketiñ dā'iresinde her bār

Zîr-i destinde ola her kişver
Yolına ser vère her bir server

Her dem iqbâliñi Hâk'êde füzûn
Dil-i bed-hâhıñı dâ'im maḥzûn

[12b]

**Şahid-i Ezel 'Uşşâk-ı Mümkinâtı 'Ademden Da'vet ve Anları Müşâhede-i
Hüsni ile Der-Hayret Eyledigi Maḥaldır ki Beyân Olunur.**

Çün 'adem idi ezel çehre-nümâ
Dehr nâyâb idi mânend-i hü mâ

Yoğidi çâr 'anâşır ey yâr
Yoğidi saḳf-ı sipihr-i devvâr

Bu ḳanādîl nücûm idi o dem
Cümle âviḥte-i tâk-ı 'adem

Yoğidi ins ile cāniñ eşeri
Hem zemîn ile zamāniñ eşeri

Yoğidi hîç kökünden aḣlâ
Bu şecerler bu ḥacerler ḳaḥ'â

Lîk mevcūd idi bir zāt-ı Kadīm
Şöyle bir zāt ki mānendi ‘adīm

Nūr-ı vechi idi ancak lāmi‘
Kesdi atdı bunu naşş-ı kıti‘

Şāhid-i cilve-ger-i şāhn-ı kemāl
Burka‘-ı rūyı anıñ ‘izz ü celāl

Hüsn-i cāvīdine ancak ol yār
Kendüsi mā’il idi ‘āşık-vār

[13a]

Nükte-i āyet-i hüsnün ancak
Kendi keşşāf idi ey fehmi edaqq

Mā-ḥaşal pertev-i zātın izhār
Eylemek isteyicek ol dil-dār

Étdi imkānı ‘ademden da‘ vet
Ki vère anlara hüsnü hayret

Rişte-i ‘aşkına bend ola cihān
İgneden iplige varınca hemān

Dāğ-ı ʿaşkıyla dil-efrūz olalar

Nār-ı şevki ile can-sūz olalar

Şemʿ-veş her birisi yana gide

Ser-te-ser ʿaşkıla cismin eride

Sīnesin her biri büryān ederek

Dil ü cānın aña qurbān ederek

Tekye-i ʿaşkına mihmān olalar

Zikr ü fikri ile giryān olalar

Gözleri māʿreke-i giryede hem

Qan dōke remḥ-i müjeyle her dem

Küleḥ-i ʿaşkına taʿzīm edeler

Başımız üzere yeriñ var diyeler

Şīve-i ḥüsnüni hep yād edeler

Sūḥan-ı ʿaşkıni evrād edeler

[13b]

Dāmen-i şevkini muḥkem tutalar

Silkeler ḥubb-i sivādan yaqalar

Da‘ vet-i Hakk’ı gürüh-ı imkân
Étdiler cümle icâbet ol ân

Da‘ vetiñ lîk bu şartı vardır
Olmalı hâne-i mihmân hâzır

Yapdı mi‘ mâr-ı irâdet ol ân
Bir sarâyı ki aniñ nâmı cihân

Bir serâdır o ki hiç cân şıkmaz
Ki giren aña ölünce çıkmaz

Hele ol saķf-ı muşanna‘ ne ‘ acîb
Bî-sütün tırması aniñ ne ğarîb

Ne ‘ acîb ayağı başmazsa yere
Çekmiş âĝuşına bir meh-pâre

Dil-ber-i mihri alır sînesine
Şöyle dil-ber ki bakılmaz yüzine

Süpürür bād o dârı her bār
Toz olur anda dil-i bāda ğubār

Bāğınıñ her birisi bāğ-ı İrem
Ġāyet-i ħüsnüne ben nice érem

Çün tamām oldı sarāy-ı dünyā
Geldi ħalq eyledi anı süknā

[14a]

Ĥaşre dek anları eyler her ān
Çehre-i şāhid-i ma' nā ħayrān

Kimisi lāle-şıfat dāğ-ı derün
Kimisi jāle-şıfat çarĥa zebün

Kimi maĥzūnı olup tağa gider
Kimi meftūnı olup bāğa gider

Kimi mānend-i şürāĥı giryān
Kiminiñ def gibi kārı efġān

Kimi ney gibi maĥāmātı gezer
Ki Ĥicāz ile Şıfāhāna gider

Kimisi ħana boyanur çün cām
Nergis-āsā kimisi mest-i müdām

Kimisi sāye-şifat rū-ber-ḥāk
Zīr-i pāyında bu dehrin ğam-nāk

Her gelen ḥāşılı bu devrāna
Ḳor anıñ āteş-i ʿ aşkın cāna

Yārān Erbāb-ı Ṭabīʿ atden Nıgeh-düz-ı Ḥaṭā Olmayalar Deyu Recādır

Ey nażar-bāz-ı çemen-zār-ı nüket

Bū - ʿ Alī- ʿ aql u Felāṭun-ḥikmet

Ṭabʿ -ı derrākiñe ğāyet yoқdur

Baḥr-ı fehmiñde nihāyet yoқdur

[14b]

Çün kerem-pīşesi sensin dehrin

Rāst endīşesi sensin dehrin

Senden ümmīd ü recā ez-dil ü cān

Budur ey zübde-i ehl-i ʿ irfān

Buña her dem ki nıgeh-düz olasın

Reʿy-i rüşen ile çün rüz olasın

Bir maḥal görseñ eger nā-maʿ kûl

Rāh-ı inşāfı koyup  tme  ud l

Anı tevc he  alış ey d n 

 Ayb-ı y r n na olma b n 

T g-ı l t f  ile ey h l k-ı  asen

Ceyş-ı da lı kıra g r dil kesesin

Ger i tevc hi degilse k bil

C nib-ı  aqla degilse m 'il

Keremiň ile anı kıl i f 

 alk  sen eyleme anı i ş 

Anı keřf  tmez iseň nefse uyup

C rm ni setr  de Sett r-ı  uy b

 Aybdan h l  degildir ins n

şiyem  nev-res u ş b olduğı  n

Nazm kıldım şığar-ı sinnimde

Y  yigirmi ikide y    de

[15a]

M rdan p y-ı mala   ok g r l r

Bu ter z -y   akılla bilin r

Yazdım ‘ aşıkların anda hâlin
Hüsn ü ‘ aşkın dağı keyfiyyâtın

Çâr nakle anı etdim maşşūr
Anı bākī kıla Hâk tā dem-i şūr

Nāme-i ‘ aşkıdır anıñ nāmı
Tura turduqça cihān eyyāmı

**Naql-i Evvel Keyfiyyāt-ı ‘ Aşkıda Olup ‘ Aşkı-ı Mecāzī Vāsıta-i ‘ Aşkı-ı Hākīkī
Olduğın Beyān Éder.**

İy ki pā-bend saña dām-ı mecāz
‘ Ākıbet hayrdır encām-ı mecāz

Rehber-i rāh-ı hākīkatdır ol
Şehper-i bāl-i sa‘ ādetdir ol

‘ Āşkı-ı Yezdān’a o bir vāsıtaadır
Şevkı-i Raḥmān’a o bir rābıtaadır

Beççe-veş uçmağı öğren az az
Şoñra var eyle havāda pervāz

Şāhib-i ʿaşk-ı mecāzī olagör

Bu tarīk ile anı sen bulagör

[15b]

Bir ʿadi serve olup dil-dāde

Sāye-veş pāyına ol üftāde

Ney gibi sīneni delsin her ān

Ol hevāsıyla sen anıñ nālān

Çok ʿavāf eyle anıñ meskenini

Kaʿbe-i vaşlına irgüre seni

Dāʿim iḥrām-ı ğamın ber-düş ét

Zemzem-i çāh-ı zeķandan nüş ét

Muşhaf-āsā nazār ét çehresine

Baķ debīr-i ezeliñ şanʿatına

Ne ʿaceb yaķışır ol ḥatt-ı ʿizār

Ḥāme ol vaşf-ı ḥatı nice yazar

Nedir anda nigeḥ-i pür-fitne

Dil ü cāna degil āfet de yā ne

Sūzen-āsā müjeden el-kıŝŝa

Hiŝŝe-i rişte-i cāndır ğuşşa

Ya ʿ Arab leşkeri olmuş şaf şaf

ʿ Akl Hūccācın ʿede tā ki telef

Hele ol sırr-ı dehānı diyemem

Hāl-i maʿ dūmı saña söyleyemem

Vaşf-ı dendānını kim diyebilir

Dür gibi baĝrı o sâʿ at delinir

[16a]

Böyle bir ŝūha hemān bend olagör

Ġayrıdan kıtâʿ -ı peyvend olagör

Kerem ʿet ʿ aşk-ı civānı ara bul

Pîr mānend mürebbīdir ol

ʿ Aşk-ı Mevlā'ya olur bir mavŝıl

O çü mezraʿ bu miŝāl-i hāŝıl

Hikāyet-i Şeyh ve Mürīd ki Ādem-i Toḥm-efşān-ı ‘Aşk-ı Mecāzī Olunca
‘Ākıbet Keşt-zār-ı Dilden Hāşıl Derd-i ‘Aşk-ı Hāqīkī Olduğın Beyān Eder.

Bülbül-i nağme-serā-yı aḥbār
Oldı bu vechile nālede vü zār

Var idi şeyh-i mükemmil bir zāt
Ki kemālātla bulmuş derecāt

Meh-i nev gibi ḳad-i ḥum ile şād
Ya‘nī pertev-fiken-i çarḥ-ı sedād

Nefes-i pāki ile ḳalb-i mürīd
Kendi rīşi gibi olurdı sefīd

Birisi sāde diliñ geldi aña
Olmamış ‘āşık u ma‘şūk aşlā

Olmamış sāmī‘-i efsāne-i aşḳ
Olmamış mey-ḥor-ı meyḥāne-i ‘aşḳ

[16b]

Görmemiş cevr ü cefādan eşeri
Almamış mihr ü vefādan ḥaberi

Dèdi kendüñe mürîd eyle beni
Şebi kıadr u günü 'ıyd eyle beni

Dèdi ol pîr civân-baht édeyim
Lîk bir nesne su 'âl eyleyeyim

Dilde hîç 'aşk ile dâğıñ var mı
Sîne-efrûz çerâğıñ var mı

Pâyına sîm-tenânîñ niçe sâl
Yüzi sürdüñ mi çü zerrîn halhâl

Dèdi ol sâde dil ey merd-i Hüdâ
Bilmedim ben buña dâ 'ir ma' nâ

Dèdi şeyh aña var ehl-i hâl ol
Püte-i 'aşkıda ya' nî kâl ol

Âb-ı 'aşkıyla yuyup cân u teni
Gel mürîd eyleyeyim soñra seni

**Mürîd Varup Bir Perî-peykere Giriftâr ve Anıñ Cevri ile Dil-âzâr Olduğın
Beyân Êder.**

Çün ki bu pendî mürîd eyledi gūş
Gūşına eyledi anı mengūş

Buldı bülbül gibi bir gül-çehre
Gelmemiş idi nazîri dehre

[17a]

Aña ol sâde-dil ‘ aşık oldu
Şatun aldı başına gör derdi

Oldı günden güne derdi efzûn
Elif-i kâmeti oldu çün nûn

Dêrdi ey gönlümüñ eglencesi yâr
Oldı ‘ aşkıñ ile ten zâr u nizâr

Ûaddiñ elfi beni şaldı şevçe
Rabbî yessir deyu girdim ‘ aşğa

Mūmiyāniñ ile cismim çün mū
Gözümüñ yaşı ile pür her-sū

N'ola çeksem seni bir āgūşa
Bulsa senden dil ü cānım tūşe

Līk ol dil-ber idi rind-i cihān
Anı deklerle şavar idi her ān

Aña şardırmaz idi ince beli
Ṭanbūreniñ idi ol orta teli

Ḥile evcinde éderdi pervāz
Anı kız avlar idi ol şeh-bāz

Yine bī-çāre bırakmazdı anı
Nār-ı 'aşk ile çü yanmış cānı

Hīç görmez idi rāḥat yüzini
Çün ki görmezdi ol āfet yüzini

[17b]

Ebr-veş çeşme-i çeşmi aķarak
O kamer rūyı kapudan baķarak

Yār-veş hīç gözi önünde ķarār
Ḥāb étmezdi hep eylerdi firār

Sehere böyle ıkardı her Şeb
Dérdi hālim neye varır yā Rab

Aña bālin-i keder hem-ser idi
Hāk-i zillet bir eyü bester idi

Yine göstermez idi rū dil-ber
Bāz éde çeşm-i hayāli bu meger

Rūze-i hicr ile Őā'imdi mūrīd
Ėayrı eylerdi o meh-rū ile 'iyd

Hep Őūrāhi gibi ađlar idi an
Görmese ol gözi mesti bir ān

O giderdi ü-adeh elden ele
Tolu ier idi Ėayrılar ile

Dil-rubālarda belī resm-i adīm
Eylemek kendüye ađyārı nedīm

Bağdırır Ėayrılarını ehresine
Dāđ urur 'āŐıkınıñ sīnesine

Yā nice olmasun ol ʿāşık zār

Göz göre cānımı almış aġyār

[18a]

Yalvarup dērseñ eyā serv-i ħırām

Ĥarem-i vuşlatı ħıl ġayra ħarām

Ĥayra vaşl ile beşāretler eder

Saña şabr ile işāretler eder

Sille-i cevri ile dil ber-bād

Yine dēr def gibi étme feryād

**Mürīd-i Maʿhūd Eşk-i Çeşmin Çün-Rūd ve Çarĥa Ĥitāb-ı ʿİtāb-ālūd Eylediġi
Maĥaldir**

Mākiyān-beççedir ādem bī-şek

Zaġan-āsā döner üstünde felek

Bāz eder ādeme dāʿim pence

Pence-i cevri ile eyler rence

Ĥanġı şāha edeyim ĥāli ıʿyān

Dil-i şāh neyde étmiş nālān

Var mı bir şahş ola andan sālīm

Cümlesin altına almış zālīm

Ço şu vīrān olacağı sen de

Ço şu Hāk'dan bulacağı sen de

Birgün etti o mürīd-i ma' hūd

Eşq-ı hūn[ī]nini gözünden rūd

Eyledi çarh-ı sitem-kāre hıṭāb

Bir hıṭāb ile ki maḥlūṭ-ı iṭāb

[18b]

Dedi ey çarh-ı denī kec-reftār

Her dil-i nāzik eliñden bīmār

Sende ḥam-püşt ile bed-ḥūluḡ ne

Rāst-ḡad gibi cefā-cūluḡ ne

Eylediñ bāb-ı sūrūrı mesdūd

Olasıñ bāb-ı Ḥudā'dan merdūd

Ben gibi sen dağı ser-gerdān ol

Güleyim ḡāliñe hep giryān ol

Derd-i ‘aşk ile beni zār etdiñ

Bir cefā-cūya giriftār etdiñ

Dā’im eylersiñ eyā bed-sīret

Birbirine iki yāri ḥasret

Ṭutdı dünyāyı ser-ā-ser cevriñ

Hażm olunmaz hele bu bed-ṭavriñ

Senden āyā kime şekvā edeyim

Baña etdiklerini hep diyeyim

Biñ gözüm olsa da giryān olsam

Biñ dil ü cān ile nālān olsam

Göreyim sen daḥı ber-bād olasıñ

Ėrmeyip maqşada nā-şād olasıñ

Ola bağrıñdaki yıldızlar sīḥ

Ferḫadān’ı éde Ḥaḫ farkıña mīḥ

[19a]

Saña olsun meh-i nev ḥancer-zen

Sīne ki ḫavs-ı ḫuzah tīr-efken

Çala kâlâ-yı şafâ ki her bâr
Şaman oğrısı seni eyleye zâr

Yüzüññ şuyı dökülsün dâ'im
Hem belîñ dağı bükülsün dâ'im

Söyleyüp böyle éderdi zârı
Girye vü zâr idi anıñ kârı

Olmasun kimse giriftâr-ı felek
Olmasun kimse dil-âzâr-ı felek

Şeyhe Mürîdiñ 'Avdetidir

Ṭûṭi-i ḥōş-süḥan-ı bâğ-ı ḥaber
Aldı bu resme dehânına şeker

Ḥazret-i şeyhe revân oldı mürîd
Ḥân-kâhında anı buldı mürîd

Mâcerâyı aña hep étdi beyân
Şu gibi oğıdı aḥvâli o ân

Dédi ol pîr-i cihân-dîde aña
Terbiyet eyler eşer şimdi saña

‘Aşkdır āhen-i albe āre

Mūm olur gōrse bir āteş-pāre

[19b]

‘Aş ēder neyleri nālān anca

‘Aş ēder meyleri giryān anca

Sitāyiş-i ‘Aş

‘Aşa mālīk olamaz her bir kes

Kār-ı bāzī ēdebilmez kerkes

Menzil-i ‘aşa o kim bulmadı yol

Nışf imiş zıdd-ı muaddemden ol

Hikāyet

Habbezā vā‘ iz-i engüşt-nümā

Zīver-i kürsī-i idrāk u zekā

Kürsī-i cāmi‘ e bir gün ıdı

Bey‘ a-i küfr ü dālāli yıdı

Vērdi bir kimse āna bir ru‘ a

Anda yazılmış idi bu va‘ a

Ki dêmiř şeyhe du' ādan soñra

Gelmedi faqr ile mişlim dehre

Bir ħara mālîk idim dūnyāda

Žāyi' oldı o da bu eřnāda

Ĥar iĥūn eyledim ol rūtbe fiġān

Ki felekde dēdi ' Īsā be-amān

[20a]

Yortdum ařdım anı cūyende olup

Kām-yāb olamadım līk bulup

Bir du' ā ēt buluna ey server

Ĥār ĥār ētdi dili firĥat-i ĥar

Şeyĥ-i ' ārif olıcaĥ vāĥıf-ı ĥāl

Ĥalka-i ĥalka hemān ētdi su'āl

Var mı bir řaĥş iĥnizde ' acabā

Gelmemiş başına bir ' ařĥ ařlā

Cehl efsāri ile ser-beste

Gül-i nādānı iĥinde ĥaste

Yememiş bāğ-ı muḥabbetden bār

Olmamış dāğ-ı meveddetden zār

Ḳalksun ol kimse Şu sırtıyla bile

Tek başında yuları eksük ola

Kürsī üzere dēdi ol vā‘ ız-i pīr

Devletñ geldi gel ey merd-i faḳīr

İy olan ḥulḳ-ı ḥasen ile semer

Ḳo yuları başına işte bu ḥar

Naḳl-i Şānī Çok Kerre Şiddet-i ‘Aşḳ Helāke Mufzā Oldıgım Beyān Eder.

[20b]

‘Aşḳdan kime Őikāyet etsen

Cevrini kime ḥikāyet etsen

Gör nice āğzını açmış ‘aynı

Eylemiş kendüye dendān Őını

Ḳāfi gör ḳāfa varınca ya‘ nī

Kimse andan bulamaz hīç emni

Belī insānı perīşān eyler

Her zamān bī-ser ü sāmān eyler

Gāh éder ādemi iflāsa o bend
Bir yūzi yıldıza atdıķda kemend

Gāhī ķor pāyına ol dām-ı belā
Çekeniñ dāne-i ħāl ile cefā

Gāhī ķor ādemi zīr-i ħāke
Rūĥ-ı pākin götürür eflāke

Ye's édüp dēr felek üzere nāhīd
Küllü men māte mine 'l- 'ıřķı ŧehīd

Ĥikāyet-i Sūĥte ve Tevānger-zāde

Sākī-i bezm-i rivāyāt-ı kühen
Şundı bir resm ile bir cām-ı sūĥan

Nāgehān ŧehr-i Sitanbül içre
Gör ki bir sūĥte-i sākin-ĥücre

[21a]

Ĥabbezā sūĥte-i āteş yār
Ĥārī-i mes'ele-i ĥaĥt-ı ' izār

Ṭālī' -i sa' di anı  tdi hem n
Seyyid-i leşker-i ' uşş k-ı cih n

Ders-i ' aşk ire  derken tedk k
G rse Mecn n gider ' aklı taĥk k

Ġalaĥ eylerdi neh r u leyli
' Aĥla h  eylemez idi meyli

'  lm-i ' aşka olıcaĥ ol m 'il
Oldı ġayrı fene c mle c hil

şarfı şarf  tdi   ' aşkı buldı
Naĥv-i naĥve naz r  tmez oldu

Mantıĥa v rmez idi h  ĥay l
Olmuş idi a a eşk l işk l

Geldi şalbine Meĥ l ' de k s f
 tmedi h  Mev k fda vuĥ f

Olmadı a a Maĥ ř d maĥř d
Der-i dil bulmadı Mift ĥ' dan s d

Cümleden oldı müberrā vü cüdā

Bir civānıñ yoluna etdi fedā

Ol civān idi Tevānger-zāde

Her gören olmuş idi dil-dāde

[21b]

**Sūhte-i Bī-çāre Ol Civān-ı Āteş-pāreye Ne Vechile Dil-dāde Oldıgım Beyān
Éder.**

Dīdedir hep sebab-i ‘ aşk-ı civān

Dīdedir mūcib-i şevk-i hūbān

Revzen-i hāne-i dildir dīde

Māh olur pencereden āyende

Bul bir a‘ māyı eyā merd-i başır

Ola bir merdümek-i çeşme esīr

Hāşılı sūhte-i firkat-i yār

Oldı bu resme o dil-dār ile zār

Ki der-i medrese ile der-i yār

Rū-be-rū idi hemān āyine-vār

Maṭla' -1 derden o meh étse zuhūr

Dil-i bī-çāre olurdı pür-nūr

Görse ol serv-i qadi ol nā-şād

Mīve-i ğamdan olurdı āzād

Maşrıq-1 nāzdan ol çıksa hemān

Māl bulan Mağribī olurdı bu cān

Vāy eger çıkmasa ol meh-çehre

Şeb gibi olur idi dil tīre

Étse āvāz-1 der-i yār[ın]ı gūş

Ḥāke üftāde olurdı medhūş

[22a]

Meskeni idi der-i medrese hep

Dérđi ol māh çıkar mı yā Rab

İntizār ile idi ḥam qaddi

Gūyiyā qāpuda ol ḥalka idi

Yèmeden olmuş idi āvāre

Oldı ḥursend kebāb-1 cigere

Tîĝ-i dil çün şıvarılmış ĝamdan

Kesdi anı ni‘am-ı ‘âlemden

Bildiler ‘aşk ile meftûn idigin

Beste-i turre-i şeb-gûn idigin

Oldılar cümlesi vâkıf hâle

Çünkü eylerdi bu âh u nâle

Yine eyler idi dâ’im inkâr

Lîk derlerdi aña ey dil-zâr

Kimse ‘aşkı edebilsün mi nihân

İki şâhid aña çeşm-i giryân

Nâr-ı ‘aşk ise diliñde nâ-bûd

Dûd-ı âhıñ ne eder çarha şu‘ûd

Bir kamer-rûya kapılmasa diliñ

Hîç döner miydi hilâle kıddiñ

‘Aklıñı almasa ger dâne-i hâl

Niçün ekdiñ diliñe tohm-ı melâl

[22b]

Burmasa gūş-ı dilin   aşk-ı civān

Berba -āsā ne  dersin  fgān

Sūhte-i Bī- are Cüst u cüy-ı  are-i Vuşlat Eyledigin Beyān  der.

  Aşıkın kārıdır olma  her ān

 are-endiş-i vişāl-i h bān

Menzil-i vaşl veliken pek d r

T r-i  are a a varma  pek zor

Arayınca  alur   aşı  geride

Her kemān-ebr  o ın ileride

Hedef-i vuşlata t r-i āhı

Atsa eyler siper isti nāyı

Turre v  z lf ile her  ad-bālā

  Aşıkın başına p sk ll  belā

 unki ol s hte-i bī- are

Aradı vuşlat-ı yāra  are

Oldı bu kār aña ‘ādet dā’im

Bildi bu kārı sa‘ādet dā’im

Her gēce ƙalkar idi vaƙt-i seher

Sīnesi idi ƙolu hicr ü keder

Bir süpürge alır idi eline

Dāmen-i ğayreti ƙordı beline

[23a]

Süpürürdi der-i yārı her şeb

Āb-ı çeşmiyle şulardı anı hep

Cüz’i ğidmet idi çün yārına bu

Tesliyet idi dil-i zārına bu

Kendüye dērdi eyā bī-çāre

Bulmasaydın bunu neydi çāre

Her ne dem sen süpürürsün bu deri

Süpürürsün der-i dilden kederi

Şükr ƙıl Hāƙƙ’a seni eyledi şād

Eyledi saña der-i lütfi küşād

Dehrde ʿ aşık-ı zārīñ hepsi
Bulamaz bil bu işe dest-resi

Nice sāl ʿtdi bu kārı pīşe
Kendüye ol dili pür-endīşe

Nazar eylerler idi reh-güzerān
Hep olurlardı bu käre hayrān

Ki görürlerdi bu yer dā ’im pāk
Ğayrı yerlerde Ğas ile Ğaşāk

Ğüddāmdan şāhib-i Ğāneniñ su ’alidir.

Şāhib-i Ğāne gümān eyler idi
Bunı Ğādimler ʿder hep der idi

[23b]

Şordı Ğüddāmına ol dil-rüşen
Ğangıñızdır bu işi böyle ʿden

Niçe demdir görürüm pīş-i deri
Biri anı süpürür hep seĞerī

Cevāb-1 hüddām

Đedi her biri bu iş mübhemdir
Biz de böyle görürüz çok demdir

Édicek bu sözi anlardan gūş
Vardı endīşeye ol şāhib-hūş

Ser-fürū eyledi haylī müddet
Oldı ğavvāş-ı muhīt-i fikret

Eyledi anda şedef-veş ārām
Açdı nīsān-ı taḥayyürlere gām

Étmedi hīç o mişli nādir
Kendi dūr-dānesini der-ḥātır

Ki ola sūḥte-i hicrānı
Rişte-i cānına bend éde anı

Ki süpürmek ile bu pīş-i deri
Def´ éder dilde ğubār-ı kederi

Nāgeh ol merd-i sa´ ādet-pīşe
Vākıf olmaḵ dileyince bu işe

[24a]

Bir gēce hābı fedā eyledi hep
Dérđi bu işi kim eyler yā Rab

Seherī görđi o merd-i ‘ākıl
Çıkdığın medreseden sūhte-dil

Geldi sürđi yüzini hāk-i dere
Kalmamış tākati bār-ı kedere

Āsitāna gelüp oldı rū-māl
Ağlaya ağlaya ol şāhib-hāl

Başladı pīş-i deri etmege pāk
Bir süpürge ile ol sīnesi çāk

Ebr-i müjgānı olup kaçtre-feşān
Ol zemīni şuladı anda hemān

Nāgeh ol merd-i ma‘ārif-pīşe
Şāhib-i fehm ü dākīķ-endīşe

Göricek sūhteden bu hālī
Ne imiş bildi anıñ aḥvālī

Bildi kim   aqlını almış oğlı

Anı sevd lara şalmış oğlı

  Aşk ile cismini ol dil- z d

L ger  tmış  u miy n-ı dil-d r

S p r rken bu s zi s yler idi

Dem-be-dem t rmaz idi ağlar idi

[24b]

D rdi olduğ benim ey şad-b l 

Başıma bir uzun uzadı bel 

şol şadar d rsın ey meh benden

Ki yakındır bağa yıldız senden

Firřatiňle seniň ey ruđ-g l-g n

řafaķ- s  i erim k se-i h n

Buna m nend s zi s yleyerek

Gitdi b - are yine ağlayarak

Ol Zāt-ı Kāmil Sūhteden Kemāl-i ‘Aşk Müşāhede Édüp Dil-i Perişānına Çāre-
sāz Oldığın Beyān Éder.

Çün ki ol merd-i mürüvvet-pīşe

Vākıf oldu geregi gibi işe

Bāğınınñ tāze nihāli bildi

Dāl-veş kıaddin anın ham kıldı

Bildigim oğlı degil çün aña rām

Vuşlat-āsā aña hāb oldu harām

Belī dil-dādede rāhat yokdur

Riş-i cānında cerāhat çokdur

Dīdesinde n’ola hāb étse firār

Nesne étmez reh-i seyl üzre qarār

[25a]

Gülşen-i çeşmine uyhu girmez

Hār hūlı müjeler yol vërmez

Çeşm-i ‘āşık olamaz hāba maḥal

Dīde-düz ola meger hāb-ı ecel

Hāl-i ‘āşık nice ta‘bîre gele
Hâbı dersen göremez düşde hele

Cāme-hâb-ı keder içre bîmār
Çün ki koynunda degildir dil-dār

Mey-i ğamdan tölular eyler nüş

Yârdan çünki tehîdir âġuş

N’ola cûlar gibi olsa giryân

Yok yanınca şalınur serv-i revân

Hâşılı çün çıkıcağ hüsrev-i mihr

Olıcağ mesned aña taht-ı sipihr

Oldı zûlmât ser-â-ser zâ’îl

Ġayr-ı zûlmât-ı dil-i her bî-dil

Ķanķı mihr ile o zûlümât gider

Bir ķamer-rû gidere anı meger

Hâdimiñ birini gönderdi hemân

Tâ ki da‘vet êde anı ol ân

Vardı h adim d edi gel ey b -dil
Ki veliyy 'n-ni' am ister seni bil

[25b]

N geh n bu haberi eyledi g ş
D şdi h k  zere o demde medh ş

Bunı zan eyledi ol b -c re
Ol dili t g-i kederle yara

Ki benim h lime ' arif olmuş
Dil-i s z nıma v k f olmuş

 ağırır Şimdi o c n  pederi
V rmek i un ba a y z bi  kederi

Eyler ol kaşı kem ndan mehc r
T r-veş k y-i dil- r dan d r

G rdi  un b yle anı ol h dim
S ylediği s ze oldu n dim

H şılı eyledi ' vdet ol  n
V k 'i  tdi efendiye bey n

Bir dağı hādimi gönderdi o dem

Da‘ vet için o pesendide-şiyem

Dèdi elbette ve elbette aña

Söyle bir kerre gele tā ki baña

Vardı hādım yine aña ol rüz

Başına gelmiş idi ‘ aklı henüz

Dèdi ey sūhte-i nār-ı keder

Eyle gel semt-i efendiye güzer

[26a]

Āhirü’l-emr o faķır u muhtāc

Gördi yok varmamağa hiç ‘ ilāc

Mütevekkil olup Allāh’a hemān

Hādım ile o dağı oldu revān

Dèdi bu dem beni ķurbān èdicek

Ol ķuzıdan ötürü ķan èdicek

Kendüye dèdi bunu ni‘ met bil

Hāķ’dan anı saña bir raħmet bil

Çandadır mevt görünmek her gün

Kefen-i gamla bürünmek her gün

Çanda bir kerre vèrüp cânı hemân

Bu fenâ dehrden olmak güzerân

Vardı ol küşte-i tîğ-i hasret

Eyledi būs-i zemīn-i hıdmet

Vèrmek için aña ol demde selâm

Elif-i çaddini ètdi çün lâm

Ol kerem-sâz aña ta' zîm ètdi

Şadra da' vet ile tekrîm etdi

Şadr ile çün anı mükrem kıldı

Āteş-i şadrına şu serpildi

Bir 'abâ ile o merd-i āgâh

Kendiniñ bahtı gibi idi siyâh

[26b]

Geçdi şadra dil-i şād ile hemân

Göz ucuyla idi lîkin nigerân

Ki o meclisde mi nūr-ı dil ü ten

K'ède ol nūr ile çeşmin rüşen

Böyle eylerdi nigeş her yana

Gördi nā-geh anı şāhib-ḫāne

Bāreka'llāh zehi ' aql u kemāl

Añladı kaçdı temāşā-yı cemāl

Étdi ḫüddāmına ol dem fermān

Çağırñ ol kāşı tuğrā-yı bu ān

Bu sözi eyliyecek sūhte gūş

Étdi deryā-yı dili cūş u ḫurūş

Oldı ol menzil aña cāy-ı sürūr

Māhī-yi cānına deryā-yı sürūr

Ḥaylī müddet idi ğamdan mürde

Şimdi oldı feraḫ ile zinde

Zinde olmaz mı aña cān geliyor

Bir ṭabīb-i dil-i nālān geliyor

Geliyor ravza-i ‘ömriñ servi
Devha-i cân u diliñ bār-ı nevi

Hāşılı geldi o şāh-ı hūbān
Eyleyen milket-i albi vīrān

[27a]

Haner-i nāzını der-dest derek
Nergis-i dīdelerin mest derek

āmetin gördi bu üftāde o dem
Düşdi hāk üzre ü seccāde o dem

Ya‘ nī ün geldi o aşı mihrāb
Cānib-i secdeye bu tdi şitāb

Geldi biñ fitneler ile der-hāl
‘Aşıkıñ yanına ol addi nihāl

‘Aşıkıñ ‘aşkı belī minā‘īs
der āhen-dil olan yāri enīs

N’eyleyim geldi ol dil-dār ammā
ekdi ‘āşık nice dem renc ü ‘anā

Geldi Bağdād-ı dili ta‘ mīre

N’eyleyim *ba‘ de ħarābi’l-Başra*¹¹⁴

Dehrden Şikāyet ki Bir Şafāyı Vêrince Biñ Cefāyı Êder.

İltifāt eyleme Qā’ il dehre

Ki şafādan kime vêrde behre

Kime bir kaçre eger vêrse o zevk

Nice deryā-yı gama eyler ġarķ

Sen gibi ol daħı nā-şād olsun

Rūz-ı ‘ömrün gibi ber-bād olsun

[27b]

Başına dest-i melālet kıoya ħāk

Sīnesin tīġ-i ħavadiş êde çāk

Görmesün sen gibi rūy-i niżām

Qoķmasun sen gibi bŷy-i niżām

¹¹⁴ “İş işten geçtikten sonra” manasında kullanılan Arapça bir deyiştir.

Bakiyye-i Sühan

Çünkü ol zāt idi bir ‘āli-cenāb
Lütf ile sūhteye ʻetdi hitāb

Dèdi ey merd-i ma‘ārif-perver
Mülket-i fażl ü hünerde server

Ki seni bā‘iş-i da‘vet bu zamān
Oğluma sen oқudasiñ Qur‘ān

Anı dāniş-ver-i devrān ʻedesiñ
Fażl ile fāyık-i aқrān ʻedesiñ

Dem-be-dem eyle o şūhı te‘dīb
Eyle erkān u uşūle taқrīb

Līk sa‘y ile ola tā‘āqıl
Olmaya cānib-i lehve mā‘il

Mīve-i dāniş olar ki yediler
Her nihāl-i ter egilür dèdiler

Eyle peydā bir ‘aşāyı, ‘işyān
Etmeye tā saña ol serv-i revān

[28a]

Çek anı sen ʔaraf-ı ız' āna
Degnegi çal o meh-i tābāna

Bu sözi gūş édicek ol dānā
Anda gösterdi hemān istiġnā

Ya' nī setr eyleyecek derd-i dili
Şübhelendirmiyecek ol merdi

Dédi ol cānına minnet édemem
'Uhdesinde bu işiñ ben gelemem

Ĥāşılı bir daĥı étdi teklif
Dédi eyle kerem ey zāt-ı şerif

Saña bu ĥidmet için yalvarırız
Gerçi zaĥmet idigin biz bilüriz

Bir mekānı saña ta' yin édelim
Dürlü zīnet ile tezyin édelim

Ĥöd-be-ĥöd dērdi Ĥüdāya minnet
Başıma ĥondı ĥümā-yı devlet

Eyledi aḡter-i baḡtım leme‘ ān
Ērdi başım göge çün mihr-i cihān

Hāle-veş ḡün ile pür idi yürek
şimdi vèrdi o mehi baña felek

Pīr-veş ḡaddim idi çoḡdan ḡam
Benim oldu o civān şimdi ne ḡam

[28b]

şabra çün ḡalmayıcaḡ hīç ṡāḡat
Dèdi ol bār-ı kederle iki ḡat

İḡtiyār eylediñiz çünki beni
Ḳoyayım yoluñuza cān u teni

‘Ömr vèrdikçe baña hazret-i Ḥaḡ
Geleyim oḡdayım aña sebaḡ

Nice dem ḡāřılı ol baḡr-ı ḡilm
Ētdi ol ḡūhere ta‘ līm-i ‘ilm

Yoḡ yoḡ ètdim ḡalaṡı böyle degil
Belki ol sūḡte-i kāmil-dil

Muṣḥaf-ı çehreye idi nigerān

Āyet-i ḥüsni oқurdı her ān

**Ol Civānı Oқutmağa Āğāz ve Kendüyi Ḥayret-zede-i Nāz Eyledigin Beyān
Ēder.**

Gerçi hep cevrdir āyīn-i felek

Raḥmı bilmez dil-i sengīn-i felek

Döner ol kec-revişinden gāhī

Vèrir üftādelere dil-ḥāhī

Vāy eger başlasa kec-reftāra

Dil-i bī-çāreleri āzāra

Keşti-i cāna mu‘īn ola Ḥudā

Gelür uçurulmaya kum gibi belā

[29a]

Baḥr-i gāmda bulamaz ‘ārif yol

Pusulāyı şaşırır ḥāşılı ol

Raḥm ēdüp sūḥteye kalb-i felek

Vèrdi bir yāri ki mānend-i melek

Diyemem yok aña mişl oldı melek

Arası beyne semā'in ve semek

Diz çöküp pīşine ol servi-yi nāz

Eyledi çün ki elifden āgāz

Oldı meşgūl elif ile cānān

Sūhte addine anıñ nigerān

Dehen-i yāri görürdi çün mīm

Dile ğam noktasını ordı çü cīm

alka-i zūlfini gāhīce çü nūn

Görüp olur idi ol 'ayn-ı cūnūn

Refte refte olup ol dürr-i yetīm

Heves-endāz sūy-i nazm-ı adīm

Sūre-i Kevşeri ol leb-şīrīn

Ousa sūhte eylerdi enīn

Dērdi 'aşn ile ālīm ebter

Teşne-i vaşlınım ey leb-Kevşer

İçmege Kevşer-i lebden çāre

Bulamaz idi çün ol bī-çāre

[29b]

Dürdan idi dem-ā-dem hayrān

Şanki maḥşerde güneh-kār hemān

Ol Peder-i Civān ‘Aşq-ı Sūḥteyi Tecrübe Édüp Sebeb-i Vefātı Oldıgım Beyān Éder.

Var mı bir çāre bu tīg-i ‘aşqa

Ki neler kesdi dil-i ‘uşşāqa

Gör dil-i sūḥteye sen ol tīg

Açdı bir yara gören dēdi dīrīg

Diledi bir gün o cānıñ pederi

Tecrübe eyleye ol bü’l-kederi

Ki muḥabbetden anıñ ne garezi

Var mı ṭab‘ında ‘aceb bed maraızı

Dāmen-i ‘işmeti mi anıñ pāk

Ceyb-i ihlāşını étmiş mi çāk

‘Aşr-ı uşşâkı gibi olmaya ol

Olmaya rāh-ı dalālet aña yol

Olmaya kārı anıñ fışq u fesād

Ëtmeye ħarmen-i ‘ırzı ber-bād

Ki arar böyle olan merd-i le’ım

Mīl-i zerrīnine bir mükħal-i sīm

Bir gün ol sūħteye ãtdi ħitāb

Dãdi ey muħterem-i ‘ālī-cenāb

[30a]

Bu gẽce ħānemize miħmān ol

Ĥāzır-ı sofra-i āb u nān ol

Eyleme medreseye hĩç ŗitāb

Ĥücre-i ħātırımız ãtme ħarāb

Sūħte dẽrdi gönülden bĩ-ŗek

Ĥastaya hĩç ŗorulsun mı dõŗek

‘Aşıkā böyle sa‘ādet mi olur

Bundan a‘lā dahı devlet mi olur

Ki ola h ane-i y are mihm an
Dem-be-dem r uyine y ariŋ niger an

D di baş  st ne ey sult nım
K le-i emiŋiz olsun d 'im

Tenb h-i Peder-i P r

G r ka ayı ki o z t-ı z -ŝ n
Hufiyeten oĝlına emr  tdi hem n

D di diŋle bu s z m ey ferzend
'Azm-i h b eyledigi dem ol merd

Ŗoyunup sende aniŋ  oyunına gir
Nazar eyle saŋa ol demde ne d r

Ger der z eyler ise saŋa eli
G r ne vech iledir aniŋ meyli

[30b]

Ma labı m y-i miy n  u maĝise
Ma sadı  on e-deh n  o maĝise

Seni ey servi-i şahrâ-yı cemâl

Sînesi bâğına eylerse nihâl

Vuşlatıñ ile anı şād eyle

Ġamdan ey serv anı āzād eyle

Dêrse ey tûti-i bâğ-ı sînem

Yandı hicriñ ile dâğ-ı sînem

Gör kafes gibi tenim şad-pâre

Kerem ét olma bu dem āvâre

Vêr baña vaşlıñ ile zevk u tarab

Ĥazer ét vêrme aña hîç ta' ab

Dême hîç mûy-i miyânım kuçma

Evc-i cevre şakınup sen uçma

Mel' anet semtine étse güzeri

Tebe' iyyetden aña ét ĥazeri

Ser-nigûn étme livâ-yı 'ırzı

Münhedim étme binâ-yı 'ırzı

Mā-ḥaşal sūhte-i zār u nizār

Cāme-ḥāb içre édinçe çü qarār

Cism-i pākin ḳamer-āsā o civān

Ebr-i eşvābdan étđi ‘üryān

[31a]

Girecekdir ki çıkardı cāme

Nār-ı ‘aşḳ ile yanan ḥammāme

Sīm sā‘ at gibi āḥir ol ān

Ḳoynuna sūhteniñ girdi hemān

Tezkīr-i Ḥālet-i Maḥşūşa

Ḳā’ilā var mı cihān içre bu ḥāl

Ola cennetde meger bu aḥvāl

Ben bu ḥāli nice taḥrīr édeyim

Ḳāle gelmez nice taḳrīr édeyim

Bir cefā-cūya ki sen dūş olasın

Şevḳ-i ‘aşḳı ile medhūş olasın

Ebr-veş çeşmiñi giryān èdesiñ

Seyl-veş sūyına seylān èdesiñ

Seni firqatle o meh eyleye zār

Ayda göstermeye bir kez dīdār

‘Ādetinden bu felek dağı qāla

Bir gēce qoynuña ol māhı şala

Dāğ-ı hier ile èderken sen zār

Qoya ol qoynuña bir lāle-‘ izār

Ādem ol demde ne hāletde olur

Dil-i zārı ne sa‘ ādetde olur

[31b]

Bir zebān vaşf èdemez bu hāli

Vaşfdan bil sen ol hāli hālī

Tetimme-i Sūhan

Sūhte gördi ki ol sīmīn-ber

‘Āşık-ı zārına olmuş hem-ser

Şanki Leylāsını buldı Mecnūn

Şanki müflis idi oldı Qārūn

Dèdi kūyında seniñ ey āhū

Nice dem seg gibi ètdim tek u pū

Bahtımı şimdi felek yār ètdi

Gerçi hicriñ dilime kār ètdi

Ferahtından olaraq ol giryān

Çekdi āgūşına dil-dārı hemān

Sīb-i ğabğabdan alınca bir bū

Vèrdi cānı dèdi bir kez yā Hū

Nūh-felek mātem o dem eyledi hep

Anlara cāme-i yas oldı o şeb

Nice ādem buña ètmez ‘acebi

Ki hayāt ola memātıñ sebebi

Eyleye rūhın anıñ Haq şādān

Ravza-ı cennet içinde ħandān

[32a]

Naql-i Şālīş Hikāyet-i Şāh ve Silāhdār Beyānındadır.

Alan iqlīm-i sūhanda meydān

Çekdi bu vechile bir tiġ-i zebān

Ki birin şāh-ı cihāniñ bu felek

Çahr ile hāke bırağdı bī-şek

Nās feryādlar êtdi çün kös

Taht-ı tībūta êdince o cülūs

Tahtına geçdi aniñ şeh-zāde

Yaşı varmışdı hemān on dörde

Yazma vaşfin hele ol sīm-teniñ

Yoksa altun kalemniñ elde seniñ

Gelemez ‘uhde-i vaşfindan kāl

Şekker-i na‘tin eger ister bal

Hāyı çeşmiyle elif-veş kaddi

Çekdirir āh ile dā’im keddi

Hele deh içre o şāh-ı devrān
Oldı kıymet-şiken-i māh ve şān

Nev-nihāl-i çemen-i şīve vü nāz
Oldı ārām-geh-i mürğ-i niyāz

Bāreka'llāh ne kıadd-i mevzūn
Ol idi hayme-i hüsn içre sūtūn

[32b]

Қāmetin serv aña teşbīh étđi
Başına gör ki ne otlar bitti

Cebhesi necm-i sa' ādet taḥķīķ
Meş' al-i burc-i melāḥet taḥķīķ

Gāhī pür-çīn çü-rüy-ı deryā
Fülk-i dil āhı dēmez mi der yā

Kim kıoyup leblerini zülfin arar
Қaraya keşti-i cānını atar

Rüyı bi'llāhi anıñ nāme-i Ḥaķ
Ebrüvānı eşer-i ḥāme-i Ḥaķ

Ebr-i ebrūsına étseñ nazarı

Gūyiyā altına almış kâmeri

Vérmege hayreti çeşmi yetişir

Ki bi-‘ aynih fiten-i rûz-ı haşır

Vây eger nâz ile çekse sürme

Pâyine rûyı sen öl de sürme

Hele ol kûnh-i dehâni şorma

Aşlı yok yire beni gel yorma

Teng-terdir dil-i dil-dâde gibi

Şanma vâsi‘ dil-i âzâde gibi

Boynı bāğlı kul olurdu édüp âh

Éden ol gerden-i kâfûra nigâh

[33a]

Münfe‘ il idi dil-i nûr andan

Münkesir hâtır-ı billûr andan

Gerçi kâğıd dâdi biz hem-rengiz

Ölmede sîm gibi hem-sengiz

Çün ki oldı bu sözünden āgāh
Hāşre dek rüyın eder hāme siyāh

Nazar eden o güzel pençesine
Muşt-i āh urur idi sīnesine

Eşer-i hāme-zen-i kudret idi
Lafzatullāh ile hem-şūret idi

Dā'im 'āşıklar ederdi mātem
Deyüp el vèrdi felek ey hātem

Qadiñ oldıysa da 'aşkı ile ham
Bārī destini öpersin her dem

Ètdi sengīn-dil iken 'aşkı eşer
Saña yā n'eyleye bīçāre beşer

Kim ki bir kerre öperdi pāyın
Ser-i eflāke sürerdi pāyın

Pāy-būsıندان edüp gāhī dūr
Hāk-i pāyından edüp hem mehcūr

‘Āşıkınıñ şoqar idi ol şeh

İki ayağını bir pāpūşa

[33b]

**Silahdār Şāha ‘Āşık Olup Sūziş-i Dil-i Nālānıñ ‘Arza Qādir Olmayup Niçe
Dem Nālende Oldıgın Beyān Êder.**

Güft ü gū ‘arşasınıñ serdārı

Şöyle taqındı silāh-ı haberi

Ki silahdār-ı melāmet-zede çün

Hidmet eylerdi bu şāha her gün

Āteş-i ‘aşq anı sūzān êtdi

Dem-be-dem çeşmini giryān êtdi

Mū-miyān-ı şeh ile zār teni

Kehrübā dêrdi gören çehresini

Dest-ber-sīne olup ol her ān

Piş-i şehde turur idi dīvān

Şāh idi taht-nişīn-i şevket

Başına qordı bu hāk-i zillet

Şāh idi burc-ı celālīñ māhı
Kışver-i hūsn ü cemālīñ şāhı

Bu idi ebr gibi dil-tīre
Kār u bārı idi dā'im girye

Şāh kırdı serine tāk-ı zerīn
Başına tardı bunıñ çarh-ı berīn

[34a]

Dērđi ol sīnesi pūr-āteş-i ğam
Bār-ı 'aşk-ı şeh ile kāmetsi ğam

Dāmen-āsā çü benem üftāde
Düşeyim pāyine bir tenhāda

Diyeyim derđiñ ile dil nā-şād
Cān esīriñ seniñ ey serv āzād

Künc-i 'aşkıñ edeli dilde nihān
Hāne-i cān u ten oldı vīrān

Senden ey şeh kime şekvā edeyim
Sūziş-i cānı hüveydā edeyim

Şehriyānān-ı cihān saña zebūn
Her biri ben gibi bir bende-i dūn

Harf-i devletlerine vèrdi dehr
Olduğınđan ötürü üstün kesr

Yine senden saña feryād èdeyim
Senden ey şeh taleb-i dād èdeyim

Tāc-ı ‘aşkıñ ‘aceb āfet başıma
Kāmetiñ gör ne kıyāmet başıma

Hep unutturdı baña rūy u hañıñ
Ağ u kıarasını cümle dehriñ

Cennet-i rūda ki ol dāne-i hāl
İy perī ādemedir tohm-ı melāl

[34b]

Çün temāşāya seni bir perde
Hābı yoқdur göricek göz bende

Ètdi bi’llāh o dehān-ı gül-reng
Dehen-i ğonçe gibi göñlümi teng

Ağız  tmem saña ey teng-i dehen

Ƙodi   aşk-ı dehenin dilde miħen

Baňa çāh-ı zekānıñdan v r řu

Çeñe  tme kerem  t ey ħ ş-ħ 

Sen S leym n gibi taħtıñ ile ř d

Ben dil-i z r ile oldum ber-b d

 tdi   ařkıñ seniñ ey ħ srev-i dehr

C mle ř[ı]r n-ter olanı baňa zehr

Yine ol k şte-i şimş r-i keder

ş hı ıg z bdan eylerdi ħ zer

Ġonçe-m nend idi dil ġarġa-be-ħ n

ş h  tmezdi yine keşf-i der n

Çehre-i ş ha olunca niger n

Bildigin daħı unudurdu hem n

Ey niçe   aşık-ı z r u n -ç r

G r n nce aña r y-i dil-d r

Bülbül-i cânı anıñ ebkem olur
Bilemez diyecegin sersem olur

[35a]

Sūzişinden anı āgāh edemez
Hāzretinde anıñ ol āh edemez

Hāyret-ālūde vü dem-beste qalır
Keder ü renc ile dil-ḥaste qalır

Kāmilü'l-‘aşq dēdi ehl-i qulūb
Sākīt[ū] ‘inde liqāi’l-maḥbūb¹¹⁵

Çün şürāḥī ne qadar zāhirde
Qahqaha eylese de dil-dāde

Yüregidir yine ālūde be-ḥūn
Bir ciger kūşeyedir çünki zebūn

Qadeḥ-i ḥāṭırı anıñ her dem
Hep olur münkesir-i seng-i elem

¹¹⁵ “Sevgiliyle buluşma anında sükûnetinizi koruyun.”

Rāh-ı ʿāşq üzre gider nāle-künān

Mest-i mānend fitān u ħīzān

Āĥir ol bāğ-ı cefāda gonçe

Ķādir olmadı açılmağa şehe

Niçe dem öylece nālān oldu

Gülşen-i dehr aña zindān oldu

Ĥum-ı mey gibi dem-ā-dem māĥmūr

Def u ney gibi işi nāle vü şūr

Çünkü şevkiyle o māĥn bī-tāb

Çeşmi nāhid-veş idi bī-ĥāb

[35b]

Bir cefā-cū şeh idi āh ol şāh

Ėtdirir idi silāĥdārına āh

Çehre-i zerdini hīç şormaz idi

Dehen-i nāzigini yormaz idi

ʿAşqı bilmez ki ʿede ʿāşıĥa raĥm

Urmaya sīnesine hicr ile zaĥm

Medh u Du‘ā-yı Civānān-ı ‘Āşık-ı Perestāndır

İy niçe niçe dil-ārālar var

Ṭurresi ‘anber-sā rālar var

‘Āşkıñ esrārına ‘ārif olmuş

Şevkın aḥvāline vākıf olmuş

‘Āşkın étse de dīvāne o şūḥ

Ḥāne-i cānını vīrāne o şūḥ

Yine zincīr-i vişāline çeker

Ṭaraf-ı künc-i cemāline çeker

Bir nefes gerçi aña cevri éder

Der-‘aḳab merḥameti fevri éder

Ne ḳadar ‘āşıḳa yaşlatsa derin

Niçe ḳulluḳ ile bekletse derin

Şoñrası gerdenine bir iki yol

‘Āḳıbet aña tolaşdırdır ḳol

[36a]

Şimdi bu resme güzel nâdir olur

Anı bulmaqlığa kim kâdir olur

Ber-murâd eyleye dâ'im Yezdân

Öyle cānı bu cihān içre her ān

Yā İlāhī bula ol servi-i nāz

Cümle dil-ḥāhı ile 'ömr-i derāz

Ne kadar var ise gönlünde merām

Eyle nā'il çü odur 'āşığa rām

Étdi āsān o miyān-mū vaşlın

'Āşığıñ bükmedi cevri ile belin

Şāḥ-ı 'ömrüñ yiye bārın her bār

Çün degil serv gibi ser-keş o yār

Kem nazardan anı ḥıfz eyle İlāh

'Āşığa raḥm ile çün étdi nigāh

Her kederden bula dehr içre her ān

Bu du'āya diyen āmīni emān

**Şāh Silaḥdār ile Şaḥrā Seyrine Çıķup Şāha Şaḥrā Maḥall-i Zevķ u Āheng ve
Silaḥdāra Kendi Gōnli Gibi Teng Oldıĝın Beyān Ēder.**

Bāĝ u şaḥrāda gezüp n'eylersiñ

Çün bu kışşa ile dil eĝlersin

[36b]

Saņa bu kışşayı bülbül gibi ben

Diyeyim gül gibi ĝuşuñ aç sen

Ki silaḥdārına bir ĝün ol şāh

Niçe biñ şevket ile hem çün-māh

İki çeşmin süzerek ol āhū

Dēdi şaḥrāyı ēder cān ārzū

Varalım seyr-i ĝülistān ēdelim

Bülbül-i dilleri ḥandān ēdelim

Ētdi fermān o şehinşāh-ı cihān

Her levāzım ola ḥāzır ol ān

Ētdiler cümle müheyyā ḥuddām

Her ne lāzım idi hep anda tamām

Ꞑodılar esbine zīn-i zerrīn
Bilindi ol demde o cism-i sīmīn

Hem o künce niçe mihr u şātır
Her biri şu^ç le-i çarḥ-ı ḥātır

Şātırān şevketine ārāyiş
Çāvuşān bāng-zenān-ı kiş kiş

Niçe ğilmān-ı bihiştī-rūlar
Serv-ḳaddān-ı firişte-ḥūlar

Ꞑodılar cāme-i rengīn dūşa
Ṭaḳdılar ḥalḳa-i zerrīn gūşe

[37a]

Şem^ç -mānend ḳomuşdı nāgāh
Her biri başına altunlı külāh

Her biri oldı rikābında devān
Oldılar cümle o rūḥ ile revān

Beyān-ı Cevr-i Şeh

Gördi sâ'illeri şeh şaf-ber-şaf
Eyledi keffini hissetden kef

Ol kadar saçdı zeri cūd êtdi
Reh-güzārını zer-endūd êtdi

Çademidir ne kadar gör meymūn
Ki zemīn eyledi işin altun

Eyledi hālķı velīkin hayrān
Hūsni-rūyı ile ol şāh-ı cihān

Varmadı hālķıñ eli altuna
Ki nazār êtmeden ol sīm-tene

Bakiyye-i Kışşā

Bunuñ emşālī niçe şevket ile
O şeh-i nāz-ı kamer-ţal' at ile

Oldı yūmn u çademe ayak-dāş
Rāh-ı şahrāya yöneldi bir baş

[37b]

Ardı Őonra o silahdār-ı ğarīb
Olmayın vaŕl-ı ħabīb aña naŕīb

Oldı Őaĥrāya çü cūy old[1] devān
Diyerek dilden eyā serv-i revān

Dilde ‘aşķıñ ile dāĝ-ı hicrān
N’ola Őaĥrā baña olsa zindān

Ki sezā ħālime aĝlarsa sipihr
İki dāĝ olsa aña māĥ ile mihr

Dāstān-ı ĝamımı her būlbūl
Ĝulŕen ire oĝuyup diñlese ĝul

Boyanır ķana bakup bu ħāle
Dem-be-dem bāĝda cism-i lāle

Kederimle yem-i ĝamda māĥi
Olsa ĝarķ eylese āhū āĥi

Cümle dūnyāyı ve *mā fihā* hep
Raĥm éder ħālime ey bed-meŕreb

Baňa zindān ile ŝaħrā birdir
Dūzaħ u cennet-i me'vā birdir

Baňa dāğın ğül ü reyħān yetişir
Kāmetiň serv-i ħırāmān yetişir

İki çeŝmim yetişir cūy baňa
Būy-i zūlfūň yetişir būy baňa

[38a]

Zār u nālem baňa bülbüldeñ yeg
Ser-i turreň baňa sünbüldeñ yeg

Künc-i vīrāneler efkārıñ ile
Baňa ħōŝdur keder u zārıñ ile

Ŗıfat-1 Menzil-gāh-1 Ŗāh

Vardı ol ŝāh-1 cihān āħir-i kār
Ètdi bir cāy-ı laťif üzre ħarār

Ŗöyle bir cāy-ı ŝafā-efzā kim
Menzil-i ħurrem-i dil-ārā kim

Her araf idi glistn-1 İrem
Bġ-1 dil-keş idi çn şahn-1 harem

Var idi anda nie kh-1 zern
Her biri ha bu ki bir hld-i bern

Var drdiñ eger tseñdi murr
Aña nisbet ile cennetde kuşr

Anda kmrılar idi naġme-ser
Şt-i ġlgl ile pr idi o c

Şyle dil-keş o mam-1 l
Ki dşenmişdi çemenden kl

Anda hnende idi blbller
Def idi anda mu[]bık gller

[38b]

Ger skt tse idi bir blbl
aġırup drdi şrh kulul

Bunı gş eyliyecek hir-i kr
alkmış oynamaġın serv  ınar

Böyle āhenge çınar anda hemān

Ƙırıla Ƙırıla oynardı her ān

Böyle ārām-geh-i hōş içre

Böyle bir ravza-i dil-keş içre

Ol silahdār idi gerçi hāşır

Līk gāyetle şikeste hātır

Belī yoƣ ‘āşıƣa bir yerde ƣarār

Çarƣ-mānend olayım dēr devvār

Ʀutalım zerden imiş mürge ƣafes

Anda rāhat mı éder yek dü nefes

Fi’l-meşel yapsañ eger bir zindān

Çār-dīvārımı ƣılsañ mercān

Anda bir nefsi eger étseñ hābs

Gör ki olmaz mı mükedder ol nefis

Ʀut ki billürdan olmuş hāne

N’eyleyim hāne-i dil vīrāne

Vāy eger bile ise dil-ārāy
Künc-i vīrāne olur şırça sarāy

[39a]

Hāl-i ‘uşşāk budur dünyāda
Rūy-i rāhat göremez dil-dāde

Çā’ilā ‘aşkı derāz étme yeter
Dīde-i hāmeyi ağlatma yeter

**Şahın Silah-dāra Sen Niçün Böyle Sebze-zārda Sünbül Gibi Ser-der-pīş ve
Bülbül Gibi Dil-rīşsin Deyu Su ’ālidir.**

Süsen-i sebze-i aḥbār-ı kühen
Aldı bu resme zebānına süḥan

Çün ki gördi o şeh-i kişver-i nāz
Ki silahdārda var sūz u güdāz

Dil-i pür-āteş ile çün ḥum-ı mey
Oturur gāh u geh inler çün ney

Çalçup étmez çadeḥ-āsā deverān
Şeyḥ-veş bir yer edinmişdi mekān

Çağırup sordı niçün sen böyle

İnkıbaz üzre turursun söyle

Piç ü táb içre olursuñ çün mū

Gözüñüñ yaşı nedendi çün cū

Cevāb-1 Silaḥ-dār

[39b]

Ḥazret-i şehden édincedün buni gūş

Ol silaḥ-dār-ı ğarīb-i medhūş

Dédi bu dem baña fırsat demidir

Yāra ‘ arz-ı ğam-ı firqat demidir

Öpüp ol demde zemīn-i ḥidmet

Dédi ey aḥter-i burc-ı devlet

Şöyle ‘ aşkıñla giriftārım ben

Şöyle şevkiñle dil-āzārım ben

Bulurum būy-i İremden veremi

Baña bu bāĝ-ı şafāyı vère mi

Yerde derdiñ baña çün yār oldı

Başıma çarḥ-ı berīn ṭar oldı

Nitekim sende o kākül vardır

Dōstum başıma taqye ʔardır

Cām-ı meyden şorarım ʔāl-i lebiñ

Çekerim ʔ aşqıñ ile tāb u tebiñ

ʔalqa-i ʔātemiñ āğzın ararım

Deheniñ sırrını gāhī şorarım

Bileli ben seni ey ʔad-bālā

Cennet-i dilde mişāl-i ʔübā

Dā ʔimā dēr baña erbāb-ı şafā

Cümle *ʔübā leke şümme ʔübā*

[40a]

Dēme şaḫrāyı var eyle seyrān

Menziliñ eyle çü-mecnūn-ı yaban

Beste zincīr-i muḫabbet ile pā

Gezmek elden gele mi hīç şāhā

Deldi bağrım o leb-i şekker-ḫāy

Gezemem hīç maḫāmātı çü nāy

Gezemem mürğ gibi bâğ üzere

Ṭuramam serv-veş ayağ üzere

Āğlar mähî-i dil āğından

Çağlar dīdelerim çağından

Āteşin ile fiğānım çün dūd

Ētmede pādişehim çarha şu'ūd

Ağlarım ebr gibi rüz ile şeb

Berq-i raşşende güler hālime hep

Ētmediñ bir nigeñle beni şād

Mülk-i dil zılm-i ğamından ber-bād

Ḳadde mağrūrlanup sen ey mīr

Ḳatı yüksekden uçarsın çün tīr

‘Āşığıñ gönli iken şad-pāre

Yāre lāyık degil etmek yara

Dōstum gel yüzime bir güle baq

Behre-mend êde seni Ḥazret-i Ḥaḳ

[40b]

Siper-āsā baña çehreñ çatma
Sīnemiñ zaħmına zaħmı katma

Cān u dil āteşe yandı şāhım
Çıkdı tā göklere dūd-ı āhım

Girye etdi niçe dem bu bende
Dèmediñ hīç ne şudasın sende

Gelmeydim bu cihāna ey kāş
Toguraydı beni māder bir taş

Yār-ı sengīn dile olmağdan dūş
Ben bilürsem hele taş olması hōş

**Şāh Bu Sözleri Gūş Édicek Kendüyi Ğazab-nāk ve Silaħ-dārı Zecr ü Zindān
İle Ğam-nāk Édüp Silaħ-dārın Tāleb-i Dād Édigin Beyān Éder.**

Şāh idi çünki o dem nev-res ü şāb
Tīz idi tab‘ı mişāl-i tīz-āb

Çün ki ‘ arz etdi silaħ-dār aña
Çekdigin derd ile nā-çār aña

Oldı esb-i ğazaba řāh-suvār

Ètdi ol demde aña biñ āzār

Eyledi nīze-i cevri der-dest

Atdı tıtdı bir iki ol gözi mest

[41a]

Meskenin eyledi anıñ zindān

Vèrmedi hīç o sitem-pīşe emān

Çünki oldı aña menzil zindān

Bunı dèrdi hem olurdı giryān

Dād zulmünden ayā řāhım dād

Eylemez misiñ ‘ aceb āhım yād

Baña hicriñ ile dünyā zindān

Ğam-ı vaşlıñ ile her-cā zindān

N’eyledim sen şeh-i ‘ āli-řāna

Beni şaldıñ iki қat zindāna

Pāy-ı dil zūlfüne ey řeh beste

Hīç bir demde degildir reste

Yine çekdiñ beni zincirlere

Bağmadiñ nāle-i şeb-gırlere

Ƙad-i ħam ħalka yeterdi ey meh

Ʀavķ-ı āhen ne ħodın gerdenime

Ėam degil çekdiñ ise zincire

Tā ezelden budur ‘ādet şire

Bīşe-i ‘aşķda ben bir şirem

Līkin ey āhū saña naħcirem

Ne ħadar āhen olursa řavķıñ

Baña zer gösterir anı řavķıñ

[41b]

Ėtmeyecek mi řavķıñdan āh

Boynuma alırım anı ey řāh

Zāre düşdim hele Ya‘ ħūb-şifat

Niçe bir şabr edem Eyyūb-şifat

Baña ey Yūsuf-ı şānī her ān

Beytü’l-aħzān gibidir bu zindān

Āb-1 Nīl u Hāşebe gibi hemān
Kadimi aşdı gözüm yaşı her ān

Gördiler eyledigin çün galebe
İstivā'l-mā dèdiler *ve'l-hāşebe*

**Silah-dārīñ Zindānda Bād-1 Şabādan Būy-1 Pirāhen-i Yārı Taleb Eyledigin
Beyān Éder.**

Çü nesīm eyledi bir ümm-i haber
Būsitān-1 sūhana şöyle güzer

Çün silah-dārı şeh āzār ètdi
Anı zindāna giriftār ètdi

Bulmadı bir dem o şāhib-ḥayret
Bağmağa çehre-i şāha kudret

Dèdi ey bād-1 seher-ḥīz yetiş
Turma imdādıma gel tiz yetiş

Kerem èt baña erişdi gāhī
Būy-i pīrāhen-i cism-i şāhī

[42a]

Tîg-i hicrânını der-dest êtdim
Vasldan kesdim ümîdim gitdim

Büy-i pîrâhenin irgür bârî
Göremem çün ki o gül-rû yâri

Gerçi dêrdi bu sözi ol her dem
Ağlayup yine çekerdi niçe ğam

Dêrdi dil-teşne-i âb-ı vuşlat
Dîdedir ‘ aşık-ı hâb-ı vuşlat

Büy ile vaşla kıana‘ ât gelmez
Fer‘ ile aşla kıana‘ ât gelmez

Âteş-i vuşlat ile sîne kebâb
Bir midir hîç serâb ile şarâb

Derdim oldur ki gece gündüz o şâh
Burc-ı nâz üzre tura hem-çün mâh

Nüdemâ eyleyeler aña nigâh
Ben bu yerde édeyim nâle vü âh

Yād eder mi beni bir dağı o yār

Hāb-ı ğafletden anı ey Haq uyar

Bī-çāre Zindānda Āteşi-i Firqate Taḥammül Edeyüp Hudā'dan Ecelin Taleb Eyledügin Beyān Eder.

Gül gibi rüya o kim bülbül olur

Āteş-i hicr ile şöra kül olur

[42b]

Şoğumaz sīnede dāğı anıñ

Geçdi çün yāre sıcāğı anıñ

Gör şoğukluk ola mı közde hīç

Qar olur mı meh-i temmūzda hīç

Çün silah-dārda tākāt yoğidi

Firqat-i yār ile rāhat yoğidi

Étdi dergāh-ı Hudā'da feryād

Dédi ey Qādı-yı hācāt-ı 'ibād

Hep olur tohm-ı murād-ı her dil

Kişt-zār-ı keremiñden hāşıl

Baňa ey H azret-i Mevl -y1 Ecell

T z g nder keremiňle bir ecel

Bir g reydim y zini  h eceliň

 l r m  st ne vall h eceliň

C n g z yle eceli bir g reyim

 am degil  onra  l rsem  leyim

 oy le m şt k m eger gelse ecel

Piş-keş c n   ekerdim evvel

 y ecel d şdim ayakdan bu ne h l

L t fuň ile beni acı elim al

 teş-i fir atine yandım acı

Tatlı c n mdan uşandım acı

[43a]

Kederimle bilemem ş g u şolum

 lmek bu  am ile baňa  l m

Dilde maşs d olıcaķ z lf-i nig r

R z-ı r řen baňa oldu řeb-i t r

Müflisem naqd-ı vişāl-i yāre
Dehr raḥm étmedi hīç bir çāre

Ḳatı pek dehr beni zār étđi
Firḳat-i yār ile āzār étđi

Yüregim lāle gibi ḥūn oldı
Dāğ-ı hicrān ile gül-gūn oldı

Olsa ger ḥarf-i dile müdğam ğam
Ya nice ağlamasun ādem dem

İy ecel gel yetiş imdāda bu dem
Aldı ortaya beni leşkeri ğam

**Zindānīler Silaḥ-dārın Āh u Zārın Görüp Seni Böyle Ḳanḳı Cefākār Yağdı ve
Göñlüñ Ḳanḳı Dil-dāre Açdı Deyu Mācerāyı Tefṫüş Étdiklerin Beyān Éder.**

Kim ki ḥāzır idi zindān içre
Künc-i her ğuşşa vü aḥzān içre

Ol silaḥ-dār-ı melāmet-zedeyi
Āteş-i yār ile ḥayret-zedeyi

[43b]

Gördiler göklere āhı ıkıyor
Gözlerinden yere yaşı aıyor

Āh-ı ālūde Őerārı atı ok
Dem-be-dem nāle vü zārı atı ok

Ehl-i zindānı o āh u nāle
Şaldı zindān-ı melāle cümle

Nīm-i Őebde eger ētseydi fiġān
O atıl-i ġam-ı hicr-i cānān

Ehl-i zindānı ēderdi bī-tāb
Düşde göstermez idi anlara ħāb

Uyqusundan uyanup mürġ-i seher
Dērdi yā Rab bu fiġānı kim ēder

Her seherde beni bīdār eyler
Süz-i efġānı baņa kār eyler

Ben gibi olmasa bir ġül-ruħa dūŐ
Ētmese bāde-i ‘aşkı ol nūŐ

Hîç éder miydi seherlerde figân

Şît-i zârıyla tolar mıydı cihân

Âhirü'l-emr su 'âl eylediler

Bir nice kâl ile kâl eylediler

Dédiler ey keder ü rence esîr

Nâle vü âhı uzun çün-zincîr

[44a]

Subha dek sende nedir bu nâliş

Şem' -mânend dem-â-dem sūziş

Seni yâ böyle kim eyler bî-tâb

Böyle bî-râhat u böyle bî-ḥâb

Ḳâ'iliz olmağa zindân içre

Dâ'imü'd-dehr bu vîrân içre

Ëtmeseñ kâşki efgâniñi gūş

Ëtmeseñ bār-ı melâli ber-dūş

Bâri gel derdiñi keşf ét bize aç

Ḳâbil ise édelim aña 'ilâc

Silah-dâr Dâğ-ı Derûnı Beyân ve Hâl-i Pür-hûmı ‘Ayân Eyledigin Beyân Eder.

Dêdi ‘aşk oldu dilimde bir dâğ

‘Aşkdır hâne-i sînemde çerâğ

Her zamân anıñ içün nâlânem

Dem-be-dem anıñ içün giryânem

Bir perîdir beni şalan zâre

Âdemiyyetden êden âvâre

Halka-i nâlemi der-güş êtmez

Dehenim vaşl ile hâmûş êtmez

Dâmeni kıadrini tutmam ben şûm

Pây bûsımdanım anıñ maħrûm

[44b]

Beni bî-tâb êden ol mehdîr hep

Beni bî-hâb êden oldur her şeb

Qasem êtsem n’ola haqq Qur’an’a

Ki kafes gibi cihân tar câña

Beni zülfiyle perīşān  tdi
Baņa n'etdiyse hep ol cān  tdi

  Aklımı aldı benim āhir-i kār
Şaldı zincīre beni mecnūn-vār

Ķanķı dil   aŗķ ile vīrān olmaz
Var mı bir sīne perīşān olmaz

Düşmeņiz ķayd-ı devāya bir ān
Derd-i   aŗķa hīç olur mı dermān

Dil-i   aŗıkdır aņa menzil-gāh
Bir belādır ki görünmez göze āh

Ķaşra ki düşmen   ilācı ķābil
Ķānegī düşmen   ilācı müŗkil

Bilürem sizi dil-i pür-āzār
Nāle vü āh ile  tdi bī-zār

N'edeyim şabra mecālim yoķdur
Bu ħuşuş içre vebālim yoķdur

Mihr-i yârı edemem dilde nihân

Anıñ içün ederim hep efgân

[45a]

Dilde ekdâr u ğamımdır bî-ħad

Şayamam size anı *leyse yu'ad*¹¹⁶

N'eylesem baht-ı siyâhım eyvâ

Ser-nigün dâmen-i dil-dâr-âsâ

Ayağına düşüp anıñ edemem

Ĥâk-i pâyi ile rüşen didem

Ṭâli' im necmi degil şa' şa' a-dâr

Burc-ı naħs üzre toĝar ol her bâr

Ḳalem-i ħudret ile dest-i ħazâ

Ser-neviştimi benim yazdı belâ

Başıma yazılanı bir bir 'ayân

Eylesem başıñız aĝrır yârân

¹¹⁶ Arapçada “sayılamaz, çok fazla” manasına gelen bir tabirdir.

Bedr-mānend tutar yār cemāl

‘Āşıkıñ qaddi n’ola olsa hilāl

Āh uralar gibi qaş maḥz-ı belā

Egrilik yoğ bu sözümde aşlā

Şorma gül lā‘l-i lebinden baña ḥāl

Ki olur mużtarib andan her bāl

O dehenden hele baḥş etmeyelim

Var iken gel ‘ademe gitmeyelim

Buña mānend süḥanlarla ol ān

Derdini etdi silah-dār beyān

[45b]

**Bir Gün Şāh Süvār Olup Giderken Yolu Cānib-i Zindāna Uğrayup Silah-dār
Dürdan Görmekle Nāle vü Efgān Édüp Şāh Güş Édicek Raḥm İle İhrācı
Beyānımdadır.**

Ḥüsrev-i taḥt-nişīn-i esrār

Esb-i aḥbāra şu resm oldı süvār

Ki o şāhenşeh-i iqlīm-i cefā

Étmeyen ‘āşık-ı zārına vefā

Oldı bir gün nice haşmetle süvār

Hep rikābında tevābi‘ ne ki var

Halk çıkmış idi anı seyre

‘Aşq ola ol göze kim anı göre

Kiminiñ maṭlābı pākīze cemāl

Kiminiñ maḫşadı ol dāne-i ḫāl

Kimisi ḫaṭṭ-ı ‘izāra mā’il

Kimi bir nīm-nigāha ḫā’il

Kimi ṭurmuş ṭaleb-i dād eyler

Kimi rūyıyla dilin şād eyler

Kimi dēr deyr-i cihān içre ‘aceb

Ola mı böyle şanem hiç yā Rab

Kimi dēr ben deli miyim ki şanam

Bulunacağını bir böyle şanem

[46a]

Nāgeh ol Yūsuf-ı şāniniñ ol ān

Semt-i zindāna yolu düşdi hemān

İttifâķan o silah-dâr-ı zebûn
Ya' nî zindân-ı kederde maķzûn

Âteş-i hicr ile mânend-i kebâb
Dîde-i cānı dokerdi ĥûn-âb

Kaçmayup baķt ile cenk eyler idi
Şîve-i şîr ü peleng eyler idi

Meskeni idi anıñ bîşe-i ģam
Meşelik gibi idi dil der-hem

Andan êtmezdi yine baķtı ĥazer
Çünki taķdîr idi ol baķta siper

Allah Allâh ne metin pîl-i ķader
Zîr-i pâyinde cihân mûr ķadar

Şîr-i ģarrânı êder berre gibi
Mihr-i raķşânı êder zerre gibi

Ķahramân bulmadı ķahrından emân
Rüstem-i Zâl zevâl üzre her ân

Belî eyler qaderiñ bir tûri

Pāre pāre siper-i tedbîri

Nāgeh eylerdi felekle ğavgā

Ṭaşradan ğuşına êrdi bu nidā

[46b]

Ki şeh-i āfet-i devrān geliyor

Meh gibi çehresi tābān geliyor

Geliyor kişver-i hûsniñ şāhı

Êtdiren ‘ aşık-ı zāre āhı

Gelicek revzen-i zindāna yaqın

Olıcaq ol dili vîrāna yaqın

Başladı nāle vü efgāna hemān

Oldı pür zār u fiġānıyla cihān

Dèdi ey derdiñ ile dil vîrān

Olalı künc-i ğamiñ dilde nihān

Qalmışam genc gibi ħaylî zamān

Zîr-i ħāk-i keder ü ğamda hemān

Hāl-i dil-dādeñi bir yād eyle

Ƙul gibi gel anı āzād eyle

Saňa dil vèrdigimi ŧanma günāh

Baňa ètdirme ŧehim her gün āh

İhtiyārım ile ‘āŧıƘ degilim

Bu Ƙadar cevriñe lāyıƘ degilim

Müdde‘āma benim ey ŧāhenŧāh

Hāzret-i Ƙādi-[i] hācāt güvāh

Ben mi isterdim olam böyle zelil

Niçe bñ renc-i muħabbetle ‘alil

[47a]

Kim dèr ‘ālemlere rüsvā olayım

AŧƘ-ı hūbān ile ŧeydā olayım

Yār-ı sengin-dile kim ‘āŧıƘ ola

Dögüne seng ile ger lāyıƘ ola

N’oldı hāli vèricek Mecnūn dil

Ƙıŧşadan hisse alır her ‘āƘil

Ṭotalım ḥüsn ilesiñ sen bir mäh

Şaķın aldanma cihāna ey şāh

Ḥüsn ile ğālib iseñ de melege

İ‘timād eylemez ‘āķil felege

Mihr-i ḥüsnüñ ki kemāli vardır

Āķirü’l-emr zevāli vardır

Bil ki bu çarḥ-ı denīdir kec-rev

Ki dēmez hīç bu gedā bu ḥusrev

Saña ‘ibret yetişir mihr ile meh

Gör felek anlara n’eyler ey şeh

Dēdiler ḥüsn ile çün mümtāzız

Pertev-endāz-ı sipihr-i nāzız

Ḥadlerin anlara bildirmedi mi

Anlara naķş u zevāl ermedi mi

Ṭutdı anıñ bu fiġān u āhı

Zülf-i ṭurre gibi ğüş-ı şāhı

[47b]

Dèdi kimdir ki èder böyle enîn

Ki olur zelzele-endâz-ı zemîn

Bād-ı âhıyla cihānı şarşar

Nār-ı derdi ile devrānı yaçar

Dèdiler ey şeh-i dīvān-ı celāl

Ki müsellemler saña eyvān-ı celāl

Şol emek-dār-ı qadīmīndir bu

Şol silah-dār-ı nedīmīndir bu

Derdiñ ile seniñ ey dil-efrüz

Hün-ı dildir aña rüzī her rüz

Zülf-i şeb-rengiñi hep yād eyler

Şafaq-āsā géceler qan aqlar

Yād-ı qaddiñ ile ey serv-i revān

Bīd-i endāmı dem-ā-dem lertzān

Sūzen-āsā şeb u rüz ey nev-qaṭ

Rişte-i vaşlıña göz dikdi faqaṭ

Her gören d r anı yazık vaᖓ vaᖓ
Geçdi Mecn n'ı o fersaᖓ fersaᖓ

Teraᖓᖓum-ı ᖓazret-i Şah

Nāgeh n bu s zi Şeh g Ş  tdi
L cce-i raᖓmi hem n c Ő  tdi

[48a]

D di ben p diŐeh-i kişver iken
Fer u Őevketle bir İskender iken

Ne rev dir ki ç   b-ı ᖓayv n
K nc-i zulmetde  oy m anı her  n

Ben olam berᖓ gibi hep ᖓand n
Ola m nend-i Őeh b ol giry n

Ben i em bezm-i Őaf larda Őar b
S ᖓ-i g mda yanup ol ola keb b

 tdi mesr r silah-d rı hem n
Anda  z d ile ol serv-i rev n

Ya' nî ol tîg-i meşâf-ı gam-ı yâr

Taşra çıkdı kara kından hem-vâr

N'eyleyim yine dil ü cânı harâb

Sîne pür-âteş ü dîde pür-âb

İmdi ey sâmi' -i efsâne-i 'aşk

Mest-i lâ-ya' kılu peymâne-i 'aşk

Olma bu kışşalarıñ medhüşı

Bunlarıñ gâyetine aç güşı

'Āşıkıñ başına gör 'aşkı hele

Ne oyun oynar imiş seyr eyle

**Bār-ı 'Aşk Püşt-i Tākāt-i Silaḥ-dārı Tāk-mānend İki Kat Édüp Āhirü'l-emr
[48b] İztırābından Şīşe-i Zehri Nüş Édüp Vefāt Étdigin Beyān Éder.**

Éde Haḫ şīşe-i devrānı şikest

Mey-i merg ile bizi eyledi mest

Tīşe-i çarḫa ne étdik bizler

'Ömrimiz şāḫını her demde keser

Bî-vefâlık bize hep hûyî anıñ

Çatı çirkîn güzelim rûyî anıñ

Rûy-i zîşt ile yine nâz eyler

Dem-be-dem cilveye âgâz eyler

‘İşret ü ‘ıyşine olma fâhîr

Mest éder cām-ı ecelden āhîr

Çün silah-dârı zebûn eyledi ‘aşk

Sînesin renc ile hûn eyledi ‘aşk

Akıda akıda gözden seyl-âb

Étdi bünyâd-ı teni cümle hārâb

Vêricek ‘aqlını āhûya o şîr

Nâ-tevân oldu ki şân rûbeh-i pîr

Nûr-ı çeşmi idi şeh dūr oldu

Bakmadı dehre hemân kör oldu

Rûyi âyinesin ol İskender

Çünkü şaklardı bu idi muğber

[49a]

Elf-i k̄āmet ŧehden nā-kām

Hĩç bükülmez mi hem-çün lām

Olsa ger ŧem^ç gibi ser-keŧ yār

^ç Āŧıķıñ rūzın eder ŧeb hem-vār

Varamaz yanına çün pervāne

Giremez ^ç aŧķı ile cevlane

Bir gün eṯrāfı o ħamdan bīzār

Gezüp aĝlar idi çün ebr-i bahār

Ġam-ı ^ç aŧķ ile çerāĝ-ı ŧeb-veŧ

Yanmada idi baŧında āteŧ

Yad ederdi gehī ḳadd-i yāri

Uzun uzadı ederdi zārı

Yād-ı zülfiyle idi gāhī zebūn

Ya^ç nī zencīre girerdi mecnūn

Ḥūn ile cām-ı dilin eyledi hep

Lebi yādıyla anıñ leb-ber-leb

Elif-i bīnī ile noḡta-i kāl
Açar idi aña on bāb-ı melāl

Deheni gelse idi ḡatırına
Kendüyi ḡordı hemān yoḡ yerine

‘Ömr-i Nūḡ’ı bulasıñ buña inan
Göziniñ yaşı idi bir tūfān

[49b]

Dā’imā ḡāline ḡayrān idi hep
Dem-be-dem ney gibi nālān idi hep

Aña ḡıymıḡdı ḡeh-i ‘ālī-cenāb
Cigeri idi anıñ ḡıyma kebāb

Hep güzeller belī āhen-dil olur
Urmaḡa tıḡ-i cefā mā’il olur

Dese ‘āḡıḡ baña ḡıyma ḡıyma
Yine eyler anı ḡıyma ḡıyma

Anlar almaz güzelim el-ḡıḡḡa
ḡıḡḡa-i mihr ü vefādan ḡıḡḡe

Nāgehān gördi o bī-zevk u ʔarab

Rūy-ı bahtı gibi bir ʔara ʕ Arab

Ḥazne-dāri idi şāhın o siyāh

Hem muşahib idi şāha her-gāh

ʕ Arabın kārı ʔolanmağdı hemān

Genciñ eṡrāfinı şan ʔara yılan

Ol dem içre aña girmiş idi şeh

Zehr-i ʔātil ile pür bir şīşeh

Ki bu semmi şem eden sersem olur

Bunı hıfz eyle bize elzem olur

Bu da āzār eder idi dehri

Şīşe-i ğamdan içerdi zehri

[50a]

Göriccek dest-i ʕ Arab'da şīşe

Bildi hīc eylemedi endīşe

Maṡlabı idi dilinden anıñ

Ala ol zehri elinden anıñ

Nüş edüp kırtara ğamdan cānı

İçmeye zehr-i ğam-ı cānānı

Niçe bir éde felek ile cedel

Ola dillerde melāmetle meşel

Niçe bir eyleye zār u hāle

Ura dāğı yürece çün lāle

Niçe bir gül-şifat ol endüh-nāk

Éde bir gonca için sīneyi çāk

Dā'imā bir güher için ne revā

Dögüne taşlar ile çün deryā

Sönmeyüp bir büt için rüz ile şeb

Yana kıandil-i kilisā gibi hep

Alup el-kışşa 'Arab'dan anı

Zehre ğarķ eyledi tatlı cānı

O siyāhdan alıcaķ zehri hemān

İçdi için āb-ı hayāt anı ol ān

Ṭatlı sözdür zurefâ söylediler
Zehr-i dil-dâre şekerdir dediler

[50b]

‘ Aksini de dèdiler hem-vâre
Zehr-i kı̇atil şeker-i ağıyâre

Lîk râvî dèdi çün bu sırrı
Cânıma şundi şu resme zehri

Ki silah-dâr içicek zehri tamâm
Ëtmedi aña eşer çok eyyâm

Bulıcağ ‘ aşğ meger dilde kemâl
Gelmez imiş bedene hîc zevâl

Sînede olsa eger ‘ aşğ-ı şedîd
Eşer-i zehre imiş sedd-i sedîd

Pād-zehrin eger ‘ aşğın kes içer
Zehrde zehre mi var küşte éder

‘ Arab oldı bu huşûşa hayrân
Dèdi vèrmez baña şeh bir dem amân

Ṭaleb eylerse bu zehri benden
Gitdigi demler olur cān tenden

Ki emīn bildi bu ḥāletde beni
Görür ol şimdi ḥıyānetde beni

Cesedim ḥūnda ğalṭān eyler
Ābnūsum beni mercān eyler

Gülle-mānend olur kelle cüdā
Giderim ṭōb yoluna ben eyvā

[51a]

N'etsem āyā ki görem rüy-ı ḥalāş
Cān dimāğı ola pür bŷy-i ḥalāş

Tizcek şāha bu sırı ifşā
Eyleyüp söyleyeyim bir bir aña

Ēdŷp el-kışşa bu re'y ŷzre qarār
Gitdi şāhıñ yanına āḥir-i kār

Dēdi ey pādişeh-i rŷy-i zemīn
Her umŷruñda beni bildiñ emīn

Ĥidmetiñ Şem' ine ey Őāh-1 cihān
Hemçü pervāne döner tendeki cān

Vèrdigiñ ŐīŐe-i zehriñ Őāha
Olmadım ĥıfzına kādır ĥayfā

Aldı ol demde silah-dār anı

İçdi ey kişver-i dil sultānı

Līk aña ètmedi kaç' ā eşer ol

Şanki oldı aña Őürb-i Şeker ol

Ĥāliyā bu işe ey sultānım

Bendeñiz ĝāyet ile ĥayrānım

Ķomadı ŐīŐede hīç kaçre-i zehr

ŐīŐe-i cismine seng urmadı dehr

**Őāh Bu Ĥaberi ĶūŐ Èdicek Ĥayretde Ķalup Ol Zehri PiŐ-keŐ Vèren [51b]
Hekīme Ĥiĥāb-1 'İtāb-ālūd Eyledi ki Medĥ Eyledigiñ Zehri Bir Kimse Cümle
NūŐ EylemiŐ Ķaç' ā Mü 'eŐŐir OlmamıŐ ve Ĥekīm-i Dānā Daĥı Cevāb Vèrdigin
Beyān Èder.**

İŞidince bu sözi Őāh-1 cihān

Parmaĝın Őırdı ta' accüble hemān

Anda idi o  ekim-i d n 
Ki  tmiŐ idi Şehe zehri ihd 

Ő h a a eyledi ol demde  it b
Hem  it b ile nice d rl   it b

D di ey da vi-i  ikmetde d r g
S yleyen  almadı  avli de f r g

Zehr-i memd hi ni bir  dem hep
N Ő  d p g rmemiŐ ol r y-ı ta  ab

İŞidince o  ekim-i d n 
Ka r-ı dery -yı zek -yı b n 

Eyledi   zır o dem i re cev b
Bir cev b  ki Őaf da   n  b

B teva  kuf d di ey Ő h-ı cih n
Şevket     sn ilesi  m h-ı cih n

Kim ki bu zehri tam m  tmiŐ n Ő
S nesinden yem-i  aŐ  tmiŐ c Ő

[52a]

Lücceye zehr ile pür bir şîşe

Dökseler eyleye mi endîşe

Bu mücerrebdir eyâ hüsrev-i dehr

‘Âşık-ı kâmil içerse ger zehr

Pād-zehr olur anıñ ‘aşkı aña

Sedd-i ekberdir anıñ şevki aña

Hekīm-i Dānādan Şāhıñ Su’ālidir.

Çün hekīmiñ bu sözün diñledi şeh

Aña ol demde su’āl eyledi şeh

Dèdi ey dehrde meşhūr tabīb

Hâtura geldi bu dem şey’-i ğarīb

Zehri ol ‘āşık-ı kâmil ki içer

Müşkilimdir ki hıc étmez mi eşer

Cevāb-ı Hekīm

Dèdi ol hikmet ile dil-ma‘ mūr

İy eden düşmen-i cāmı mağhūr

Hep dil-i düşmeniñ olsun pür-hûn

Zehr-i mār-ı kalemiñ ile zebûn

Vermiş idi baña üstād haber

Zehr eder ‘ aşıka ol demde eşer

[52b]

Ki ola nâ’ il vaşl-ı dil-dār

Olmaya hicr ile dil-zār u nizār

Teşne iken leb nehr-i vaşla

Otura sâhil-i baħr-i vaşla

Dūzaħ-ı hicrden ol ħicret êde

Vaṭanın bāğçe-i vuşlat êde

İñleye meclis-i yārında çü ney

Ağlayup sızlaya çün berbaṭ u mey

Eline ala elin dil-dārıñ

Ƙuça ol demde belin dil-dārıñ

Êtmeye dil-ber aña cevr ü cefā

Ola ārām-gehi semt-i vefā

Leblerin eme diye ey meh-rū
Şormak ʿ ayb olmaya şekker mi bu

Būs ède gerdenini yārīñ ol
Öpe kâfūrını ol kâfiriñ ol

Būy-i zülfiyle édüp ki rāhat
Ëtmeye bād-ı şabāya minnet

Yārine girye-i şādiler ède
ʿ Āşıkāne nice vādiler ède

Ġām-ı hicrānı ède aña beyān
Vuşlatıñ lezzetini ède ʿ iyān

[53a]

Ne belā çekdigini ʿ aşkı ile
Ne cefā çekdigini şevki ile

Bī-tevaqquf aña zehr eyler eşer
Tizcek dār-ı fenādan o gider

Dem-i firqatde olur kuvvet-i ʿ aşk
Vaqt-i vuşlatda gider şiddet-i ʿ aşk

Şāh, Hekīmīñ Sözi Gerçek Midir Deyu Silaḥ-dārı Huzūrına Getürüp Der-i
Müsā' adeyi Küşād ve Vuşlat İle Şād Êdüp Sebeb-i Vefātı Oldıgın Beyān Êder.

Kāş ol demde hekim-i nādān
Êtmeseydi şehe bu sırrı ' iyān

Şeh bu sırdan çü haber-dār oldı
Sebeb-i mevt-i silaḥ-dār oldı

Çāgırup tecrübe için ol ān
Dedi ey kişver-i ' aşka sulṭān

Niçe bir dehrde ğam-nāk olasıñ
Vuşlatı şevki ile ḥāk olasıñ

Telḥi-yi firḫatim ile her bār
Olasıñ ṭatlı cānıñdan bīzār

Ḳāmetim tiri hevāsıyla her ān
Êdesiñ ḳaddiñi mānend-i kemān

[53b]

Zekānım yādı ile ağlayasıñ
Resen-i ṭurreme dil bağlayasıñ

Ėayrlar ehreme bağup her Şeb

Yelesin ay iŐıĖine sen hep

ĖorĖum oldur ne ki tdimse saŐa

Beni mes'ul de ĖaĖ ruz-ı cezā

Yevme lā-yenfā' da¹¹⁷ Ėayy u Ėadīm

Seni benden Şora ey Ėalbi selīm

Ki niğun buŐa cefālar tdin

Varup aĖyāre vefālar tdin

Ėun esir oldı o bend-i 'aşa

YaŐılup dıŐdi kemend-i 'aşa

Anı cevriŐle niğun zār tdin

Dār-ı dıŐnyāyı aşa Őar tdin

SaŐa bu demde gel inŐāf deyim

Her kederden seni gel Şaf deyim

Gitmeden āĖirete gür bārı

ĖeŐm-i dıŐnyā ile vaşl-ı yārı

¹¹⁷ "Bir Şeyin fayda vermediği gür" manasında kısaltılarak kullanılan ArapĖa bir ifadedir.

Görme ebrûlarım üzre hîc çîn
Bâğ-ı vuşlatda gel ol sen gül-çîn

Niçe bir cevre şitâb eyleyeyim
Beri gel keşf-i niķâb eyleyeyim

[54a]

Beni âğüşîña çek kıoynuma gel
Tola iki kıoluñı boynuma gel

Kahr-ı Hâķ'dan beni âzâd eyle
Kendiñi vuşlat ile şâd eyle

Kan yediñ hicr ile gerçi niçe sâl
Şimdi la' l-i lebimi âğzîña al

Şâh-ı ' âlem dedigi dem bu sözi
Yerlere sürdi silah-dâr yüzi

Ki bu devlet baña kıanden geldi
Ki bu rif' at baña kıanden geldi

Baña idbâr idi şâhib her hâl
Şu' lelenmezdi çerâğ-ı iķbâl

Dem-be-dem kārım idi ve'l-hāşıl

Demek iqbāle ey iqbāl aqbel

Senden ey māh-ı sipihr-i dil ü dīn

Gökdeki yıldız idi baña yaqın

Niçe müddetçe idbār-ı hazen

Yūsuf-ı bahtıma idi mesken

Ḥamdulillāh ki bu gün ḥandānem

Mışr-ı iqbālde bir sulṭānem

Çün ki vaşlıñla beni şād etdiñ

Dil-i vīrānımı ābād etdiñ

[54b]

Çarḥ-ı 'ömrüñ olasıñ māh-ı nevi

Bāğ-ı dehrin olasıñ bir serveri

Varasıñ dem-be-dem ey qaşı kemān

Tīr-veş menzil-i maqşūda her ān

Aşa her demde eyā şāh-ı cihān

Qılıcıñ 'arşa silah-dār-ı zamān

Hâşılı sîneye ol dâğ urarak

Gözleriniñ yaşını akıdarak

Lücce-i ‘aşk-ı kühen cüş etdi

Şâh-ı devrânı der-âgüş etdi

Şadef-i dürri feminden şordı

Qışsa-i la‘li lebinden şordı

Ruğlarıyla gehî oldı dil-ğoş

Yedi mánend-i semender âteş

Hâme-mánend gehî girye-künân

Büs éderdi haţ-ı rüy-i cânân

Qalması ‘aşkda nâ-geh kuvvet

Qalması şevqde nâ-geh şiddet

Eşer etdi aña zehr-i ma‘hüd

Hic tiryāk-ı vişâl etmedi sūd

Oldı ol demde hemân rüñı revân

Ola cennetde dem-â-dem ħandân

[55a]

Gör ki ‘aşkı ne edermiş āhîr

Şāhibi hāke gidermiş āhîr

‘Aşkdır hāşılı bir keskin tîğ

Felek anı kime urursa dirîğ

Felek-i Ğaddārdan Şikāyet Sūziş-i Dil-i Zārdan Hikāyet

Hayf yok dehrde Qā’il hem-rāz

Ėdesiñ aña der-i rāzı[nı] bāz

Ola gencīne-i şadı meşhūn

Nigehiyle ola müflis Qārūn

Āteşiñ āteşine zamm edesiñ

Sırrıñı sırrına münzam edesin

Aña cevri felegi hep diyesin

Dem-be-dem ağlayasıñ iñleyesiñ

Ki eder dilleri dā’im o dü nīm

Boynun altında qoya Rabb-i Kerīm

Görse bir ādemi devletle ‘ azīz

H̄ör éder anı rezālet ile tiz

Görse bir ādemi ger fāriḡ-bāl

Eyler ilḡa aña biñ gūne melāl

Yaḡdırır başına bārān-ı belā

Olur ol ḡarḡa-i tūfān-ı belā

[55b]

İndirüp yıldırım-āsā cevri

Yıldırır gözlerin aniñ fevri

Bir belā yaşdıḡına cān ki yatar

Felegin hep başı altındandır

Étdi her sīneyi mānend-i Yezīd

Kerbelā-yı keder ü ḡamda şehīd

Ḳanḡı dil var anı vīrān étmez

Anda būm-ı ḡamı iskān étmez

Var mı bir cān ki sitem-dīde degil

Tīḡ-i miḡnet ile rencīde degil

Bu cihān hāşılı bir dār-ı mihen
Tengdir ‘ārife hem-çün külhan

Anda hīç bir dil-i hürrem yoğdur
Ĝamla ālūde degil dem yoğdur

Tutuk-ı ĝamla neşātıñ gelini
Cümleden eyledi pinhān yüzini

Èt şafā terk-i şafāsıyla anıñ
Olma dil-teng cefāsıyla anıñ

Sūr ile mātemi tev’em ètdi
Kim ki sūr eyledi mātem ètdi

Gör ki gül bāğda ğandān oldı
Āĝirü’l-emr perīşān oldı

[56a]

Bülbül-i cān edemez tende şafā
Ķuş Ķafesinde çeker elbette cefā

Şehleriñ yapıđıĝı altunlı sarāy
Ola bir gün k’ola bayĶuşlara cāy

Bāğ-ı dehr içre vefānıñ güli yoq

Qadeh-i dilde şafānıñ müli yoq

Aqlas-ı sebz-i çemenden yoq hayr

Eyle var vaqt-i hazānda anı seyr

Qalmayup táb u tef-i menqal-i mihr

Döne boz şamına ‘ayniyle sipihr

Geydürüp aq kefeni bāğa şitā

Zāğlar qara geyüp dēr ā vā

Bāğı nāsī ola ebr-i nīsān

Göremez bād-ı şabāyı büstān

Sāhir-i dehr hem efsūn eyler

Dehen-i bülbül-i bāğı bağlar

Hem hazān ile hıızān ola çınār

El avuc açmağa hıc étmeye ‘ār

Gire eţfāl-i derahtāna vebā

Qomaya bir diri şāhı sermā

almaya gl k'ola andn ol dem

Ola b-ryia reyn ol dem

[56b]

 timd t k'ola Ken'n-ı emen

Ysuf-ı gl gidicek dr-ı mien

hid-i gnce der gncını terk

Bg-ı 'lemde alınca b-berk

Bezm-i bga atilup seng-i fen

ade-i lle ola urd u heb

Meyl-i serm ile ol hı duhr

Nergisi ddesini eyleye kr¹¹⁸

ar iken gk demre snbller

Anlara ceys-i it gr n'eyler

'kam deyu aranfilleri hem

Sneye sası gibi ala 'adem

¹¹⁸ Beyitin son kelimesi kr anlamındadır. Kelimenin Farsa'daki sylenii esas alınmıtır.

ırılıp cümle devât-ı sîmin
Hâce zanba yetüre altun alemin

ağ ile bir ola seyrâniña bāğ
Gele atırlara bi'l-cümle ferāğ

Hāşılı cām-ı fenādan ezhār
Zehr içüp cümle olurlar dil-zār

**Feleğniñ Te'addisinden Biri Dest-i Civāndan Tāzelik Nadini Meccānen Aldığı
Oldığın Beyān Eder.**

Terk-i zulm etmedi Haccāc-ı felek

Māt eder ādemi Leclāc-ı felek

[57a]

Ādem ile niçe yıldır niçe māh

Feleğniñ yıldızı barışmadı āh

Pīr eder tāze civānı āır

Teng eder aña cihānı āır

Eder ol kec-rev anıñ addini yāy

Kār u bārını eder āh ile vāy

Urıcağ zār êde gāyet işini

Tîr-i pîrî ile hüsni kuşunu

Ola ruhsârı geçince evkât

Bu ne sırdır şırı gitmiş mir'ât

Cebhe ay tamğalı bir kâğıd iken

Ay u gün aña iki hāsîd iken

Tıfl-ı dehr anı büküb kat kat êde

Ya' nî bî-revnağ u bî-kıymet êde

Kaşınıñ dil dağı hayrânı iken

Ramazân ayda Şa' bân'ı iken

Sözleriñ toğrısındır şanma yalan

Âhîrü'l-emr ola bir egri yılan

Âh iki dîdesi şîr-efken iken

Hedef-i cānlara tîr-efken iken

Degirir anlara bu dehr nazār

Görseler çüb êdeler havf u hāzer

[57b]

‘Āşıkı ana boyarken iki ru

Āl ile cāna kıyarken iki ru

Āhirü’l- emr  deler anı terk

Netekim g rse azānı g l-berk

Lebini yādı ile diller hep

Derd ile olur iken leb ber-leb

Aıza almayalar zıkr-i lebin

Dilden irāc  deler fikr-i lebin

D rr-i dendānda olan berrāı

Leb-gezān eyler iken ‘uāı

ıarır bir bir anı v rmez amān

P rlik kerpedeniyle devrān

O bunāg ı binā-yı h ı

Hedm  d p ‘āı iken medh ı

Gide evvelki leāfet andan

 rmeye cānlara āfet andan

Nāzik ağızını gören ʿāşık-ı zār

Ağızı şuyun ağıdırken hem-vār

Ağıza almayalar şöhetini

Ağızınıñ bulmayalar lezzetini

Dil düşerken zeķanı çāhına hep

ʿĀlemiñ girer iken ķanına hep

[58a]

Çeh-i Zemzemken o çāha lāyık

Olmağa bir gözi yaşlı ʿāşık

Soñra devrān aña bir hālet eder

Çeh-i Ğayy görse eger nefret eder

Memeler iken iki kelle şeker

Sīne dükkānına aşılmışlar

Mūlar üstine üşünce çü-mekes

Şeker-ābdır memelerle her kes

Sīne bir kāğıd-ı Ābādī iken

Қullara nāme-i āzādī iken

Tıfl-ı dehr anı éder bî-revnaķ
Hele bir kaç sene geçsün gel baķ

Sîm-veş kolları iken berrāķ
Şarı altun kesilürken ‘uşşāķ

Anları zer-ger-i devrān eridir

Püte-i za‘ fda her ān eridir

İki pāyine de el vërmez dehr

Aña Bağdād olur cānib-i şehir

Ķā’ilā çün ki budur kār-ı cihān

Ķor mı ‘āķıl dile efkār-ı cihān

Ne güzel söz dèdi merd-i fāyık

Yazsañ altun ķalem ile lāyık

[58b]

Aña degmez bu cihān-ı pür-gām

Ki cefāsın çeke bir dem ādem

Bir şafāsı ķanı miñnetsiz ola

Var mı bir vuşlatı firķatsiz ola

Fırkatıñ taşını her demde atar
Cām-ı cem' iyyet-i yārānı kırar

Evveli girye vü mātem étmek
Şoñı Һasretle bırağup gitmek

Çünki encām ile āğāzı budur
Sicn-i mü'min söziniñ rāzı budur

Merd olan zīnetine baқmaz anıñ
Devlet ü şevketine baқmaz anıñ

Ki görür bād-ı Һazān-āsā merg
Bāğ-ı ömri éder āһir bī-berg

İ' timād eylemez iқbāline hıç
Ĝam қomaz cevri ile bāline hıç

Aña her zehr-i keder sükker olur
Ki bilür dehr neye müncer olur

**Naql-i Rābi‘ Muḥāsede-i Pervāne vü Şem‘-dāniñ Beyānında Olduğundan
Pervāne-i Nāḫka Şem‘-i Nazma Sūhtedir.**

[59a]

Şem‘ -i ḥamdi yaqalım Qā’ il gel

K’aña pervāne-i cān mā’ il gel

Aqa her dem gözümüz yaşı çü-şem‘

Kesile nefsimiziñ başı çü-şem‘

Ey gönül ‘ aşık iseñ gel beri sen

Nār-ı ‘ aşk ile er iseñ eri sen

Seni pervāne gibi āteş-i yār

Şem‘ -i sūzān-ı ruḥ-ı dil-keş-i yār

Her gece sūzişe étse ilqā

Hıç koymaz seni sende aşlā

Tengī-i tenden olursañ reste

Mürğ-veş dām-ı belādan ceste

Yüri pervāneden ‘ ibret ala gör

Buldığı rütbeyi sende bula gör

Saňa ahvālimi bir bir diyeyim

Vaşf-ı ma‘şūqını hem söyleyeyim

Şem‘ -dān olduğunu aňa raķīb

Ortada ķaldığını şem‘ -i ḥabīb

İkisin yaptığını nār-ı ḥased

Çekdiğin ikisi de bār-ı ḥased

‘Aşķ ile gör ne çekermiş ‘āşık

Niçe ḥūn-ı dili yermiş ‘āşık

[59b]

Ḥikāyet-i Pervāne

Çün ki pervāne bir āzāde idi

‘Aşķdan yok ḥaberi sāde idi

Bende-i ‘aşķ degil idi bir ān

Ḳande gitse başına bir sultān

Künc-i rāḥatde idi fāriğ bāl

Geçürür idi şafāda meh ü sāl

Ehl-i meclis ile bīgāne idi

‘Uzletin ŧem‘ ine pervāne idi

Olup ol hırķa be-dūŧ-ı tecrīd

Bende-i hālķa be-gūŧ-ı tecrīd

Tekye-i rāhata dervīŧ idi

ŧāhī-i ‘aŧķı kem-endīŧ idi

Cigere ‘aŧķ ile dāĝ urmaz idi

Yāre pervāne dōnūp ŧurmaz idi

Āteŧ-i yāre yanup bāl u peri

Gelecekden baŧına yoķ hāberi

Hīħ bilmez ki ‘aceb hāl olacaķ

Pāy-ı dil-dārda pā-māl olacak

Yana baŧında ‘aceb āteŧler

Aña nā-hoŧ ola cümle hoŧlar

[60a]

Vara her ŧeb ser-i kūy-i yāre

Baķabilsem deyü rüy-i yāre

Şem‘ e meftûn olacağın bilmez

Cân u dil hûn olacağın bilmez

Ne bilürdi k’aña ta‘n eyleyeler

Şem‘ i görmeklige mûmdur diyeler

Ser-neviştin belî bilmez kimse

Nîk u bed başa gelür her ne ise

Hâtır-âzâde gezerken âdem

Uğrayup ‘ aşka çeker renc ü elem

Deşt-i dünyâyı aña teng êde ‘ aşk

Her şeb ü rûzını yek-reng êde ‘ aşk

Hem-çü ğırbâl êdicek sîneyi yâr

Âb-ı şabr eyleye mi anda karar

Dâd elinden bu sipihriñ feryâd

Vuşlat-ı yâr ile bir dil yok şâd

‘ Âşık êtmez mi dem-â-dem âhı

Aña bakmaz o güzeller şâhı

İki çeşmi nice hūn-bār olmaz

Dōstı çünki aña yār olmaz

**Şem‘ -dān-ı Şem‘ iñ Cilve-ger Oldıgın Gördükde ‘ Āşık Olup ve Şem‘ iñ Aña
Raħmi[ni] Beyāndır.**

[60b]

Bir gece meclise şem‘ ètdi hırām

Dillere zūlmet-i ğam oldı ħarām

Gördiler bir katı parlāķ dil-ber

Nāzenīn cismi ‘ aceb aķ dil-ber

Ķad-i mevzūn ile ol serv-endām

Buldı meclis çemeninde ārām

Ķomuş ol başına bir tāc-ı zerīn

Reşķ èder aña meh-i çarķ-ı berīn

Sīnesin yaķdı mehiñ dāĝ-ı ħased

Sūzişi gitmez anıñ tā be-ebed

Meclisi ètdi ser-ā-ser rūşen

Felegi nite ki aķter rūşen

Şem‘ -dān çün ki bu hāli gördi

Ëtmeyüp şabr ilerüye tırdı

Şem‘ e vardıkda yitürdi özini

Ayağı altına sürdi yüzini

Dèdi şevkiñ iledir zevkim hep

ZİR-i pāyiñde ola farkım hep

Gel ki ‘ aşkıñla benim zār ey şem‘

Başım üstünde yeriñ var ey şem‘

Şem‘ -dāniñ işidince bu sözün

Şem‘ levm étmege başladı özin

[61a]

Dèdi kendüye ki olma ser-keş

‘ Āşkıñ cānına koyma āteş

Ağladan āşkı manend-i seḥāb

Gösteren āb-ı visāli çü-serāb

Şerbet-i maqşadına kıanmaz o da

Cür‘ a-i kāse-i ekdārı yuda

Nāz ile vardı o Őem^ç -i sūzān
Őem^ç -dānıñ dēdi gūŐına hemān

Yanma yakılma ŐaŐın hicrim ile
Őoma gōñlūnde ğamı fikrim ile

Gēceler hep saña mihmān olayım
Ya^ç nī māh-ı Şeb-i hicrān olayım

Gōzūñ aŐık ne Őalur ħasret ile
İntizār-ı zemen-i vuşlat ile

Őem^ç -dān çūn bu sōzi gūŐ ētdi
Ħayreti kendūyi bī-hūŐ ētdi

Mūjde-i vaŐl iŐidince ^ç āŐıŐ
Mūjdelik hūŐı vērirse lāyıŐ

Başına ^ç aşlı idince ^ç avdet
Dēdi çekdirme baña gel miŐnet

Nāz ile sīnesine ētdi ħırām
Şem^ç -dāna o gēce oldı rām

[61b]

Böyle olsun olur ise dil-ber

Bāğ-ı hüsünde yiye hep dil ber

Sīne-i ʿāşıkı tezyīn eyler

Dil-i ğam-nākini teskīn eyler

Dil-i ʿāşıkda görür toħm-ı vefā

Āb-ı vuşlatla vèrir neşv ü nümā

Anı hicrān ile bī-tāb étmez

Çeşmini ğarķa-i hūn-āb étmez

ʿArz édüp şemʿ cemālin dèr aña

Çekme şemʿ -i seherī gibi cefā

Vuşlat için halecān étdirmez

Eşķ-i çeşmin cereyān étdirmez

Ser çeküp māʿil-i aġyār olmaz

Serv-veş her ħas ile yār olmaz

Ġayrdan şemʿ gibi ser-keş olur

Ki bilür ʿāşık-ı dil nā-ħōş olur

Rūy-i aġyāra çü bāb açılmaz

Herkese hem-çü kitāb açılmaz

**Pervāne Şem‘ iñ Şem‘ -dān İle Germ-i Ūlfet Oldıġını Görüp Ol Daġı Şem‘ e
‘ Āşık Olup ve Derdinden Yanup Şem‘ -dāna Raķīb Olması Beyanındadır.**

[62a]

Şeb-i dīger yine şem‘ -i sūzān

Şem‘ -dānıñ tenine ya‘ nī cān

Başı üzre kodı tāc-ı hūsni

Şu‘ le-dār oldı sirāc-ı hūsni

Cānib-i meclise reftār ètdi

Niyyet-i ‘ āşık-ı dil-zār ètdi

Dīdeden dökme şaķın kaķre-i dem‘

Gözüñ aydın geliyor işte o şem‘

Urmayup hicr ile yāriñ saña dāġ

Kerem-i vuşlat ile ètdi çerāġ

Nāgehān şem‘ daġı ètdi zuhūr

Oldı meclis kađemiyle pür-nūr

Başladı étmege nāza āġāz

Şem^ç -dān cānibine düşdi niyāz

Şem^ç -dān dēdi delükdür sīnem

Baňa cevır eyleme ey pür-kīnem

Şem^ç -dān étmede pā-būsī-i yār

Şem^ç ayaġ altına baqmaz ki ne var

Şem^ç -dān étmede biñ sūz u güdāz

Şem^ç ise eylemede cilve vü nāz

[62b]

Şem^ç -dān dēr qomam elden etegiñ

Şem^ç dēr bād-ı hevādır emegiñ

Nāgeh anda idi pervāne nihān

Nāz-ı şem^ç e idi dā'im nigerān

Baқarak aldı anı bir āteş

Hōş-dil iken o da oldu nā-hōş

Şeyh-veş kūşe-nişīndi evvel

Ērdi bünyād-ı veқārına hālel

Şoñra şūfī gibi  tdi dever n
G celer Őubĥa dek  tdi cevel n

Yana yana ki sem   eyley idi
Ten ile c nı ved   eyley idi

Oldı perv ne Őem  -d na raĥıb
D rdi y  Rab baĥa  t y ri naŐıb

Beni vaşlı ile mesr r eyle
S nemi y r ile p r-n r eyle

Her dem anı alayım  g Őa
Olayım kişver-i vaşla ben Şehe

**Perv ne Her G ce M l zım-ı Meclis Olup Őem  -d n H line V kıf Olduĥda
Biri Biriyle M n za  a  tmeleri Bey nındadır.**

[63a]

  AŞık  tmez mi fiĥanı dilden
T r-ı Őanb ra d ner   aşık ile ten

Bir bel -keş kanı   aşık-m nend
Oldı zenc r-i muĥabbet ile bend

Yāre varmaqlıǵa yoǵ ƣudreti hıç

Şabra yoǵ zerre ƣadar tǵatı hıç

Olsa dıvānesi kŷy-i yāriñ

Seng-i ta' nın yer o dem aǵyāriñ

Çŷnki pervānede 'aşƣ oldu ziyād

Ƣırmen-i şabrını etti ber-bād

Mihnet u derdini efzŷn etti

Şād iken gŷnlŷni maħzŷn etti

Subħa dek her gece bī-tāb oldu

Çeşm-i aħter gibi bī-ħāb oldu

'İş u 'işretde gezerken āzād

N'eyledi gŷr aña çarħ-ı bī-dād

Baş açık ƣaldı gidŷp tāc-ı neşāt

Oldı biñ derd ile muħtāc-ı neşāt

Tā be-şeb aǵlar idi her gŷn ƣan

Derdi ey ' ālim-i esrār-ı nihān

Senden ümmîd ederim ben her hâl

Ki ere devlet-i hürşîde zevâl

[63b]

Şol vecihden ki dil-âzârımdır

Mâni‘ -i kırbet-i dil-dârımdır

Tîz gelsün o şeb-i müşgîn-reng

K’edemem firqat-i yâr ile direng

Hâce-i şeb baña Mişbâh okıdur

Ders-i ‘ aşkı kıatı ıslâh okıdur

Ârzüsını Hâk eylerdi revâ

Hikmet ile şeb olurdi peydâ

Gelmege başladı kûy-i yâre

Géceler bakmağa rûy-i yâre

Bâd-veş eyleridi ol bî-tâb

Görmege şem‘ ini cân ile şitâb

Her gece her gece ‘ âzim oldı

Meclis-i şem‘ e mülâzım oldı

Şem^ç -dān bildi ki yapıldı o da

Şem^ç e biñ cān ile apıldı o da

Oldı bī-çāre dil āzār-ı ased

Niçe dem sūhte-i nār-ı ased

‘Aşq-ı şem^ç ile niçün ol ura lāf

Anı acı gibi hep ède tavāf

Dèdi pervāneye ez-rūy-i azab

Saņa āmed-şüde āyā ne sebeb

[64a]

Hīç dèmezsin ki şoñunda n’ola āl

Beni eylerler ise istişāl

Her gece şılet-i yārān ètme

Kendiñi şāhib-i ızlān ètme

Bilürüz olduğın āşüfte-i şem^ç

Miħnet ü derd ile dil-aste-i şem^ç

Ètme endīşe ki pinhān ola ‘aşq

Şanma biñ perdede ketmān ola ‘aşq

Hİç gizlenmemede ey dirhem

‘Aşk u müşğ olmadılar mı tev’em

Ëtdi pervâne cevāba āgāz

Anı zerrīn kalem ile gel yaz

Ƙomayup dāmen-i yāri elden

Çekmeyüp haclet ü ‘ārı elden

Būs édersiñ ayağın tā be-seher

Benim için yine dersiñ ne gezer

Hālimiz bir olıcağ ‘aşğ ile hep

Ne yüzüñ var diyecek baña ‘aceb

**Şem‘-dān Şem‘e Pervāne-i Bī-pervā Her Gēce Meclisiñe Gelür Kerem Eyle
Aña Yüz Vërme Deyü [64b] Niyāz-Mend Olup Şem‘ Dağı Niyāzını İşğā
Eylemesi Beyānındadır.**

Ger kabül étse de biñ miñneti ‘aşğ

Ƙābil olmaz güzelim şirketi ‘aşğ

Şem‘-dān şem‘e çü dil-dāde idi

Bend-i ‘aşkı ile āzāde idi

Gördi pervâne éder yâri tavâf

Ğam u derd-i dili oldı âlâf

Şem' iñ ayağına düşdi bir şeb

Zâr ile şordı şem' n'oldı sebeb

Bâ' iş-i tâb u tefiñ söyle nedir

İztırâb u eleminñ böyle nedir

Dédi ey yâr-i dil-[e]früz meded

Küle-i Ğüsniñ ola serde ebed

Görmesün şem' -i cemâliñ hîç puf

Çün ki Mısr-ı dile sensiñ Yūsuf

Olayım dër baña pervâne şerîk

Çâh-ı 'aşkıñda o dîvâne şerîk

Bîşe-i 'aşqda olsun mı dü şîr

Hîc bir iqlîme şıgar mı dü emîr

Dergehiñde aña yüz vërme amân

Çanıma pâdişehim girme amân

[65a]

Ꞑatı çoꞑdan saña pā-māl oldum

Derd-i ‘aşkıñ ile bed-hāl oldum

Étdi hikmet ile Hıllāḑ-ı Vedūd

Nāmıñı nāmım içinde mevcūd

Ya‘nī ‘aşkıñ ezelīdir tende

Bendelik saña ezelden bende

Bir iki gündür olalı ‘āşık

Nice pervāne vişāle lāyık

Şoñradan gelme ḑapuñda seg ola

Şadr-ı vuşlatda revā mı beg ola

Vérdi nāz ile aña şem‘ cevāb

Dédi ğam ile diliñ étme ḑarāb

Şehr-i hicrāna anı nefy édeyim

Daḑı söyle aña āyā n’édeyim

Eylemem hīc anı muḑlaḑ ıḑlāk

Göremez vaşlı meger yevm-i ḑalāk

Şem' -dāna çü tesellī étđi

Hoş haberle mütesellī étđi

Şem' -dān étđi du' āya āgāz

Nice biñ sūziş ile Haqq'a niyāz

Şem' e Şem' -dāniñ Du 'āsıdır.

[65b]

Şem' -dān bu haberi çün bildi

Āteş-i cānına şu serpildi

Éricek aña şem' den bu fütüh

Eyledi dest-i du' āyı meftüh

Dèdi ey Şāni' -i tāk-ı eflāk

Şem' -i hūrşīdi éden pertev-nāk

Ben kılın şem' çü mesrūr étđi

Dil-i vīrānımı ma' mūr étđi

Keremiñle o da ' izzet bulsun

Dehr turduqça çerāğı olsun

Géceler hem-dem-i şāhān eyle

Maḥrem-i her şeh-i devrān eyle

Māh oldukça münevver yā Rab

Ola ol māha muḳābil her şeb

Aṭlas-ı ʿ ömrine yā Rab aṣlā

Dest-res bulmaya mıḳrāz-ı fenā

Nūr-baḥş-ı dil-i fānūs olsun

Bāğ-ı meclislere ṭāvūs olsun

Yüzi ḳara ola ansız geçeniñ

Ḳadri noḳşān bula ansız geçeniñ

[66a]

Éde her meclisi ol gül gül-şen

Dīde-i şāh u gedāyı rüşen

Sönmeye hīç çerāğ-ı ʿ ömri

Hīç ḥazān görmeye bāğ-ı ʿ ömri

Géceler ser-be-ḳadem nūr olsun

Cennet-i meclise bir ḥūr olsun

Ser-nigün étme livā-yı hüsün

Étme şad pāre kabā-yı hüsün

Her şebi ehl-i dile rüz etsün

Kendüyi mihr-i cihān-süz etsün

Her kaçan vaqt-i zalāmı bulalar

Müm-ı mümā-leyhe olalar

Seyr için tama çıka her kevkeb

Hüsünüñ kevkebesini her şeb

Hüsüne eyleye hürşid hased

Yana nār-ı hasede tā-be-ebed

Cāna minnet bile yā Rab der-leyl

Yemen'e kaçsa suhūletle Süheyl

Çün şem^c-dān edicek şem^c e du^c ā

Gör kabül etdi du^c āsın Mevlā

Mazhar-ı ed^c iye oldı cümle

Ne dediyse anı buldı cümle

[66b]

Şem' iñ Pervāneden Rū-gerdān Oldıgın Beyāndır.

Dehrde olma şağın merd-i le'īm

Ët vefā va' de eyā zāt-ı kerīm

Va' d-i hūbān gibi Ëtme va' di

Eyle maqrūn-ı vefā her ' ahdi

Dilde virdiñ ola *ūfū bi-'uhūd*¹¹⁹

Ët vefā çarhına her demde şu' ūd

Çünkü va' d eyledi şem' -i pūr-nūr

Dergehinden éde pervāneyi dūr

Geldi pervāne habersiz nā-geh

Ki degil haşm-ı şem' -den āgeh

Gördi anı ki ğazab-nāk olmuş

Āteş-i haşmıla gūyā tölmuş

Çehresinden saçılur āteşler

Kim vara yanına anı haşlar

¹¹⁹ “Ahitlerinizi yerine getirin” manasında Arapça bir tabirdir.

İltifât étmedi pervâneye hîç

Ya' nî taş atmadı dīvâneye hîç

Belī dīvâne-i 'aşkıñ taşı

Nedir ancağ güzeliñ bir bağışı

O bağışda nedir ol cānı yağış

Çor mı ādemde efendi dāniş

[67a]

Oldı pervâne revān biñ ğam ile

Hicr vīrānesine mātem ile

Künc-i Hicrānda Pervāneniñ Firğat-i Yārdan Nālān Oldıĝın Beyāndır.

Elemi 'āşık-ı dīvâne çeker

Bilmeyen 'aşkı felekde ne çeker

Çankı şāha vara ol şekvāya

Çodı firğat anı āh u vāya

Cismini zār ile bir nāy étđi

Çehresin şapşarı bir ay étđi

Çün ki pervâneye yüz vèrmedi yâr

Bir ğamın eyledi yüz yüzi hezâr

Hâlin ètmek ile gūyâ düşvâr

Dèdi deryâ-yı belâya düş vâr

Çaldı firçat ile âteş içre

Dâ'imâ niçe keş-â-keş içre

Vuşlatın kesdi anıñ tîğ-i firâķ

Aña yağdırdı belâ mîğ-i firâķ

Menzili oldu tenūr-ı hicrân

Cismin eyler idi anda büryân

[67b]

Dem-be-dem girye-künân söyler idi

Böyle sözlerle gönül egler idi

Dèrdi ey şem' beni zâr ètdiñ

Şâğ iken gönlümi bîmâr ètdiñ

Eylediñ dehri baña teng ey şem'

Baht ile ètmedeyim ceng ey şem'

Beni bir h ale  oduŋ sen ey Őem 

G ldi a v lime d Őmen ey Őem 

Kim seniŋ Şimdi ned miŋ ey Őem 

Lenger-end z-ı har miŋ ey Őem 

Kim viŐaliŋ ile dil-Ő d ey Őem 

Var mı bir ben gibi ber-b d ey Őem 

Dil fir kiŋ ile  am-n k ey Őem 

Őabrımıŋ s nesi Şad   k ey Őem 

 almadı t b u tev nım ey Őem 

Bil olur boynuŋa  anım ey Őem 

G rdiğim demler olur mı vuşlat

B yle mi yo sa gider bu  asret

Perv ne Her Gece Őem  -i Fikreti Ya up Kit b-ı  ay l-i Cem l-i Y ri M t la a Eylediğin Bey ndır.

[68a]

  AŞı -ı Őıfr-ı yed-i Ő ret-i y r

Elde bir a na  ay l-i dil-d r

Çeşm-i his yāre degilse nāzır

Dīde-i dilde hayāli hāzır

Böyledir līk gönül yine harāb

Cāy-ı ābı tuta mı hīc serāb

Māl-i hulyā kimi Qārūn eyler

Pāyesin ‘ālī çü gerdūn eyler

Zer ki hāb içredir ignā étmez

Keder-i fākayı ifnā étmez

Çün ki pervāne cemāl-i yāri

Görmedi ağladı zārī zārī

Her gēce tā-be-şabāh ağlar idi

Rūd-ı çeşmi katı pek çağlar idi

Şeb ki dünyāya başar idi kadem

Şem‘ -i fikrini yaqar idi o dem

Dā‘imā ders-i hayāl-i yāre

Nazar étmekdi işi yek-pāre

Hālını böyle görenler d̄er idi

Raḥm ile anı sevenler d̄er idi

Manzar-ı Şem‘i ḥayāl ile göre

Döndi pervāne ḥayāli fenere

[68b]

Rāḥatı lāne-i dilden uçmuş

Mihnetiñ zāğı yerine göçmüş

Aña pervāne döner idi neŐāt

Ḥayf var Şimdi ğamında ifrāt

Bulmuş ol terk-i neŐāt içre neŐāt

Eylemiş zāt-ı neŐatı isķāt

Mürg-i bī-per gibi étmez pervāz

Őayd-ı mürg-i ğama olmuş bir bāz

Kim d̄edi ol aña ser-geŐte-i Şem‘

Niçe biñ cān ile dil-beste-i Şem‘

Hic bilmez mi ne d̄edi Ferhād

Mīve-i ‘aşķda yok Őirīn dād

Hic bilmez mi ki Mecnun dedi ah

‘Aşkın ruzı da leyli de siyah

Dediler buna naşihat edelim

Terk-i sevdā ede şan‘at edelim

Pervāneye ‘Aşık-ı Şem‘-i Sūzān Olma Deyu Neşāyiḡ-i Yārānı Beyāndır.

Mey-i şevkin kim ola ser-ḡōşı

Perde-i ‘aşk ile kerdir-ḡūşı

‘Aşka divāne ḡired-mend olmaz

Pend zenciri ile bend olmaz

[69a]

Nuşha muhtac ana her kim ede nuşh

Ki bilür bād-ı hevāya gide nuşh

Çünkü pervāneyi yārān göricek

ḡālını böyle perişān göricek

Dediler ‘aşk ile bed-nām olma

Siper-i nīze-i ālām olma

Yār kim ğayrılar ile ğeceler
Şem' -veş yanma anıñçün ğeceler

Yār odur étmeye meyl-i ağyār
Yār-ı ağyār-perest olmaz yār

Baħş-i ' aşķına anıñ étme şitāb
Sīnesin ğayra açā hem-çü kitāb

Sañā ' ālemde nice şem' ola yār
Cāyı her yerde miyān-ı ağyār

Āteş-i ' aşķ ile kıysañ cāna
Şem' e pervāne eyā pervā ne

Cevāb-ı Pervāne

Çünki pervāneye yārānı pend
Étdiler dēdi ķomañ cānıma bend

Düşdim ' aşķ āteşine ser-tā-ser
Penbe-i pendiñiz olsun mı siper

[69b]

Hakk-ı sohbette eli hıc yumañ

Riş-i cāna nemek-i pendı komañ

Gördüñüz ağrıdığın dāde-i cān

řem' -i pendı ne edersiz sūzān

Seyl-i 'aşk ile gönül şehri harāb

Eşk-i çeşmim nice olmaz seyl-āb

Étdi āhen gibi iken ser-keş

Beni Dāvūd-ı maħabbet mūm-veř

Başdı çün göñli řitā-yı hicrān

Oldı pür āteř ile mençal-i cān

Ben dèrim 'aşk ile cān oldı kebāb

Dèrseñiz ađlama her dem hūn-āb

Ben dèrim nīř-i firākı yedi cān

Dèrseñiz étme çü zenbūr efġān

Ben dèrim dil iki řākdır her ān

Dèrseñiz hāme-veş olma giryān

Pervâne Fırkatde Hıyâtdan Vuşlatda Memât Yegdir Deyu Kendüyi Şem‘-i
Süzâna Atup Helâk Oldıgın Beyân Eder.

Evvel ü âhiri ‘aşkıñ efgân
Kıatı güç vuşlata vuşlat yārân

[70a]

Nice hâtırları vîrân eyler
Nice ‘aşıkları bî-cân eyler

Rûy-i dil-dârda bilmem ki ne var
‘Âşıkı eyleyen oldur hep zâr

Lafza gelmez hele bir ma‘ nâdır
Hayret-efzâ-yı dil-i dâñadır

Ŧütî-i her dili dem-beste eder
Güft ü gûdan anı vâreste eder

Âdemi olduran ol ma‘ nâdır
Gül gibi şolduran ol ma‘ nâdır

Çün ki pervâneyi hicr-i dil-dâr
Eyledi dehr-i fenâdan bîzâr

Müm ile dā'im arardı eceli
Rūy-i yār aña degil çün ki celī

Mürg-i vaḥṣī gibi çün yār kaçar
Ecel 'āşıkların 'aynında uçar

Oldı pervānede tākāt nā-būd
Firqat-i yār ile çeşmi çün-rūd

Tīğ-i hicr ile idi ve'l-hāşıl
Muḫtarib çün bere-i nīm-bismil

'İyş u 'işretde idi ḫalk-ı cihān
Künc-i miḫnetde ol olmuşdı nihān

[70b]

Ġayrılar cümle gülüp oynamada
Kara bahtından o hep ağlamada

Ġayrılar yār ile āheng eyler
'Ālemi firqat aña teng eyler

Ġayrılar bister-i rāḫatda nihān
Şem' -veş tā-be-seḫer ol giryān

Ğayrılar zīnet ü zerle meşġül

Bu ise mā-melekenden ma'zül

Böyledir hep belī ħāl-i 'uşşāk

'Aşķdır māl u menāl-i 'uşşāk

N'eylesün dehrde 'āşık zer u sīm

Farķ-ı cān tīg-i firāk ile dü nīm

Yetişür zer aña rüy-i zerdi

Ğōşca zīnet dile yāriñ derdi

La' l ü mercān aña ħün-ābe-i çeşm

Ğaţ-ı sebz-i ruĥ-ı dil-ber aña yeşm

N'eylesün aţlas u dībā vü ħarīr

Zīnet ü zīvere olmaz ol esīr

Aña dehr içre yetişmez mi her ān

Ten-i zerdi şarı aţlas kaftān

N'eyler ol ħātem-i zerrīni 'aceb

'Aşķıla ħalka iken kāmety hep

[71a]

N'eyler ol kabzası zerden hancer

Kabza-i gamda çü hancer oynar

Sükkeri eç imeden fâriğ-i bāl

Zehr-i hicrân ile çün nâ-hōş hāl

Āh eder zehri şeker vuşlat-ı yār

Şekeri zehr eder firqat-i yār

Firqat eyler ne ederse cāna

Bir keder beñzeyemez hicrāna

Ķatı kec firqat-i hūn-rīz gider

Ķayrı gam tēz gelür tēz gider

Firqat eyler dil-i 'uşşāķı kebāb

İñledir zār ile dā'im çü-rebāb

Olamaz 'āşıķa firqat gibi derd

Çeşmini pür-nem eder rüyini zerd

Sīneler firqat ile çāk olur

Biñ sürürü ile gam-nāk olur

Oldı pervâne ‘alîl el-ķıŝŝa

‘Aŝķ ile oldı zelîl el-ķıŝŝa

Firķat-i yâr ile ta‘n-ı aĝyâr

Étdiler ŧatlı cânından bîzâr

Dèdi bu firķati çekmekden ise

Rûz u şeb miĥneti çekmekden ise

[71b]

Varayım dergeh-i yâra gireyim

Pîŝ-gâhında anıñ cân vèreyim

Tâ ki bilsün benim âzürde-i ‘aŝķ

Firķat-i rûyi ile mürde-i ‘aŝķ

Oldı pervâne hemân yola revân

Meclis-i şem‘e gelüp étdi fiĝân

Dèdi vaŝlıña bu gün cân vèreyim

Dõstum bârî viŝâle éreyim

Kendüsin böyle dèyüp ol ĝam-nâk

Ãteŝ-i şem‘e atup étdi helâk

Haşr ola yār ile maḥşerde yarın

Ala āgūşına her dem yārin

Olmaya sūḥte-i şem‘-i firāk

Düşmeye yār-ı dil-ārādan uzak

Çekmeye bir daḥı bī-çāre ta‘ ab

Didesi rūşen ola şem‘ ile hep

Hātıme vü İstid‘ ā

Ḳā‘ilā ḥazza ḳalem çekdi elem

Ḳomasun zūlmete bir daḥı ḳadem

Cümle ‘āşıḳları sen ser-tā-pā

Āb-ı ḥayvān ile êtdiñ irvā

[72a]

Ḥamdulillāh ki ‘alā rağm-ı felek

Êşer êtdiñ ki pesend êtdi melek

Yeri var gökde dênirse vaşfi

Çeşme-i ḥur gibi pāk ü şāfi

Édemez aña te‘ addī devrān
Esemez gülşen-i ‘ ömrinde ħazān

Gül-i şad-bergini şad-çāk édemez
Ĥār-ı ifnā ile ġam-nāk édemez

Ger meşāmiña seniñ ey ħōş-ĥū
Būsitānımdan éerse bir bū

Sīneñi açsa gül-āsā ol bū
İy kerem kānı bu senden mercū

Deheniñ bāz édesiñ çün bülbül
Yüzügi çarĥa tutasıñ çün gül

Diyesiñ ey der-i elťāfi küşād
Eyleyen Ĥazret-i Mevlā-yı ‘ ibād

Muştafā Ķā’ il’ i eyle dil-şād
Vuşlatıñ bāğına ét serv-āzād

Firĥatiñle aña açma yara
‘ Āşıkıñdır seniñ ol bī-çāre

Hic āzār-ı firāķıñ çekemez

Kerem ét bār-ı firāķıñ çekemez

[72b]

Bu du‘ ā ile éderseñ beni yād

Seni de Hāzret-i Hāķ eyleye şād

Tārīh-i Vaķt-i Nazm

Āķir olduķda bu pākīze eşer

Vérđi tārīhini dil baña haber

Dédi tārīh-i zamān-ı itmām

Mīve-i bāğ-ı vefā ģarf-i tamām

Elĥamdulillāhi ‘ale ‘t-tamām ve ‘ş-şalātu ‘alā Nebiyyi ‘l-enām

Ketebe hāzihi ‘n-nüşate ‘l-manzūme nāzımuĥā Muştafā

el-mutaĥallış bi-Kā ‘il ce ‘ala ‘llāhu bi-aķşā merāmiĥi nā ‘il

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk: “Divan Edebiyatı”, **DİA**, c. IX., s. 389-427.
- Alıcı, Lütfü: “Kâ’il Mustafa Efendi” maddesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, 2013.
- Bayram, Yavuz: “Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2001.
- Benli, Mehmet Sami: “Miftâhu’l-Ulûm”, **DİA**, XXX, 20-21.
- Çiçekler, Mustafa: “Mesnevi”, **DİA**, C.XXIX, Ankara, 2004, S. 320-324.
- Ünver, İsmail:
- Demirci, Muhsin: “İsfahânî, Mahmûd b. Abdurrahman”, **DİA**, XXII, 509-510.
- Devellioğlu, Ferit: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yayınları, 21. Baskı, İstanbul, 2004.
- Es’ad Mehmed Efendi: **Bağçe-i Safâ-endûz**, haz. Rıza Oğraş, Ankara, T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Fazlıoğlu, İhsan: “Mesâha”, **DİA**, XXIX, 261-264
- Has, Şükrü Selim: “Mülteka’l-Ebhur”, **DİA**, XXXI., 549-552
- İpekten, Haluk: **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, Birlik Yayın Kooperatifi Yayınları, Ankara, 1985.

- Kartal, Ahmet: **Doğu'nun Uzun Hikâyesi**, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Kut, Günay-Bayraktar, Nimet: **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.
- Levend, Agah Sırrı: **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980.
- Mehmed Süreyya: **Sicill-i Osmânî**, c. 3, Eski Yazıdan Yeni Yazıya 1, yay. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mustafa Kâ'il Efendi: **Divân-ı Kâ'il**, Süleymaniye Kütüphanesi, Mikروفilm, nr. 2930
- Mustafa Kâ'il Efendi: **Nâme-i 'Aşk**, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi, nr. 2214
- Müstakim-zâde Süleyman Sâdeddin: **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 628
- Pala, İskender: **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, L&M Yayınları, 2003
- Silahdar-zâde Mehmed Emin: **Tezkire-i Silahdar-zâde**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 795
- Sinanoğlu, Mustafa: "el-Mevâkîf", **DİA**, XXIX, 422-424.
- Şefkat-i Bağdâdî: **Tezkire-i Şu'arâ**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 770

Şeyhülislam Arif Hikmet:

Tezkire-i Şu'arâ, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Târih, nr. 789

Tuman, Mehmet Nâil:

Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, c. II, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001

